

Työväen asumisen kehitys Suomessa

Diplomityö
Hanna Helminen

Oulun Yliopisto
Arkkitehtuurin yksikkö

Diplomityön nimi	Työväen asumisen kehitys Suomessa Working-Class Housing in Finland
Tekijä	Hanna Helminen
Ohjaaja	Özlem Özer-Kemppainen
Sivuja	118
Merkkejä sis. välit	212 101

Punkaharjulla 11.2.2020

*Kansikuva
Kollaasi tässä diplomityössä käytetyistä kuvista 1. 13. 16. 45. & 48.*

Tiivistelmä

Diplomityön aiheena on työväenasuminen Suomessa. Teollistumisen myötä kehittyi työväenluokka, jota varten rakennettiin uusia asuntoja ja asuinalueita. Diplomityössä käydään läpi erilaisia työväenasuntoja, sekä työväenasumiseen vaikuttaneita yhteiskunnallisia muutoksia 1800-luvun lopulta nykypäivään saakka. Työ painottuu 1900-luvun alkupuoliskolle.

Diplomityö on jaettu kahteen osaan: yleishistoriaan ja esimerkkikohteisiin. Yleishistoriaosuudessa käydään läpi asumiseen ja työväenelämään liittyviä muutoksia. Suomessa tapahtui 1900-luvulla niin yhteiskunnallisia kuin teknisiä kehityksiä, jotka muuttivat työväenasumista ja -asuinalueita. Hyvinvointivaltion kehityksessä työväenluokan merkitys väheni.

Esimerkkikohteita työssä käydään läpi alueittain ja teemoittain. Kohteina ovat Suomen suuret kaupungit Helsinki ja Tampere, sekä teollisuusyhdykunnat ympäri Suomen. Lisäksi työn lopussa on kerrottu sota-ajan jälkeiseen työväenasumiseen liitettyjä rakennustyyppisiä ja asuinalueita, kuten rintamamiestalo, rivitalo ja kerrostalolähiö. Helsingissä 1900-luvulla työväenasuinalueet siirtyivät yhä kauemmas keskustasta asemakaava-alueen laajentumisen myötä. Työväenasunnoissa, kuten vuokrakarsarmeissa, asuttiin tiiviisti. Usein asunto koostui vain yhdestä huoneesta eli hellahuoneesta.

Helsingissä ensimmäisiä työväelle suunniteltuja asuinalueita olivat Kallion Linjat, Vallila ja Käpylä. Diplomityössä työväenasumista Tampereella käsitellään tehtaiden tarjoamien asuntojen, sekä Amurin asuinalueen yhteiskeittöjärjestelmän kautta. Teollisuusyhdykunnista laajimpana esimerkkinä on Alvar Aallon suunnittelema Sunilan työväenasuinalue ja -asunnot Kotkassa.

Diplomityö on tehty tutkimalla kirjallisuutta niin arkkitehtuurista kuin sosiaalipolitiikasta. Laajan kuva- ja pohjapiirustusmateriaalin avulla on kuvattu konkreettisesti muutosta työväenasunnoissa.

Tärkeää diplomityössä on ollut löytää syy-seuraussuhteita asumisen ja yhteiskunnallisten tapahtumien välillä. Tarkoituksena on ollut kuvata yhteiskunnan alimman sosiaaliluokan asumista Suomessa. Funktionalismin minimiasunnon myötä määriteltiin asumisen vähimmäistaso. Vähitellen työväenasuntojen koko asukasta kohden kasvoi ja työväki alkoi sulautumaan keskiluokkaan. Työväenasunnoilla ja -asuinalueilla on usein joko positiivinen tai negatiivinen leima. 1900-luvun alun puisia työväenasuntoja ja elämää niissä romantisoidaan. Teollisuusyhdykunnilla ja lähiöillä on päinvastoin negatiivinen leima.

Asiasanat:

työväenasuminen, työväenluokka, minimiasuminen, teollisuusyhdykunta

Abstract

Subject for this diploma thesis is housing for the working class in Finland. The working class evolved because of industrialization. New houses and residential areas were built for the workers. This diploma thesis also describes the changes in the Finnish society from the end of 19th century to modern day. The focus is in the first half of the 20th century.

This diploma thesis is divided in two parts. First part is about the general history of the workers' life in Finland. Developments in the society and new technical ideas have changed workers' housing and residential areas. At the same time of the growth of the Finnish welfare state the purpose of the working class decreased.

Second part of the diploma thesis is a collection of examples about working class housing and residential areas. Examples are assorted by regionally and by themes. The focus is on Helsinki and Tampere, two of the biggest cities in Finland, with the industrial settlements across the country. At the end of this thesis the theme is about the postwar building related to workers, such as detached houses for the veterans, the row houses and the concrete suburbs. In Helsinki the living areas for the workers moved along with the boundary of the town plan. The life in workers' apartments, like in the tenement buildings were dense. Often the whole

apartment was just one room with a stove. First planned residential areas for the workers in Helsinki were Kallio, Vallila and Käpylä. In this diploma thesis workers' housing in Tampere is examined through the factory own houses and the Amuri residential area. Amuri was known from its one-room-apartments with shared kitchen. In this work the most detailed example from the industrial settlements is Alvar Aalto's housing and residential area plan for workers called Sunila in Kotka.

Literature about architecture and social polity have been the base of this thesis. The change in workers housing is shown with the large number of pictures and drawings of the floor plans.

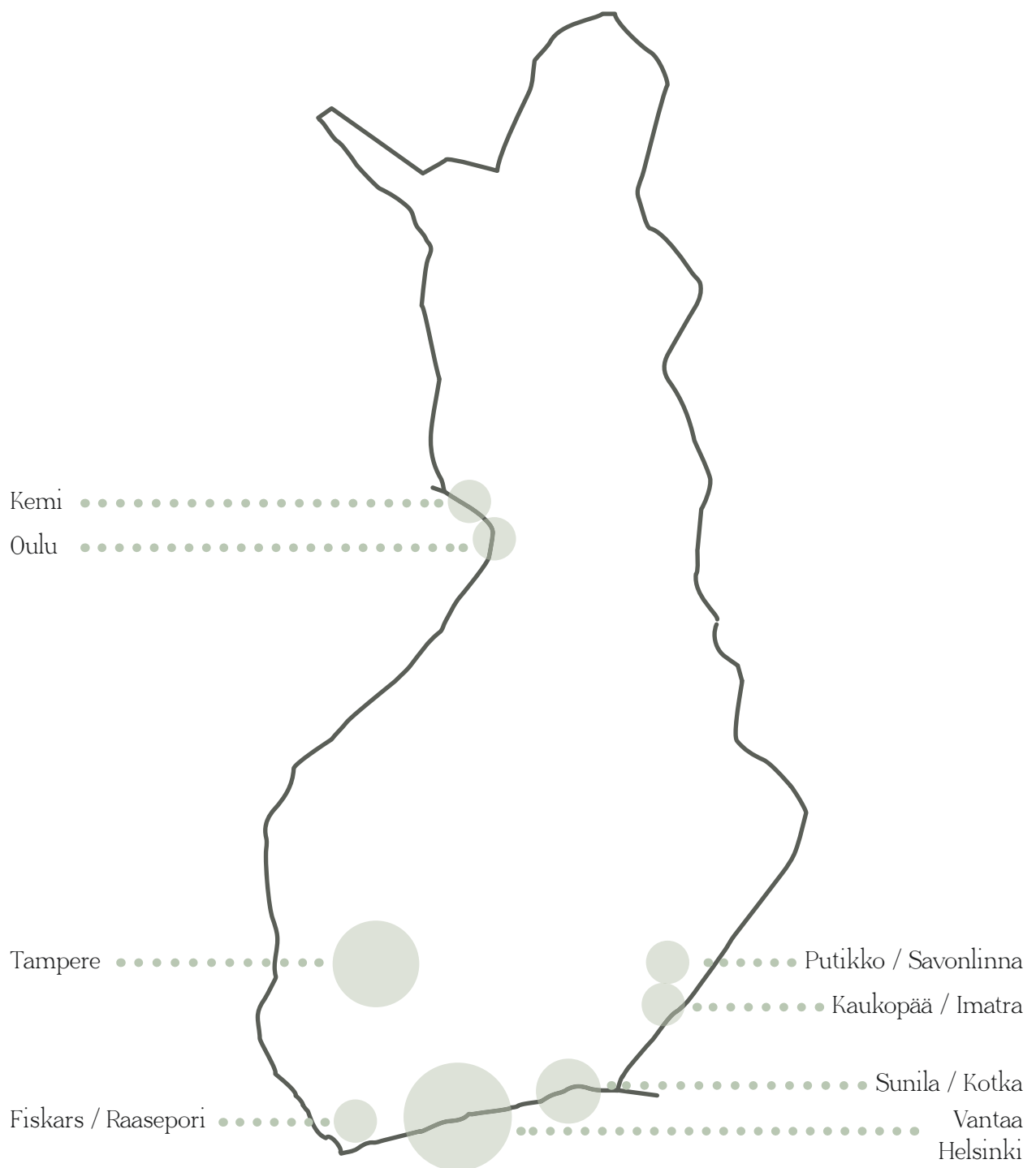
The aim of this thesis was to find correlation between housing and events in society. The purpose was to illustrate living of the lowest social class in Finland. Functionalist home for the minimum incomes defined the living minimum. Slowly the room area for workers rise. At the same time the working class started to merge with the middle class. Workers' housing and residential areas has often either positive or negative mark. Wooden houses build at the beginning of the 20th century have been romanticized. On the contrary, the industrial settlements and the concrete suburb have a negative mark.

Keywords:

workers' housing, working class, minimum living, industrial settlements

Sisällysluettelo

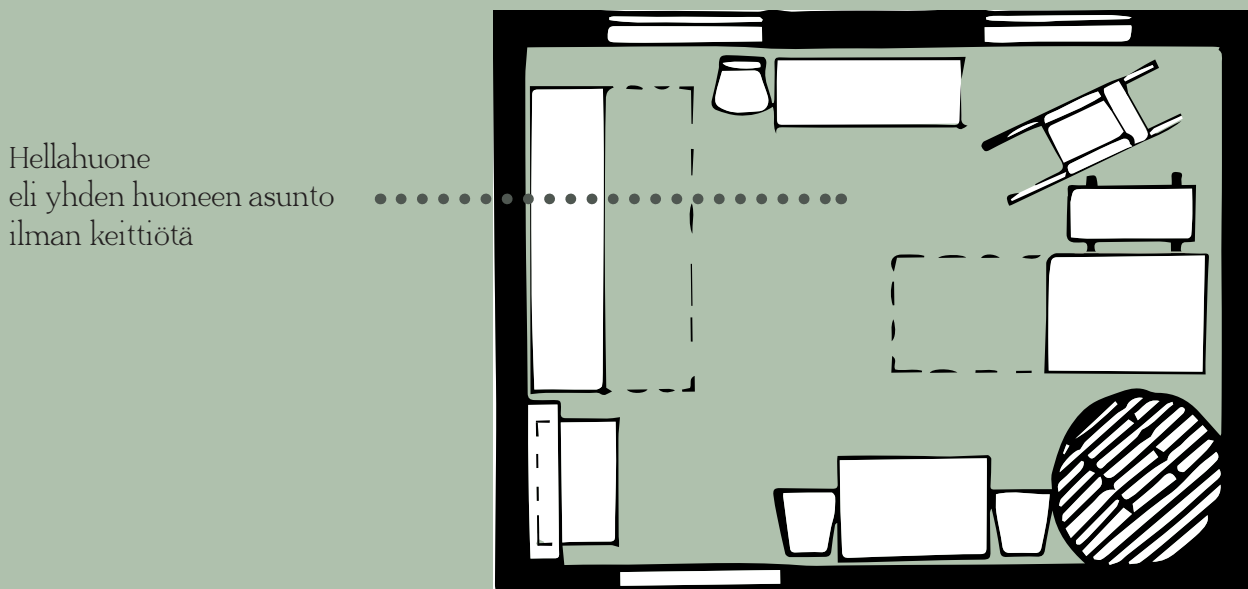
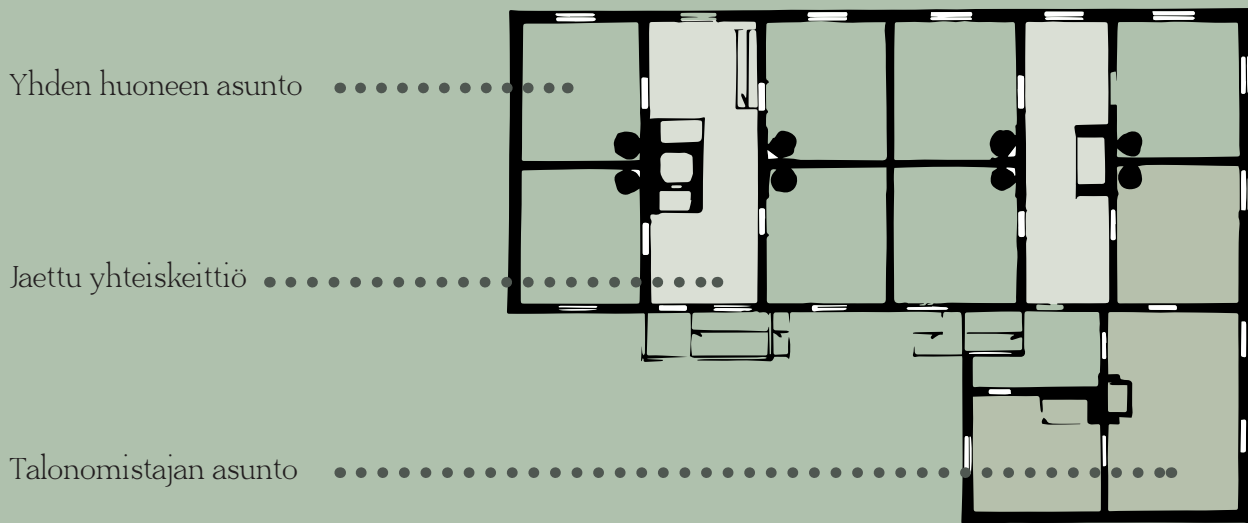
	Tiivistelmä	
	Abstract	
	Sisällysluettelo	
1	Lähtökohdat	8
2	Työväki osana yhteiskuntaa	10
	2.1 Asuminen ennen teollista-aikaa	12
	2.2 Työväkikäsityksen syntyminen	15
	2.3 Moderni Suomi	28
	2.4 Jälleenrakentaminen ja hyvinvointivaltio	39
3	Tampere	46
	3.1 Tehtaiden asuinparaakit	50
	3.2 Amurin yhteiskeittiöt	52
4	Helsinki	57
	4.1 Työläisten asuinolot 1800-luvulla	59
	4.2 Asumista Pitkäsillan pohjoispuolella	67
	4.3 Vallila	73
	4.4 Käpylä	77
5	Tehdasyhdyskunnat	83
	5.1 Tehtaiden rakennuttamat asuinalueet	85
	5.2 Sunila	89
6	”Halpoja koteja kaikille”	99
	6.1 Tyypitalot	100
	6.2 Rivitalot	103
	6.3 Kerrostalolähiöt	106
7	Johtopäätelmät	108
	Lähdeluettelo	

Suomen kartta.

Diplomityön esimerkkikohteet on merkitty työssä käytetyn laajuuden mukaan.

1 Lähtökohdat

Tyypillisiä työväenasuintyyppejä 1900-luvun alusta.

Piirustus 1: Yhteiskeittiötalo Tampereen Amurista.

Yksi huoneiseen asuntoon kuului osuus yhteiskeittiöstä, joka jaettiin muutaman muun asunnon kanssa. Asuinhuone oli muutoin hellahuoneen tapainen.

Piirustus 2: Hellahuone Helsingin Kalliosta.

Hellahuone on yksihuoneinen asunto, ilman keittiötä. Ruoka valmistettiin huoneen uunissa.

Työväki ja työväenasuminen

Työväki ja työväenluokka ovat määritelmänä laajoja ja vaikeasti rajattavissa. Työväkeä yhdistää pääsääntöisesti palkkatyössä oleminen, sekä matala koulutus- ja tulotaso. Matalan koulutustason vuoksi työntekijä on usein helposti korvattavissa. Tässä diplomityössä käsitellään kaupunkien työväkeä ja tehdasyhteisöjen tehdastyöläisiä. Käsitteilyn ulkopuolelle jäävät esimerkiksi metsä- ja maataloustyöntekijät. Työväki liitetään usein vasemmistolaisuuteen ja teollistumisen alkuun. Suomessa keskustelu työväen elinolosuhteista ajoittuu suurilta osin 1900-luvun alkupuoliskolle. Työväen keskiluokkaistuminen ja kulutustuotteiden valmistuksen siirtyminen ns. halpatuotannon maihin ovat aiheuttaneet työväenluokan katoamisen. Nykyajan työläinen asuu Aasiassa. Suomessa nykyajan työläisiä voisi kutsua paremmin vähävaraisiksi, joiden toimeentulo on riippuvainen valtion tuista.

Työväenasuminen on yhtä laaja käsite kuin työväki. Työväenasunto on usein vuokra-asunto ja siinä muuttoaste on suuri. Työväenasuntoja ja -asuinalueita rakennettiin Suomeen 1800-luvun lopulta lähtien. Tässä diplomityössä käsitellään työväenasumista pääasiassa ensimmäisistä työväenasunnoista 1940-luvulle saakka. Jälleenrakentamiskaudella työväen- ja keskiluokan asumistavat alkoivat yhdistymään. Diplomityössä käydään myös hieman läpi sotien jälkeistä rakentamista, kuten talotyyppejä ja standardisoitua rakentamista pienetaloista kerrostaloihin. Ajallisesti työn viimeisenä esimerkkinä ovat kerrostalolähiöt, joihin usein edelleen vähävaraisuus kasaantuu.

Työväki ja työväenasuminen ovat teollisuusmaiden käsitteitä. Tässä diplomityössä käsitellään suomalaista työväenasumista, vaikka suurin osa vaikutteista on tullut muualta, pääasiassa Euroopasta.

Diplomityö

Diplomityö on jaettu kahteen osioon; yleishistoriaan ja esimerkkikohteisiin. Yleishistoriassa käsitellään työväen elämää ja asumista osana teollistuvaa ja kaupungistuvaa yhteiskuntaa. Koti- ja perhekäsityksien muutos, sekä uudet tekniset kehitykset ovat muokanneet suomalaista asumista.

Esimerkkikohteita työssä käydään läpi alueittain ja teemoittain. Työväenkaupunkina Tampere ja Suomen pääkaupunkina Helsinki kuvaavat hyvin työväenasumisen alkuvaiheita ja muutosta kohti keskiluokkaa. Maaseudulla ruukkien, sahojen ja tehtaiden ympärille muodostui tehdasyhteisöjä, jotka saattoivat kasvaa kaupungeiksi. Tehdasyhteisöistä on tässä diplomityössä vain muutamia esimerkkejä, joista vanhin on 1600-luvulta ja nuorimmat ovat 1930-luvulta. Sodan jälkeiseltä ajalta käydään läpi pintapuolisesti työväkeen yhdistettyjä tyyppitaloja ja elementtirakentamista.

Suomalaisesta työväenasumisesta tietoa löytyy pääasiassa jonkin muun aiheen yhteydestä ja sivulauseista. Pohjana tälle diplomityölle oli Suomen rakennustaiteen museon ”Työväen asunnot” -näyttelyn opas vuodelta 1981, josta myös suuri osa työssä käytetyistä pohjapiirustuksista on peräisin.

Miksi työväenasumisesta?

Asuminen ja asuintavat ovat kiinnostaneet aina. Arkkitehtuuria opiskellessa asuntoa on suunniteltu RT-kortiston ohjeiden avulla. Syyt nykyajan asumistapojen taustalla jäivät yksityiskohtien varjoon. Halusin löytää syitä, miten suomalainen asuminen on kehittynyt, ja ratkaisuja tulevaisuuden asunto-ongelmiin. Työväenasumiseen liittyvät asumisen minimi ja se kuinka paljon tarvitaan tilaa ja yksityisyyttä. Kotikyläni oli kehittynyt sahan ympärille ja vaneritehtaan viereen. Lapsuuteni maisemaan kuuluu vahvasti työväenelämä.

2 Työväki osana yhteiskuntaa

*Kuva 2: Kaukaan tehtaat Lappeenrannassa
(Uusi-Honko 1967–1968. Lappeenrannan museot)*

Agraarisen yhteiskunnan kehittyminen kohti nykyaikaista hyvinvointivaltiota on muokannut työväenelämää. Teollistumisen myötä syntyi työväenluokka, joka hyvinvointivaltion kehittyessä alkoi yhdistymään keskiluokkaan. Työväenelämä ja -asuminen ovat yhteydessä

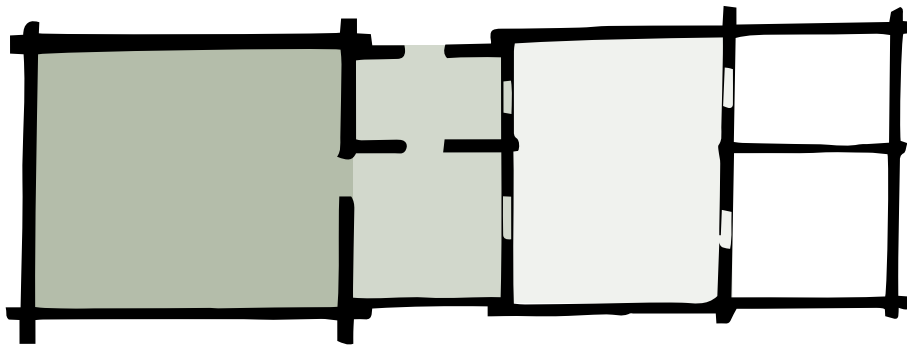
lainsäädäntöön ja kaupungistumiseen, sekä yleiseen moraalijatteluun. Tapa asua muuttuu yhteiskunnan muutoksien mukana. Seuraavissa luvuissa käydään läpi kronologisesti suomalaisen työväenasumiseen vaikuttavia seikkoja, kuten asuntopolitiikkaa.

Aikajana: Suomen historian suuret työväenelämään vaikuttaneet kokonaisuudet.

Ennen teollistumista suurimmat asumiseen liittyvät muutokset syntyivät uusien teknisten keksintöjen, kuten savujohtimen ja hirsisalvostekniikan myötä. Asumismukavuus parani kehityksen mukana. Tulisijalla on ollut suuri merkitys niin lämmön- kuin valontuottajana, sekä ruuan valmistuspaikkana.

2.1 Asuminen Suomessa ennen teollistumista

*Piirustus 3: Paritupa muunnelmä. Vanhemmat osat väritetty tummemmaksi.
Yksinäistupa - Laajennus eteiskamarituvaksi - Laajennus parituvaksi - Kamareiden lisäys päätyyn*

*Kuva 3: Savutupa Kirvussa
(Sirelius 1908. Museovirasto Musketti)*

Kuva 4:
Savutuvan uuni Kirvussa
(Sirelius 1908. Museovirasto
Musketti)

Asuminen ja asunnot kehittyivät pienistä ja helposti liikuteltavista kotarakennelmistä kiinteiksi rakennuksiksi. Vanhimmat asumuodot, kuten kodat, laavut ja savutuvat ovat edelleen käytössä esimerkiksi mökeillä. Vanhimpia Suomesta löydettyjä asuinrakennuksia ovat pohjamuodoltaan pyöreä kota ja neliskulmainen maja tai laavu. Yhteistä näillä rakennelmilla oli pieni koko, liikuteltavuus ja keskellä sijaitseva tulisija. Halliasumukset rakennettiin pysyvämmiksi. Varhaiskeskiajalla tulisijan sijainti siirtyi keskeltä nurkkaan ja sen lämmitystehokkuus parani. Savutuvan savujohdottomassa umpi-uunissa voitiin valmistaa haudutusruokaa. Usein kuitenkin ruuanlaittoa varten oli erillinen maaliedellinen keittokota tai ulkouuni eli pätsi. Savutuvan hirsiset sisäseinät mustuivat sisäpinnoiltaan noesta, joten lasi-ikkunoita ja seinäkoristeita oli turha käyttää. Valonlähteenä saattoi olla pieni nahalla peitetty aukko. Savutuvat ja savu-uunit asuintoina alkoivat pääosin katoamaan 1800-luvulla. (Niiranen 1981) Jääne savutuvasta on sitä muistuttava savusauna.

Turun linnasta levisivät monet uudet keksinnöt. Esimerkiksi linnasta löytyi jo 1300-luvulla takka, jossa oli ulosjohtava kanava, ja 1400-luvulla lasi-ikkuna. Savujohdollisten takkojen käyttö laajeni talonpoikien asumukseen 1500-luvulla, mikä mahdollisti lasi-ikkunat sekä maalaukset ja koristelut sisätiloissa. (Niiranen 1981)

Erilaiset rakennustyypit kehittyivät hitaasti ja rinnakkain. Pientilallisten ja työväestön asunnot säilyivät pieninä, yleensä yksihuoneisina asuintoina, kun taas varakaamman väestön asuntojen koot alkoivat kasvamaan. Savujohdolliset yksinäistuvat olivat yksihuoneisia hirsirakennuksia, jotka vielä 1900-luvulla olivat usean pientilallisen asunto. Yksinäistupaa saatettiin laajentaa eteiskamarituvaksi, jossa oli tuvan lisäksi pieni eteinen ja kamari. Kartanoiden pohjamuotona oli 1600-luvulla yleensä eteiskamaritupa, johon vähitellen rakennettiin lisää huoneita sivuille. Kahdesta tuvasta koostuvaa asuntomallia kutsutaan parituvaksi, joka oli yleinen pieneläjien kaupunkiasunto 1800-luvulla. Asumisen mahdollisti jokaiseen huoneeseen sijoitettu tulisija, joka 1700-luvulta lähtien oli usein kaakeliuuni. Rautahellan käyttö levisi Suomeen ja etenkin Helsinkiin 1800-luvun lopulla. Hellan päällä oli keittolevy. Tuli oli piilossa uunin sisällä, joten tarvittiin erillinen valonlähde. Rautahella oli aluksi kallis hankinta, mutta sillä säästettiin polttopuiden määrässä. (Niiranen 1981) Tulisijat kehittyivät niin lämmitystehoiltaan kuin ruuanlaiton välineenä. Elämä sijoittui tulisijan läheisyyteen. Pieni yksihuoneinen asunto tarvitsi vain yhden tulisijan, joten asuminen oli tiivistä. Totutusta tiivistä ja pimeästä asumistavasta saattoi olla vaikea vaihtaa avoimempaan asumismuotoon.

Kaupunkiasuminen

Asuminen kaupungeissa ennen teollistumista oli maalaismaista. Suosittu kaupunkiasuntojen pohjakaava 1800-luvulla oli niin sanottu sydänseinäkaava. Katua kohti sijoitettiin julkisimmat tilat eli salit. Pihan puolelle sijoitettiin yksityisimmät huoneet eli keittiö, eteinen ja kamarit. Sydänseinä jakoi näin asunnon kahteen eri osaan: julkiseen ja yksityiseen. Pihalla sijaitsi useita pieniä rakennuksia eri tarkoituksiin. Pakarituovassa oli ruuanlaittoa varten leivinuuni. Eläimiä varten pihalla oli talli ja karjasuoja. Lisäksi pihalla oli puuliiteri ja vaja, mutta ei välttämättä saunaa tai edes käymälää. Säätyläiskodeissa käymälä saattoi sijaita eteisen perällä, mutta vielä 1800-luvun lopulle asti

käymälä sijaitsi yleensä pihalla ja maaseudulla käymälän korvasi tunkio. Kaupunkien pihoille rakennetut käymälät olivat aluksi tyhjillään, koska niiden käyttöön oli vaikea tottua. Vesiklosettien eli wc:n yleistymisen alkoi Suomessa 1883 Suomen Pankin rakennuksesta. Vuonna 1930 Helsingin asuintaloista 70 % oli varustettu sisällä olevalla wc:llä, kun Kuopiossa vain 22 %. (Niiranen 1981) Ennen teollistumista pihapiirissä sijaitsi nykyajan asuntojen huoneet. Pakarirakennuksesta tuli keittiö, pihakäymälästä tai tunkiosta wc, vajasta varasto ja tallista autotali. Työntekemisen tilat alkoivat eriytymään yhä kauemmas asunnosta teollistumisen myötä.

Kuva 5: Pihakuva Iso Roobertinkadulta Helsingistä. (Brander 1909. HKM)

2.2 Työväkikäsityksen syntyminen

Teollistuminen loi työpaikkoja, joista maaseudun tilattomalla väestöllä oli puute. Työpaikkojen läheisyyteen syntyi asutuskeskittymiä, jotka usein sijaitsivat kaupunkien laidoilla. Kaupunkiasuntojen puute pakotti asumaan tiiviisti, sekä mahdollisti vuokrakiskonnan. Ongelmiin pyrittiin laiskasti löytämään ratkaisuja. Asumiseen liittyvää tutkimusta alettiin tekemään ja määrittelemään hyvää asumistapaa.

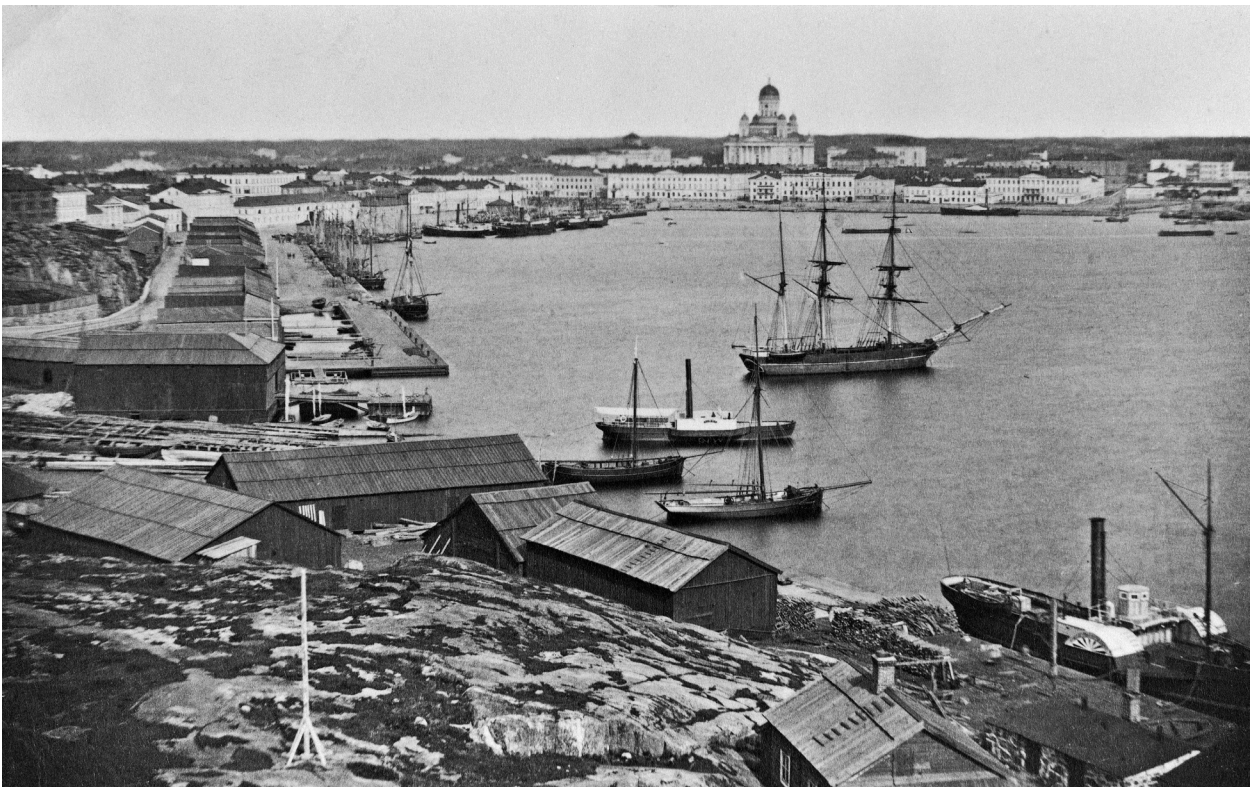
Työnantaja ei ollut enää 1800-luvun lopulla vastuussa työntekijöistä ja palkka alettiin maksettiin rahana. Työväenluokasta tuli osa yhteiskunnan alhaisinta ihmisjoukkoa.

*Kuva 6: Pyykinpesijöitä Leppäsuolla.
(Brander 1907. HKM)*

Teollisuusyhteiskunnan lähtökohdat

Muutos käsityöläisyydestä teolliseen tuotantoon alkoi 1700-luvun jälkipuoliskon Englannissa, kun sinne alettiin rakentamaan suurta pääomaa vaativia tehtaita. Liukuhihnatyö ja massatuotanto paransivat tuotannon tehokkuutta luoden nykyaikaisen kuluttajan, joka saa valmiin tuotteen kaupasta. Uusia tehdaskaupunkeja syntyi hyvien kulkuyhteyksien ja materiaalirikkaiden alueiden läheisyyteen. Teollistuminen loi uusia kaupunkeja, mutta myös kasvatti jo olemassa olevia. Väkimäärän kasvuun ei ollut osattu varautua. Tilasta ja puhtaudesta oli puutetta. Samalla syntyi luokkayhteiskunta syrjäyttäen sääty-yhteiskunnan. Luokkajaon pohjalla oli työväenluokka, joka

työskenteli tehtaissa pitkää päivää ja alhaisella palkalla. Lainsäädäntö työväen turvaksi oli aluksi olematonta. Suomessa teollistuminen kasvoi 1860-luvulla höyrysahojen rakentamisen myötä. Myöhemmin puuteollisuuden seluloosa- ja paperitehtaiden tuotteita vietiin niin Isoon-Britanniaan kuin Venäjälle. Suomessa kaupungistuminen oli muuhun Eurooppaan verrattuna hidasta, eikä tähän harvaan asuttuun maahan syntynyt ongelmallisia kaupunkislummeja. (Lappalainen ym. 2002, s. 65-89) Suomen hidas kaupungistuminen mahdollisti asunto-ongelmien ratkaisun, mutta vain väliaikaisesti. Muista ongelmamaista voitiin ottaa opiksi.

Kuva 7: Näkymä Kalliolinnasta 1860-luvulta (Hoffers 1860-luku)

SÄHKÖ

Sähkönjakelu Helsingissä alkoi sähkönjakeluasemil-
ta vuonna 1884 ja kymmenen vuotta myöhemmin
eteläinen osa Helsinkiä oli osa verkkoa. Suomessa
sähkövalo saatiin ensimmäisenä Finlaysonin teh-
taalle vuonna 1888. Sähkö toimi aluksi hissien ja
katuvalojen virranlähteenä. Tampereella yksityiselle
kuluttajille sähköä oli saatavilla vuonna 1892. Säh-
kön kulutus kasvoi nopeasti 1800-luvun lopulla.

Yö muuttui päiväksi.

Rasila 1984, s. 464-468; Helen.fi

Palkkatyö

Käsityöläisten työtä alkoivat korvaamaan ko-
neet ja massatuotanto, jolloin käsityöläisyys
muuttui palveluammattiksi ja mittatilaustyöksi.
Ennen elinkeinovapauslain säätämistä vuon-
na 1879 käsityöläismestarilla oli vakaa asema
kaupungin porvarina, johon kuului esimerkiki-
si äänioikeus. Kisällit ja oppipojat olivat mesta-
rin laillisen suojeluksen alaisena eli mestarilla
oli velvollisuus huolehtia heistä. Tämä tarkoitti
asumista ja elämistä yhdessä mestarin perheen
kanssa. Palkka maksettiin asuntona ja ruokana.
Teoriassa tehdastyöläiset olivat tehtaan omis-
tajan suojeluksen alaisena, mutta käytännössä
jo ennen uutta lakia tehdastyöläiset usein sai-
vat palkan rahana ja asuivat tehtaasta irrallaan
itse omistamallaan tai vuokraamallaan paikoil-
la. Elinkeinovapaus mahdollisti kaupungissa
ilman erillistä lupaa työskentelemisen, mutta
samalla mikään taho ei tukenut tai suojellut
tätä uutta ryhmää. Ajattelu holhoajan ja holhot-
tavan välisestä erosta oli kuitenkin juurtunut
syvälle kansan tapoihin, eikä uskottu, että sitä
voitaisiin poistaa. Palkkatyön muodostumisen
myötä, holhoaminen kuten oli ollut tapana,
muuttui vaikeaksi. (Rasila 1984) Toisaalta siis
uskottiin edelleen ihmisryhmien erilaisiin ky-
kyihin, mutta samalla parempiosaisen vastuu
väheni. Työläisen uusi vapaus toi mukanaan
vastuun huolehtia itsestään.

Vuoden 1879 elinkeinovapauslaki va-

pautti huomattavasti työläisten
elämää. Lakimuutoksen myötä
kuka tahansa pystyi harjoitta-
maan tiettyä ammattia, vaik-
kakin tietyin rajoituksin. Kä-
sityöläisyys väheni ja osittain
mukautui teolliseen tuotantoon.
Syntyi pienteollisuutta, jossa
käsityöläisyys yhdistyi tehdas-
ympäristöön. Osan työstä hoi-
tti kone ja osan ihminen. Myös
tehtaissa tarvittiin ammattitai-
toista henkilöstöä tekemään ne
osat, joita koneilla ei voitu teh-
dä. Lakimuutos vapautti naisten
työmahdollisuuksia, jotka nyt
pystyivät työskentelemään am-
mattimaisesti muutenkin kuin

piikoina. Tämä mahdollisti naisvaltaisten alo-
jen, kuten ompelimoiden synnyn. Naiset ja ty-
töt pystyivät muutoksen myötä olemaan oppi-
laana käsityöverstaassa. Kyseessä ei enää ollut
oppipoikasopimus vaan palkollinen työsuhde.
Lakimuutoksen myötä käsityöläisoppilaiden
asema muuttui tehdastyöläiseen verrattavaksi.
(Rasila 1984)

Uuden väestöryhmän, eli työväen-
luokan arki jaettiin selkeisiin aikamääreisiin:
vapaa- ja työaikaan. Palkkatyössä aika mää-
rittelee tehdyn työn arvon. Aikaisempi am-
mattikuntajärjestelmän työskentelytapa ei
tunnistanut samalla tavoin vapaa- ja työajan
eroa. Käsityöläismestari apulaisineen yleensä
asui työpaikallaan ja työskenteli niin kuin itse
parhaaksi näki. Apulaisille palkka tarjottiin
ruokana, majapaikkana ja oppina. Teollistu-
misen myötä syntyi palkkatyö, missä tehtaan
toiminta edellytti tarkkaa työaika sekä siitä
saatavaa korvausta eli rahapalkkaa. Tehdas-
työlle ominaista oli, että työntekijä pystyttiin
korvaamaan helposti. Nykyaikainen vallitseva
palkkausjärjestelmä on yhteydessä tehtyihin
työtunteihin. (Rasila 1984, s. 253) Vaikka myös
nykyään on tiettyjä ammatteja, kuten yrittä-
jät, joiden palkkaa ei voida suoraan suhteuttaa
käytettyihin työtunteihin, niin työaikaan verra-
taan rahaan. Oliko kisällin maailmassa työ en-
nenkaikkea oppia ja turvaa?

Koti-käsite

Asunnon merkityksen muutoksen myötä syntyi koti-käsite. Suomessa kotikulttuurin synty voidaan ajoittaa 1700-luvun säätyläispiireihin Suomen rannikkoalueella. Kodin sisustamisesta oli tullut tapa täyttää vapaa-aikaa säätyläiskodissa. Sisustamisen mahdollisti massatuotannon yleistymisen, sekä saatavilla oleva palvelusväestö. Kodista muodostui esine, jolla oli edustusarvoa. Samalla muodostui asunnon yksityisempi puoli, johon kuului makuuhuone, ruokasali ja keittiö. Julkinen osa asuntoa pyhitettiin seurustelulle. Työläisen arjessa tällaista mahdollisuutta ei ollut ahtaan ja yksihuoneisen asunnon takia. Laskennat ja selvitykset olivat lähtökohtana ajatukselle minkälainen

asunnon tulisi olla. Kansainvälisten vaikutusten takia myös Suomessa alettiin tekemään väestölaskentoja, sekä selvityksiä työväestön asunolosuhteista. Suurimmissa kaupungeissa laskentoja on suoritettu 1870-luvulta lähtien. Ensimmäinen koko Suomea koskeva aineisto on saatu vasta 1950-luvulla. Ongelmallista oli laskea asukkaiden lukumäärä talossa tai liikehuoneistossa, jossa asuminen oli yleistä vielä 1930-luvulle saakka. (Juntto 1990, s. 105-109) Asunnon merkitys opitaan ympäristöstä, esimerkiksi lapsuudenkodista. Kotikulttuuriin liittyy ajatus sisustamisesta ja asunnon muokkaamisesta omanlaiseksi.

Kuva 8: Sali 1900-luvun alussa, oletettavasti Helsingissä. (Tuntematon kuvaaja 1900-1929. HKM)

Kodissa asuu perhe

Perhepolitiikan avulla luotiin koti-käsite, mikä aiheutti teollistumisen luoma tarve järjestää yhteiskuntaa ja sen kansalaisia. Käsitteeseen mukaan kodissa asuu perhe. Alettiin korostamaan yksilöllisyyttä ja järkeä yhteisön ja uskomusten sijaan. Koti-käsitteen lisäksi sanat moraali ja intimitteetti syntyivät 1800-luvun porvaristokulttuurin levittämänä. Yksilöllisyys toi perhekeskeisyyden, mitä asunnossa kuvastavat vierashuone, lastenhuone ja lapsille omat sängyt. Jotta perheidylli olisi täydellinen, tuli naisen jäädä kotiin hoitamaan asuntoa eli kotia. Ulkopuolisten, kuten asukkien ja piikojen asuminen kodissa ei ollut enää hyväksyttävää, vaikka porvariston piirissä piikat olivat vielä usein osa arkea. Valtio 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa antoi rahallisten apujen sijaan neuvoja. Asukkijärjestelmä ja kollektiivinen asuminen olivat vastakkain uuden perhekeskeisen kotiajattelun kanssa. Syyllistämällä ja neuvoamalla äitejä, saatiin halpa ratkaisu asunto-ongelmaan. Vähitellen asumisesta tuli yksilöllisen elämän keskipiste. Maailmalla teollistuneissa valtioissa kuten Yhdysvalloissa ja Saksassa nousi vastarintaa naisen asemaa kodin ylläpitäjänä vastaan. Kokemukset yhteiskeittioista, esimerkiksi Tampereen Amurissa, saivat asukkaat kannattamaan asunnon pyhittämistä vain yhdelle perheelle. (Juntto 1990, s. 117-119)

Teollisenkauden alussa ideaali koti oli pysyvä asunto, jossa oli riittävästi ilmatilaa ja joka oli pyhitetty vain yhden perheen käyttöön. Asunnon jakaminen perheen jäsenten määrän mukaan tuli huomioiduksi vasta 1930-luvulla funktionalismin myötä. Teollistumisen alussa 1800- ja 1900-luvun vaihteessa ideaali työväenasunto oli huone ja keittiö, riippumatta perheen koosta. Ideaali tilanne jäi kuitenkin Suomessa saavuttamatta, koska työväen yleisin asumismuoto oli vuokrattu hellahuone tai huone yhteiskeittioasunnossa, jossa keittiö jaettiin muutaman yksihuoneisen asunnon kesken. Molemmassa asukit olivat yleisiä. Muutto maaseudulta kaupunkiin kuitenkin yleensä tarkoitti asumismukavuuksien parantumista, vaikka asunto olisi ollut enemmänkin välttämätön suojapaikka kuin mukava koti. Palkkaerot olivat suuret ja huomattava uusi ryhmä oli niin sanotut talon omistajat, jotka elivät vuokrarahjoilla. (Juntto 1990, s. 130-131) Ideaali koti vaihteli tottumuksen ja varallisuuden mukaan ja on mahdotonta tietää, mikä oli 1800-luvun lopulla työläisen ideaali koti. Ylipäätään, miten koti ja perhe nähtiin osana elämää, voi olla hyvin erilainen nykypäivän näkökulmasta. Kaupungeissa maaseudun yhteisö mureni, kun jokainen vastaantulija ei ollutkaan tuttu. Tuttu ja turvallinen elinympäristö pieneni kodin sisälle.

ASUKKI, KORTTEERIMIES

Vuokrahuoneeseen otettiin usein perheen ulkopuolinen asukas eli asukki tai kortteerimies, jotka osallistuivat vuokran maksuun. Hellahuoneessa eli yhden huoneen asunnossa saattoi asua täten kokonaisen perheen lisäksi yksi tai useampi asukki. Maaseudulta kotoisin olevat työläiset olivat tottuneet järjestelmään. Oli normaalia jakaa asuinhuone ulkopuolisten, niin naisten kuin miesten, kesken. Asukit olivat yleensä perheelle ennestään tuttuja. He joko tulivat samasta kylästä tai työpaikasta. Maaseudulta tulevalle nuorelle asukille perhe toimi samalla sosiaalisena kontrollina.

Vuosisadan vaihteessa Kallion työväenasunnoista melkein puolissa oli asukkeja. He yleensä olivat nuoria miehiä eli "kortteerimiehiä".

Asukkien suuren määrän syynä oli kalpis vuokra, mutta myös tottumus. Osa asukeista tunsivat olevansa kuin osa perhettä. Yksi leskien tapa tienata 1800-luvun lopulla oli asukkien ottaminen, jolloin sosiaalinen asukki-järjestelmä vaihtui elinkeinoksi.

Waris 1973; Juntto 1990

• *”Ei voi sanoin kuvata sitä köyhyyttä,
• joka vallitsee Suomen kansan keskuudessa.
• Niukka, usein luonnoton ruoka vaikuttaa heidän ruumiinvoimiinsa,
• ja kun ei tunneta muita ruumiin nautinnoita kuin uni ja lepo,
• turvaudutaan yksinomaan niihin ja laiminlyödään tekemästä työtä muille. . .
• Maanviljelijän pahin uhka on hallayö . . .*

• *Sanat:
• hän syö selvää leipää koko vuoden ja:
• hän on upporikas,
• merkitsevät siellä samaa.”*

• *Johan Ludwig Runeberg, 1829 (Haatainen 1968)*

• *”Tilallisetkin Itä-Suomessa asuvat yhdessä ainoassa huoneessa..*

• *Ja tämän asumistavan ei suinkaan tarvitse aina johtua varojen
• puutteesta, vaan ainoastaan kansan tavasta ja itäsuomalaisesta
• kansanluonteesta, jolle yhteiselämä ja yhteistalous on viime aikoi-
• hin asti ollut paljon enemmän ominaista kuin länsisuomalaiselle
• rodulle.”*

• *Gebhard 1910 (Juntto 1990)*

Tiivis ja niukka maaseutu

Maaseudun elämän kuvaamisessa ongelmana on realistisen kuvan saaminen. Tieto on usein peräisin parempiosaisien ja koulutettujen kirjoituksista. On mahdotonta tietää tarkalleen 1800-luvun torpparin ajatusmaailmaa ja huomioitavaa on myös ajan kirjoittajien näkökanta. Erot sosiaalisen hierarkian ylä- ja alaosien välillä olivat suuria. Yllä on kaksi toisistaan poikkeavaa näkökantaa maaseudun asumisen kurjuudesta.

Kaupunki nähtiin modernina keskukseksi ja sen vastakohtana oli myyttinen maaseutu, jossa yhdistyi metsä, pelto ja paloviina. Kaupungit ja kaupunkiasuminen olivat pitkään Suomessa poikkeus, vaikka uudet ideologiat ja kehitystoiminta keskittyivät niihin. Suomen

suurin asuntopoliittinen kysymys 1800-luvulta 1950-luvulle oli maaseudun tilattoman väestön suuri määrä. Maaseudulla oltiin riippuvaisia luonnon olosuhteista, joten elämä oli ajoittain hyvin niukkaa. Elämä rajoittui pienelle alueelle, jossa eläimet ja ihmiset usein jakoivat asumuksen, usein yksihuoneisen talon ja pihamaan mahdollisine apurakennuksineen. Asunnolla oli maaseudulla käyttöarvoa, koska se rakennettiin ja ylläpidettiin itse. Vuonna 1833 Viipurissa oli 22 241 savupiiputonta ja ikkunatonta asuinrakennusta, mutta vain 3051, joissa oli sekä ikkunaruuudut että savujohdin. Molemmat käsittivät usein vain yhden huoneen riippumatta asukasmäärästä. (Juntto 1990, s. 59-61)

Maaseudun liikkaväestö

Lääni	Loisia	Vuokra-asunnossa	Asunto vuokra maalla	Asunto omalla maalla
Uusimaa	9,0 %	49,0 %	31,1 %	10,9 %
Turku, Pori	10,8 %	31,9 %	44,7 %	9,0 %
Mikkeli	37,7 %	37,0 %	6,1 %	19,2 %
Oulu	21,4 %	11,1 %	33,8 %	33,7 %
Koko maa	18,0 %	30,9 %	28,1 %	23,1 %

Tutkimus ruokakuntien asuinolosuhteista eri lääneissä 1900-luvun alussa. (Juntto 1990)

Erot palkollisten ja tilallisten välillä kasvoivat 1800-luvulla maatalouden kehittyessä, tuottavuuden kasvaessa ja kuolevuuden vähentyessä. Asunnoissa isäntäväki eli tilallinen siirtyi nukkumaan jaetusta huoneesta erilliseen makuuhuoneeseen. Hierarkia eri ihmisryhmien välillä korostui ja alimpien sosiaaliryhmien, kuten loisten määrät kasvoivat aina 1890-luvulle saakka. Torppien eli vuokrattujen pientilojen kysyntä oli suurta, mutta niiden saatavuus oli entistä vaikeampaa. Maaseudulle syntyi liikkaväestöä, joilla ei ollut tilaa elää. Suuret nälkävuodet 1860-luvulla ajoivat tämän irtainväestön liikkeelle kohti kaupunke-

ja. Elämisen turvattomuutta lisäsi torppari- ja vuokrasopimuksien teko vain suullisina, mikä saattaa olla pohjana Suomessa yleiselle omistusasumiselle. Tilattoman väestön asunnon pysyvyyden helpottamiseksi säädettiin laki vuokra-alueiden lunastamisesta vuonna 1918. Maaseudun asuinolosuhteita tutkittiin 1900-luvun alussa. Selvisi, että alueelliset erot olivat suuria. Itä- ja Pohjois-Suomessa loisten määrä oli suuri ja Etelä-Suomessa vuokra-asuminen oli muuta Suomea yleisempää. Loisten suuren määrän syynä oli torppien puuttuminen, sekä ero sivistyksessä ja varallisuudessa. Vuonna 1900 maaseudulla asuttiin ahtaammin kuin kaupungissa, niin Suomessa kuin yleisesti maailmalla. Suurin osa maalaiskuntien asunnosta oli pieniä yhden tai kahden huoneen asuntoja. Asumistiheys yhden huoneen asunnoissa oli keskimäärin neljä henkilöä huonetta kohden, kun Helsingissä huonetta kohden asui keskimäärin kaksi henkilöä. (Juntto 1990, s. 65-70) Maaseudun asuinympäristöön kuului myös talon ulkopuolinen osa eli piha ja piharakennukset, joten maaseudun ja kaupunkien asuinoloja ei voida suoraan verrata toisiinsa vain asunnon lattiapinta-alaa katsomalla. Asunnon keskimääräinen asukasluku ei täysin kerro kuinka ahdasta asuminen oli pahimmillaan.

LOISET, LÖYSÄLÄISET JA KESTIT

Agraarisen yhteiskunnan alimpaan hierarkian osaan kuuluivat loiset, länsisuomalaisittain kestit, jotka olivat ilman vakituista asuinpaikkaa olevia työläisiä ja lapsia. Loiset asuivat toisten nurkissa. Asunto- ja ruokapalkalla loiset tekivät pieniä kodin ylläpitoon liittyviä töitä, kuten huolsivat pihasaunaa. Kriisien aikana tilattomat loiset lähtivät ensimmäisinä liikkeelle etsimään ruokaa ja asuinpaikkaa asukaskeskittymistä. Loisen elämä ja asuminen oli epävarmaa. Muuttaminen usein kuului loisten elämään.

Vuonna 1901 loisperheitä oli 18 prosenttia ruokakunnista, mikä tarkoitti noin 140 000 henkilöä.

Juntto 1990, s. 65, 68

Suomen hidas kaupungistuminen

Kaupungistuminen ja työnväenasumiseen liittyvä toiminta alkoivat 1870-luvulla, vaikka Suomessa massateollisuus ja laajempi kaupungistuminen sijoittuvat noin sata vuotta myöhemmäksi 1960-luvulle. Suomessa työväenasuntokysymys johtui enemmän kansainvälisestä keskustelusta kuin itse huomautusta käytännöstä. Asuntokysymys nousi esiin ensimmäisenä 1840-luvun Englannissa, jossa kaupungistuminen oli Suomea huomattavasti nopeampaa. (Juntto 1990, s. 59) Kuitenkin suuren ihmisjoukon asuttaminen muodostui ajoittain ongelmaksi myös Suomessa.

Suomessa kaupunkiasuminen oli pitkään vähäistä ja agraarista. Kaupunkitaloista useat olivat yksikerroksisia puutaloja, ja pihalla oli oma puutarha ja navetta. Palkolliset asuivat

isäntien kanssa samassa taloudessa. Pienessä kaupungissa asiat hoidettiin yksityisesti, eikä esimerkiksi katujen kunnossa pitoon tarvittu erillistä järjestelmää. Kaupunkien laidoilla asui hierarkian alin osa. Liikkuminen kävelen oli helppoa kaupunkien pienuuden vuoksi. Vuonna 1857 säädettiin asetus kaupunkien rakentamisen periaatteista, minkä pääasiallinen tarkoitus oli tulipalojen ehkäisy. Asetuksessa myös huomioitiin pieneläjät toteamalla, että kaupunkien ulkopuolelle voisi heille järjestää tonttimaata. Helsinkiä ja Turkuu lukuun ottamatta Suomen kaupungeissa oli 1850-luvulla vain muutamia tuhansia asukkaita. Vuosisadan vaihteessa muutama kaupunki oli kasvanut yli 10 000 asukkaan kaupungiksi. (Juntto 1990, s. 36, 72-74)

VESIVERKKO

Aluksi palokunnan tarpeita varten palvelut vesijohtoverkko laajeni vähitellen kotitalouksien käyttöön. Vielä 1800-luvun puolivälissä lähes jokaisen kotitalouden vesi saatiin kaivosta. Palokunnan virallisen perustamisen yhteydessä 1850-luvulla tehtiin Tampereella päätös, että Näsijärvestä johdettaisiin maanalainen vesijohto torille. Se rakennettiin kuitenkin vasta vuonna 1882, mutta samalla aiempaa suunnitelmaa laajemmaksi. Vuosisadan loppuun mennessä melkein koko kaupunki oli vesijohtoverkon saavutettavissa vapaiden vedenottoaikkojen ansiosta.

Helsinkiin vuonna 1876 valmistuneen vesijohtojärjestelmän myötä voitiin alkaa käyttämään vesikeskuslämmitystä. Aluksi kylmä vesi lämmitettiin huoneistokohtaisesti esimerkiksi keittiössä sijaitsevassa kuuma-vedisäiliössä eli hellapiissä. Puulla lämmitettävä kylpykamiina oli kylpyhuoneissa, vaikka kylpyhuoneet alkoivat yleistymään vasta 1930-luvulla. Samoihin aikoihin kerrostalojen kellareissa alettiin lämmittämään käyttövetä, mikä kuului talonmiehen työnkuvaan. Aluksi vesijohdot jätettiin asunnoissa näkyville, mutta ulkonäkösysteistä niitä alettiin piilottaa.

VIEMÄRIVERKKO

Viemäreinä toimivat pitkään kaupunkien purot. Tampereen kaupungin katuverkoston rakentamisen yhteydessä rakennettiin myös ojia, mutta tasaisella maalla sadevedet jäivät usein seisomaan. Vuonna 1879 säädettiin asetus, jonka mukaan Tampereella oli järjestettävä maanalaisia viemäreitä mahdollisuuksien mukaan. Kaupunginosat, joiden ojissa vesi seiso, olivat kärsineet eniten lavantaudista. Vuosisadan vaihteeseen mennessä Tampereen kaupunkikuvasta poistuivat avo-ojat.

Helsingissä vuonna 1930 70 % taloista oli wc:l- lä ja 85 % juoksevalla vedellä varusteltuja. Samaan aikaan wc eli sisällä oleva vesivessa oli koko Suomen asunnoista alle 10%. Vielä vuonna 2006 4 % asunnoista oli ilman wc:tä.

*Neuvonen 2006; Niiranen 1981;
Rasila 1984; Juntto 2008b*

Kaupunkien työväen asuminen

Kaupungistuminen, ahdas asuminen ja työväestön määrän kasvu olivat yhteydessä toisiinsa. Kaupungeissa asujien määrä vielä 1900-luvun alussa oli vain noin puolet verrattuna maaseudun väestöön Suomen hitaan teollistumisen takia. Ensimmäiset suuremmat tehtaat houkuttelivat töihin maaseudun naimattomia nuoria, jotka olivat tottuneet vaatimattomiin asuinoloihin. Teollistumisen ohessa kehittyivät hitaasti myös kaupunkien asunto-ongelmat, jotka ratkaistiin vain tilapäisesti. Pitkään työväestö asui tehtaan lähistössä, jossa heillä oli tilaa viljellä pienimuotoisesti. 1900-luvun alussa työnantaja usein tarjosi ammattityöläisille asunnon. Vaikka tehtaat eivät enää rakentaneet työläisille asuntoja, ne usein tukivat työntekijöitä rakentamaan itse kaavoittamalla ja vuokraamalla maata, sekä lainaamalla rahaa. Usein työläiset kuitenkin asuivat yksityiseltä vuokratassa huoneessa. Työväen itse rakentama asunorakennus koostui usein aluksi huoneesta ja keittiöstä, mitä saatettiin myöhemmin laajentaa vuokrahuoneella, sekä lisärakennuksilla. Työväestön työaika oli pitkä, joten asunnoissa vietetty aika jäi vähäiseksi. Tyydyttiin siihen mitä saatiin, mikä olikin usein aikaisempaa enemmän. Työsuhteasuminen oli yleistä vielä vuonna 1908 ja sen yleisin muoto oli yksi-huoneinen asunto. Kaupunkien teollistuessa ja kasvaessa entisestään työpaikan ja asunnon etäisyys toisistaan kasvoi ja omavaraisuudesta alettiin luopumaan. (Juntto 1990, s. 79-85)

Kaupunkien rajojen ja asemakaava-alueen ulkopuolelle syntyi järjestäytymättömiä esikaupunkialueita, jotka olivat yleensä kävelymatkan päässä työpaikasta. Pahin esikaupunkien ongelma oli Tampereella vuosisadan vaihteessa. Kalleimmat sekä edustavimmat tonttimaat sijaitsivat keskustoissa, kun taas pienimmät ja halvimmat tontit kaupunkien laidoilla tai sen ulkopuolella. Maantieteellinen etäisyys oli yhteydessä sosiaaliseen etäisyyteen. Syntyi eriytynyt kaupunki. Työläisten esikaupunkialueet asemakaava-alueen ulkopuolella kasvoivat hallitsemattomasti ja säätelemättä. Osa työläisistä asui kaupunkien keskustojen piharakennuksissa, ullakoilla ja kellareissa. Asuntotarpeen kasvaessa alettiin

rakentamaan yleisesti työväen vuokratasarmeja, joissa yhden huoneen asunnoissa asuttiin tiiviisti. Vuokrataloja eli vuokratasarmeja rakennettiin tiuhaan ja niiden ostamisesta sekä myymisestä tuli uusi elinkeino mahdollistaen vaurastumisen. Kaupungistumisen myötä syntyi myös asunto- ja tonttikeinottelu. Vuokrien hinnat olivat työläiselle suuret, joten he ottivat usein asukin tai useamman auttamaan vuokran maksussa. Työläisen elämässä muuttaminen oli yleistä työn epävarmuuden vuoksi. Säästösyistä saatettiin muuttaa kesäksi pois asunnosta. (Juntto 1990, s. 79-85)

Sortokaudet, suhdannevaihtelut ja sosiaaliset jännitykset leimaavat 1900-luvun alun toimintaa. Agraarisen yhteiskunnan takia vasta 1900-luvulla, muita Pohjoismaita myöhemmin, työväestön merkitys osana yhteiskuntaa kasvoi. Vuosisadan alussa uusia lakeja ei pystytty tai edes haluttu hyväksyä ja valtion tukemia asuntolainoja ei annettu. Teollistumisen alussa työnantajat olivat tehneet asuntopolitiikkaa. Vasta myöhemmin vastuu siirtyi kunnille. Kaupungit alkoivat Tampereen johdolla perustaa omia asuntorahastoja vuodesta 1896 lähtien. Kuitenkin kuntien ja kaupunkien tekemä työ jäi vähäiseksi. Esimerkiksi Helsingin asemakaavaa laajennettiin pala kerrallaan ilman pidempiaikaisempaa suunnitelmaa. Syntyi ongelmia, kuten asuntopula sekä pitkät kotija työmatkat. Niistä oli erityisesti haittaa työväestölle. Helsingin kaupunki pohti, oliko sen tehtävä edes rakennuttaa vuokrataloja. Vuonna 1905 se rakennutti sen omille työntekijöilleen asunorakennuksia, jotka koostuivat 112:sta perheasunnosta ja 34:stä yhden huoneen asunnosta. Vuosisadan alussa suuret kaupungit Turku, Tampere ja Helsinki rakennuttivat asuntoja lähinnä omille työntekijöilleen. Kunnallinen asunnontarkastustoiminta alkoi vasta vuonna 1906. (Juntto 1990, s. 93-95) Vuosisadan vaihteessa työväenasuminen oli murroksessa. Uusi tilanne kasvavissa kaupungeissa pakotti tekemään ratkaisuja esimerkiksi tonttimaiden suhteen. Uusien tonttimaiden taloudellinen hyöty nähtiin niin yksityisten kuin kaupunkien puolelta.

Tehdastyöläisten elämää

Elinkeino- ja muuttovapaus antoi työläisille eli palkkoillisille paremman mahdollisuuden päättää omasta elämästä, mutta samalla se lisäsi vastuuta ja aiheutti sosiaalisia ongelmia. Ennen vuoden 1879 elinkeinovapauslakia oli tehdastyöläisillä käytössä vuosisopimusjärjestelmä, jonka mukaan työsopimus tehtiin kerrallaan vuodeksi. Uuden lain myötä työsopimuksen irtisanomisajaksi määriteltiin tuolloin kaksi viikkoa. Tämä merkitsi niin vapautta kuin epävarmuutta etenkin työntekijöiden keskuudessa. Vanhan palkollissäännön mukaan isännän velvollisuuksiin oli kuulunut huolehtia palkollisen terveydestä, asumisesta ja ruuasta. Työväen omatoiminen järjestäytymisen mahdollisti heidän omien olojen parantumisen. (Rasila 1984, s. 256-263)

Vaikka palkollisilla oli vain vähän vapaa-aikaa, raja sen ja työnajan välillä oli selkeä. Itsenäistä työtä tekevillä taas työn ja vapaa-ajan raja oli häilyvä. Tamperelaisilla säätyläisillä ja porvareilla oli 1800-luvulla vapaa-aikaa run-

saasti ja suhteellisen vapaasti päätettävissä, milloin he virkansa hoitivat. Tampereen Sanomissa oli vuonna 1876 laskelma työläisten ajankäytöstä. Työpäivä kesti 13 tuntia, lepoaika 7 tuntia ja syömiseen käytettiin yksi tunti, jolloin vapaa-ajalle jäi kolme tuntia päivässä. Laskelmassa lepoon ja syömiseen on varattu vain vähän aikaa, eikä esimerkiksi työmatkaa ole laskettu. Tosin työmatka oli yleensä alle kilometrin mittainen. Laskelma on tavallisesta työpäivästä, joten lauantaisin lyhyen työpäivän ja sunnuntain vapaapäivän takia aikaa oli enemmän. Keskimäärin vapaa-aikaa oli käytettävissä 20-25 tuntia viikossa. Kesäloma käsitettä ei vielä 1800-luvulla tunnettu. Uskonnolliset tapahtumat kuuluivat läheisesti ihmisten elämään. Muu vapaa-aika kului huvitellessa esim. laulajaisissa kodin ulkopuolella. Talvisin vapaa-ajan toimintaa oli vain vähän. (Rasila 1984, s. 665-666) Vapaa-ajantoiminta vaihteli niin vuodenajan kuin henkilön mukaan.

Kuva 9: Turun työväenyhdistyksen naiskuoro (Axelsson 1890-1910 Turun museokeskus)

- *“Ilman valoa, ilmaa, lämpöä,*
- *ilman järjestystä, rauhaa ja viihtyisyyttä*
- *ei köyhässäkään kodissa ole hyvettä, tottelevaisuutta,*
- *työhalua ja kyvykkyyttä yhteiskunnan toimiin.”*
- *Topelius 1850-luku (Juntto 1990)*

Asuntopoliittikkaa ja vuokratiskontaa

Suomen ensimmäisenä asuntopoliitikkona ja –ideologina voidaan pitää Zacharias Topeliusta. Hän julkaisi 1850-luvulla asuntopoliittisia kirjoituksia vuokra-asumisesta ja köyhien asuinoloista, sekä myöhemmin modernisaation ja tehokkaan kaupunkisuunnittelun puolesta. Työväenasunnot 1850-luvun Helsingissä sijaitsivat usein laitakaupungin vuokramökeissä. Topelius mittasi asunnot ja kuvasi niitä likaisiksi, ahtaiksi ja moraalittomiksi paikoiksi. Hän painotti rakentamisen tukemista, jolloin myöhemmät kustannukset, esimerkiksi köyhäinhoidossa, olisivat pienemmät. Ennaltaehkäisyyn keinoin estettäisiin moraalittomuuden leviäminen yhteiskuntaan, jossa se Topeliuksen arvion mukaan aiheuttaisi esteen yleiselle hyvinvoinnille. Uskonnon ja hyväntekeväisyyden avulla pyrittiin välttämään moraalin rappiota. Topelius arvosteli myös asumisen riittämättömyyttä ja kalleutta. Samaan aikaan kulutustavat alkoivat muuttumaan. Edustaminen ja tilankäyttö kasvoivat heillä kenellä oli niihin varaa, mikä aiheutti vähävaraisten tilan pienentymisen. Pahimmillaan vähävaraiset ajettiin kadulle. Topeliuksen mukaan ainoa selkeä ratkaisu oli rakentamisen lisääminen, jossa puutalot ja kaalimaat korvattaisiin tiiviillä, monikerroksisella kivikaupungilla. Jaettu kaupunkitila oli kuitenkin vaikea toteuttaa ja ihmisten tottua. Haluttiin oma piha ja oma rappukäytävä. (Juntto 1990, s. 75-78)

Helsingissä tontteja huutokaupattiin. Kalleimmat sekä edustavimmat tonttimaat sijaitsivat keskustoissa. Laitakaupungeille syntyi hökkelikyläalueita ja kaupunki eriytyi. Helsingin pohjoisosiin perustettiin 1800-luvun lopul-

la tehtaita, jotka houkuttelivat työväkeä. Kaupunki jakautui Helsingin Pitkäsillan kohdalta. Sillan eteläpuolesta oli muovautunut porvariston aluetta. Pohjoispuoli oli työläisten esikauptialuetta, mikä kasvoi hallitsemattomasti. (Juntto 1990, s. 79-85)

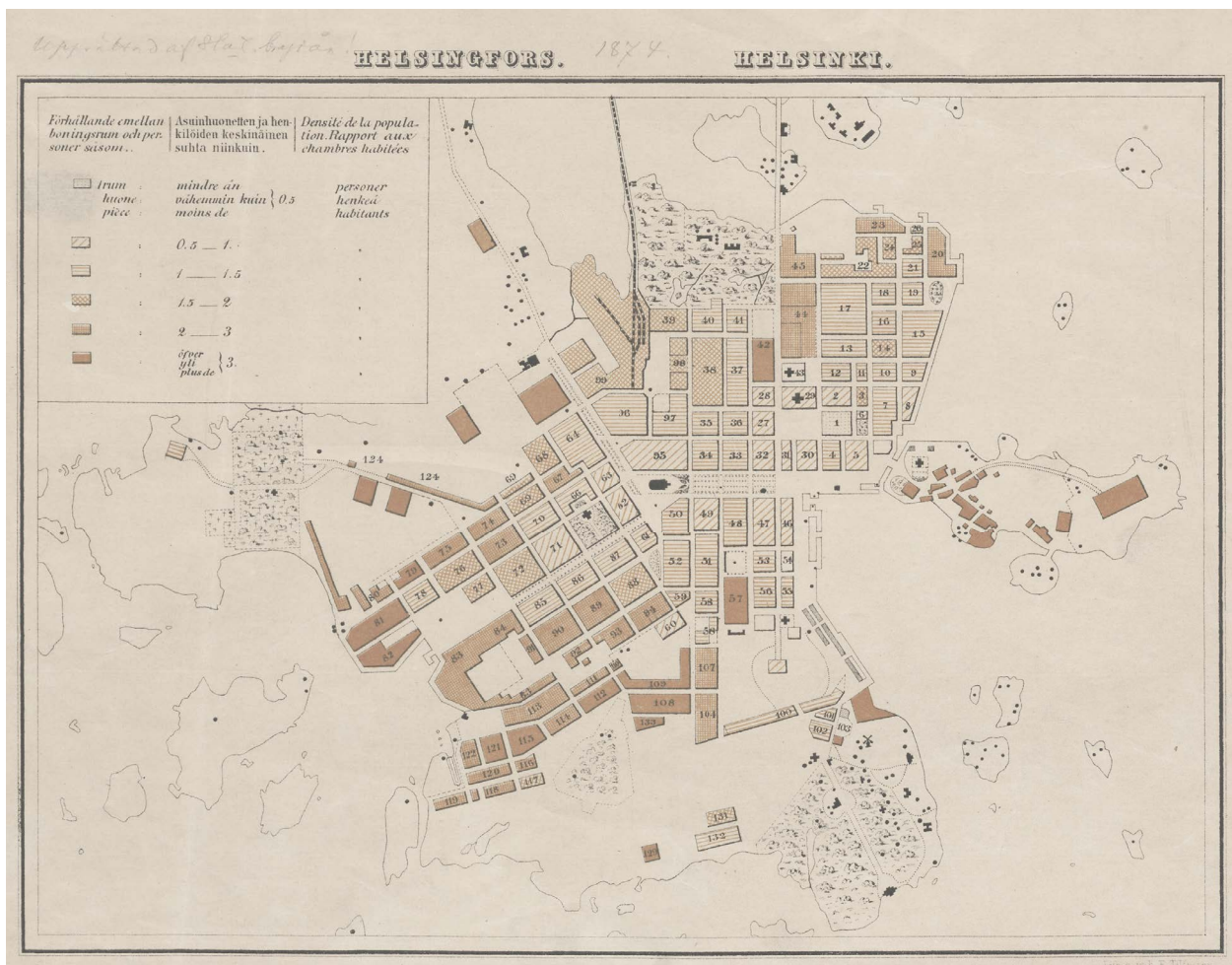
Helsingissä vuokrataso oli noin 18 % tuloista, mikä oli esimerkiksi Tukholman suhdetta korkeampi. Tuolloin kohtuullisena tasona pidettiin 15 %, johon yleisesti muualla Suomessa päästiin. Einar Böök ja asuntokysymyskomitea esittivät erikseen 1900-luvun alussa suosituksia kuntien toimintaan, joilla parannettaisiin työläisten asuinoloja ja vuokranmaksukykyä. Suosituksissa haluttiin parantaa halpojen vuokra- ja omistusasuntojen saatavuutta sekä lisätä tutkimus- ja tarkastustoimintaa. Tavoitteena oli poistaa tonttikeinottelun aiheuttama vuokratason liiallinen nousu. (Juntto 1990, s. 96)

Asumistiheys 1900-luvun alussa

Helsingin asukasmäärän kasvaessa asumistiheys työväenasunnoissa, niin vuokra- kuin osakeasunnoissa, kasvoi äärimmilleen 1900-luvun alussa. Yhdistys yleishyödyllisen rakennustoiminnan edistämiseksi, myöhemmin Asuntoreformiyhdistys, esitteli ääripään esimerkkinä nelihenkisen perheen, jolla oli keittiön ja huoneen asunto. Huoneen eli kamarin he olivat vuokranneet ulkopuoliselle ja koko perhe asui keittiössä. Perheen ohella keittiössä asui myös perheen ulkopuolinen henkilö eli asukki. (Nurmi 2017, s. 31)

Topeliuksen esittämät ongelmakohtat.

- Helsingin vuokrat olivat liian korkeat
- Korkeat vuokrat lamaannuttavat kaupungin kehityksen
- Sivistyksen ylläpito vaikeutuu kalleuden vuoksi
- Vuokrien kasvaessa epävarmuus kasvaa
- Vuokratason nousulle ei ole rajaa

Kartta 1: Helsingin asumistiheys asuinrakennuksissa 1800-luvun lopulla. (1874 Kansallisarkisto)

Kiinnostus asuinoloja kohtaan alkoi kasvamaan. Helsingissä kaupungin itälaidalla asumistiheys oli suurinta. Osissa taloista asui keskimäärin yli kolme henkilöä yhdessä huoneessa. Esimerkkikohteista kartalla ovat todennäköisesti Villa Lugnet numerolla 124 ja pohjoisimpana muusta rakentamisesta erillään olevat Tallgrenin villat. Molemmassa asumistiheys oli kartan mukaan suurta.

Asuntonormit 1900-luvun alussa

Kaupunki- ja yhteiskuntasuunnittelun osalta tapahtui murros 1800-luvun lopulla, jolloin kaupunki ja yhteiskunta alettiin näkemään objekteina, joita voitiin suunnitella. Tätä ennen tärkeää oli ollut enemmänkin esteettiset kuin käytännölliset arvot. Näyttävyyden sijaan alettiin arvostamaan terveyttä ja teknologiaa. Asumiseen tuli uusia vaatimuksia esimerkiksi veden- ja ilmansaannissa. Bulevardit alkoivat korvaamaan slummialueita. Uudet tekniset innovaatiot levisivät Suomeen. Vesi- ja viemäriverkoston, sekä asuntotarkastuksien avulla kulkutaudit ja tuberkuloosi tapaukset vähenivät huomattavasti. Asuntojen ahtaus tutkitusti lisäsi tuberkuloosiin sairastumisen mahdollisuutta, joten 1879 säädettiin terveydenhoitoasetus, joka mahdollisti työväen asuntojen tarkastamisen. (Juntto 1990, s. 100-104) Vaikka tarkastuksia asuntoihin alettiin tekemään,

niiden vaikutusta asuinoloihin on vaikea arvioida. Edistystä kuitenkin oli, että työväen asuinolot edes kiinnostivat ja niitä, vaikkakin pinnallisesti, yritettiin parantaa.

Asuntonormien muuttumisesta nykyaikaan verrattuna kertoo se, että 1900-luvun alussa ahtaasti asumisen rajana pidettiin, kun vähintään neljä henkilöä asui samassa huoneessa. Täten vuonna 1900 ajan normien mukaan Helsingin asukkaista 37 % asui ahtaasti. Turussa ja Tampereella luvut olivat samansuuntaiset. Vuonna 1919 kaupungeissa 35 % ja taajamissa 44 % asui vähintään kolmen hengen huoneessa. Maaseudun keskittymisessä asukastiheys asunnoissa oli tiiviimpi kuin kaupungeissa. Kuitenkin se kuinka monta henkilöä asui yhdessä huoneessa ei kertonut tarpeeksi. Vuonna 1919 vähimmäisnormi laskettiin henkilöä kohti käytetyn tilavuuden tai pinta-alan mukaan. Asukasta kohden tuli olla 20 m³ ja 6 m² tilaa W.J. Sucksdorffin asettaman liika-asutusnormin mukaan. Asuntopulaa helpotti 1910-luvulla alkanut syntyvyyden laskeminen. (Juntto 1990, s. 111) Vuonna 1910 perustetun Asuntoreformiyhdistyksen mukaan asukasta kohden tuli olla vähintään 10 m³ tilaa (Nurmi 2010, s. 24) Huonekorkeus oli usein suuri, noin kolme metriä. Tällöin Asuntoreformiyhdistyksen vähimmäispinta-ala olisi noin 3 m² asukasta kohden

asuntokunnankoko	asunnoista
1 - 2 henkilöä	6 %
3 - 4 henkilöä	21 %
5 henkilöä	15 %
vähintään 6 henkilöä	58 %

Helsinki vuonna 1900 (Juntto 1990)

huone / asunto	asunnoista %	hlöä / huone	hlöä / asunto
1 huone	48 %	3,9	3,9
2 huonetta	23 %	2,6	5,2
3 huonetta	8 %	1,8	5,4
4 huonetta	7 %	1,4	5,7
5+ huonetta	14 %	1,3-1	-

SVT:n väestöttilasto VI 39 VII vuodelta 1908 Helsingin asuntojen huoneiden ja asujien määristä vuonna 1900. Huomioitavaa on, että Kalliossa yhden huoneen asuntoja oli 65 % asunnoista, kun taas porvariston kaupunginosissa parhaimmillaan vain 14 %. Erot kaupunginosien välillä olivat suuret. (Juntto 1990)

2.3 Moderni Suomi

Vuosisadan alussa kansainväliset suuntaukset ja tekniset kehitykset alkoivat muuttamaan työväenasumista. Erot ihmisten hierarkiassa alkoivat kaventumaan. Suomi oli koko 1900-luvun alkupuoliskon edelleen agraaninen yhteiskunta, eikä kaupungistumisen tuomia suuria ongelmia syntynyt. Asumiseen tuli lisää tilaa myös työväestölle, jolle rakennettiin kokonaisia asuinalueita. Osana modernismia oli minimiasumisen määrittely ja sen tuominen osaksi tavallisten ihmisten elämää. Varallisuuden sijaan perheen koko alkoi määritellä yhä enemmän asunnon kokoa. Työväenasuminen alkoi kiinnostamaan myös arkkitehteja.

Itsenäisen Suomen ongelmana 1900-luvun alussa oli suuri maaseudun tilattoman väestön ja kaupunkien asunnottomien määrä. Ratkaisuksi alettiin lailla ja avustuksilla tukemaan pientilallisia. Uskottiin maatalouteen, ja pienviljelyyn sen tehokkaimpana muotona. Vähitellen tilaton väestö, kuten loiset, muuttuivat pientilallisiksi. Niin maaseudun kuin kaupunkien asunto-ongelmat liittyivät ahtauteen sekä huonoon hygieniaan. Vielä vuonna 1937 osalla talouksista ei ollut kaivoa tai sen vesimäärä oli riittämätön. Myös käymälä puuttui osalta ja vesijohto oli vain hyvin harvalla taloudella. Asuntojen tuuletettavuus oli huonoa, koska yleensä makuuhuoneiden ikkunoita ei voitu avata. (Junto 1990)

Ahtaasti asumisen kriteerit tiukkenivat 1900-luvun alkupuoliskolla. Aikaisemmin ahtaan asumisen rajana oli ollut neljä henkilöä huoneessa. Kriteeri tiukkeni kolmeen henkilöön. Asunnoista 26 % oli ahtaasti asuttuja ja noin yksi kolmasosa suomalaisista asui ahtaasti. Asuntojen koot kuitenkin pysyvät suurinpiirtein samansuuruisina. Maaseudun yhden ja kahden huoneen asunnot olivat edelleen pieniä. Yhden huoneen asunto oli keskimäärin 21 m² ja kahden huoneen asunto 37 m². Samaan

aikaan asuntokunnan koko alkoi pieneneään. Syynä oli perhekoon pienentyminen ja uudet perhekäsitykset, joiden mukaan perheen ulkopuoliset, kuten palvelijat ja loiset, asuivat asunnon ulkopuolella. Maaseudulla vierashuoneiden käyttö lisääntyi, vaikka niitä ei yleensä lämmitetty talvisin. Syynä asuinolojen ahtauteen saattoi olla tottumus eikä varallisuus. Puuttiin huonon asumisen perinteestä. (Junto 1990)

Vaikka yleisesti hygienia- ja asuntokohtaisten sisävessojen määrät kasvoivat, oli vielä 1900-luvun alussa yleistä rakentaa työväenasuntoihin yhteiset wc-tilat asuntojen ulkopuolelle esimerkiksi porraskäytävän yhteyteen. Perusteluina oli mahdollisuus valvoa puhtaanapitoa. Tällaisia kahden asunnon jakamia wc-tiloja rakennettiin esimerkiksi Vallilaan vuonna 1918. Vuoden 1908 Helsingissä sisävesisällisiä taloja oli 13, kun vuonna 1910 niitä oli jo noin 9500 eli 32 % asunnoista. Vielä 1920-luvulla työläisten kaupunginosaan, Puu-Käpylään rakennettiin ulkokäymälät. (Saarikangas 2002, s. 137-138) Työläisten asuntoihin varustelut tulivat muita ryhmiä hitaammin. Tosin maaseudulla oletettavasti vielä hitaammin.

Asuntotuotanto murroksessa

Vuokra- ja omistusasumisen hyötyjä pohti 1930-luvulla yhteiskunta- ja sosiaalipoliitikko Eino Kuusi todeten, että ihanteena oli edelleen omalla tontilla sijaitseva omakotitalo. Puu-Käpylän kansanasuntoja Kuusi piti hyvänä esimerkkinä osakasasumisesta, joka oli ihanteen ja vuokra-asumisen kompromissi. Vuokra-asumisen etuna hän piti muuttovalmiutta, esimerkiksi työpaikan vaihdon takia. Vaikka vuokra-asunto olisi ollut omakotitalo, asui siellä usein perheen lisäksi alivuokralaisia. Yhteiskunnallinen tilanne eli sisällissota ja sen jälkeinen vuokrasäännöstely pysäyttivät vuokra-asuntojen parannustoimenpiteet. Myös asuntotuotanto oli pysähtynyt ja asunnoista oli suuri pula. Eino Kuusen mukaan, kun asunnoista 3 % olisi tyhjiään, vallitsisi tasapaino. Sodan jälkeen asunnoista vain noin 0,3 % oli tyhjiään. Vielä vuonna 1923 Helsingissä oli useita kodittomia työläis- sekä porvarisperhei-

tä. Asuntopulan kanssa samaan aikaan asumistiiveys väljeni. Kaupungeissa 1920-luvun alussa yhdessä huoneessa asui keskimäärin kaksi henkilöä ja vuosikymmenen lopussa enää 1,5 henkilöä huonetta kohden. Keittiö laskettiin huoneeksi. (Junto 1990, s. 142, 155-158) Asuntopulaa pahensi asumistavan väljeneminen. Jos aikaisemmin perheen kanssa asui alivuokralaisia ja asukkeja, niin nyt samankokoinen asunto pyhitettiin vain yhdelle perheelle.

Kuusen mukaan tehtaiden omistamisessa asunnoissa asuvat työntekijät olivat tyytyväisempiä niin asumiseen kuin työpaikkaan, kuin yksityiseltä vuokratusta asunnossa asuvat työläiset. Ongelmana oli kuitenkin työntekijän riippuvuus työnantajasta, mitä ei pidetty ajanmukaisena. Toivottavaa oli, että työnantaja tukisi yleishyödyllistä asumista, mikä tasoittaisi työnantajan ja -tekijän valtasuhdetta. Vuonna 1921 teollisuustyöntekijöistä 16 % asui tehtaan

Kuva 10: Sisäpiha Puu-Käpylässä (Rista 1976. HKM)

asunnoissa, joita oli 13 715 kappaletta. Huoneet olivat melkein poikkeuksetta yhden tai kahden huoneen asuntoja. Suurteollisuuden työntekijöistä kolmasosa asui tehtaan asunnossa ja vain 14 % asui omassa asunnossa. Työnantajan asumisen tuesta on esimerkkinä Fiskars, jossa työläisperheelle annettiin asunnon lisäksi oma sikala ja peltoalaa. (Juntto 1990, s. 155-158)

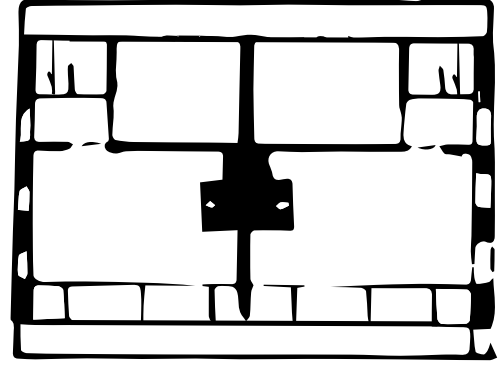
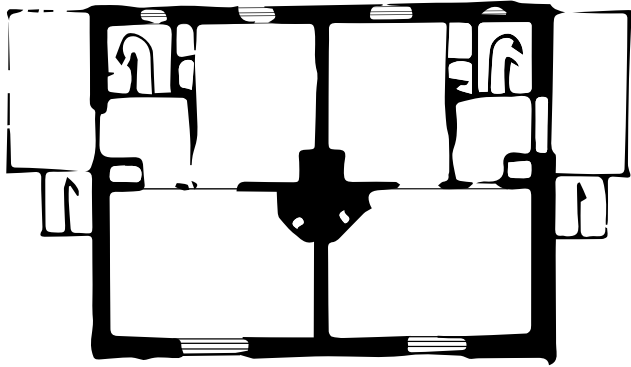
Asuntopulan ja huonojen asumisolojen ratkaisemiseksi tarvittiin rakentamista, jonka tavoitteena ei ole voitto, vaan asujien tarpeet. Asunto-osakkeen omistamista pidettiin hyväksyttävänä, ja jopa tavoiteltuna tapana säästää itselleen ja perheelleen. Poliittisessa keskustelussa ilmeni, ettei yksityisyrittäjyyttä haluttu vaikeuttaa valtion tukemalla rakentamisella. Kuitenkin päädyttiin perustaa elin, jonka tehtävänä oli rakennuttaa ja hankkia halpoja asuntoja. Suhtautuminen oli ristiriitaista. Vuonna 1939 perustettiin Helsingin Asuntokeskuskunta Haka, jonka tavoitteena oli tehdä kohtuuhintaisia asuntoja. Jälkikeinottelu pyrittiin kieltämään. Olympiakylästä suunniteltiin vuosina 1939-1940 tällaista asuinalueita ja aluksi se toimi malliesimerkkinä yleishyödyllisestä rakentamisesta. (Juntto 1990, s. 142-158)

Vaikka 1930-1950-luvuilla rakennettiin vain vähän kaupunkeihin, tuli uusiin rakennuksiin asukkaille enemmän tilaa. Työväenasunnoissa huoneluku kasvoi yhdellä. Yksikerroksisista puurakennuksista siirryttiin kerrostalorakentamiseen. Niissä yhden tai kahden huoneen asuntojen asukkaat olivat yhä useammin yksin eläviä itsensä elättäjiä, jotka aikaisemmin olivat asuneet alivuokralaisina tai asukkeina sukulaisten luona. Tilastojen valossa asuntokuntien koko pieneni ja määrä kasvoi. Vuonna 1930 pieniä, yhden tai kahden hengen asuntokuntia oli 32 % kun vuonna 1900 pieniä asuntokuntia oli ollut vain 6 %. Helsingissä 1930-luvulla alivuokralaisia tai asukkeja oli vielä joka neljännessä asunnossa. Alivuokralaisella oli oma huone asunnossa. Asukki jakoi asuinhuoneen vuokralaisen kanssa. Kotitaloushenkilökunta asui enää harvoin yhdessä perheen kanssa. Vielä 1920-luvulla noin joka kolmannessa asuinhuoneessa asui vähintään

kolme henkilöä. Asunnot olivat yleisesti pieniä. Vuonna 1938 yksion pinta-ala oli 16-23 m² ja kaksion 29-42 m². Asuntoihin harvoin kuului erillistä huonetta keittämiseksi tai hygienia-alle. (Juntto 1990 s. 160-161) Muutos väljempään asumiseen tapahtui vähitellen poistamalla perheen ulkopuoliset asunnosta. Samalla yksin asujien määrä alkoi kasvamaan. Tilastot perustuvat keskiarvoille, joten työväestön keskuudessa asumistiiveys on luultavasti ollut keskiarvoa tiiviimpää.

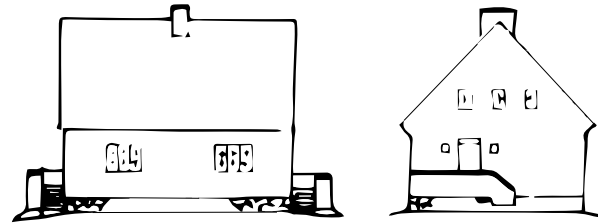
Filtering up

“Filtering up” -termi tulee Englannista, jossa keskiluokalle rakennettiin maailmansotien välissä uusia asuntoja. Työväenluokka sai keskiluokalta jääneet asunnot. Näin molemmat yhteiskuntaluokat hyötyivät vain toiselle tehdyistä asunnoista. Suomessa kaupunkien asuntokomitea suositteli 1930-luvulla suurperheille asuntoja, jossa oli kolmehuonetta ja keittiö. Asuminen tällaisessa neljän huoneen asunnossa olisi vienyt työläisperheeltä melkein puolet, eli liikaa, tuloista. Ennen laajamittaisen valtion tukeman yleishyödyllisen rakentamisen aloittamista, käytiin keskustelua siitä, kenelle uusia tuettuja asuntoja tulisi suunnitella. “Filtering up” perusteiden mukaisesti perustettiin Arava-lainoitusjärjestelmä. Perhekoon kasvuun kannustettiin ja sitä tuettiin. Yleishyödyllisessä asunnossa oli usein tarkkoja sääntöjä ja kriteereitä, kuten alivuokralaisten pitokielto. Pienten lasten perheitä tuettiin. Esimerkiksi yleishyödylliseen asuntoon pääsi kun perheessä oli kolme alle 16-vuotiasta lasta. Olympiakylässä kokeiltiin rajoitettua yhtiömallia, joka estäisi asuntokoinottelun. Rajoituksista kuitenkin luovuttiin myöhemmin. (Juntto 1990, s. 165-170) Keskiluokan asumisen tukeminen tuo ristiriitaisia ajatuksia. Asuntopula-aikana tuetaan sen ihmisryhmän asumista, jolla on varallisuutta. Toisaalta näin saatiin rakennettua laadukkaita asuinalueita ja asuntoja, sekä valtio sai todennäköisemmin takaisin lainaamansa rahat.

Tyypitalojen Suomi

Suomen ensimmäisessä asutokongressissa vuonna 1917 esiteltiin asuntotyyppejä tehtaiden työntekijöille (Saarikangas 2002, s.133). Yleismaailmallisten asumisratkaisuiden pohjalta arkkitehdit alkoivat suunnittelemaan tyypitaloja, joista Suomen ensimmäisiä suunniteltiin Vallilaan. Tyypitalot toimivat standardisoinnin ja teollisenrakentamisen vaiheena, josta siirryttiin nykyisten valmistalojen ja talopakettien tuotantoon. Sotien jälkeinen Suomi rakennettiin tyypitaloilla. Tällöin tietty perhemalli ja elämäntapa saatiin osaksi mahdollisimman monen suomalaisen arkea talojen yksinkertaisuuden, taloudellisuuden ja tehokkuuden avulla. Tyypitalojen rakentamista tuettiin, joten laatuun ja taloudellisuuteen kiinnitettiin erityisesti huomiota. Talojen piirustuksista julkaisiin useita lehtisiä. Asunnon koko määräytyi perheeseen ja laatu asukkaiden tulojen perusteella. Yksilö ja yksilön tarpeet jätettiin huomioida. Tyypitalot mahdollistivat asuntojen kokoerojen kaventumisen. Vähävaraiset saivat lisää tilaa verrattuna aikaisempaan ja samalla keskiluokan asuntojen keskikoko alkoi pienentyä. Vaikka ajatuksena oli erojen poistaminen, eivät ne käytännössä poistuneet. Tasa-arvon saavuttaminen asunnon suhteen jäi kuitenkin vielä pääasiassa markkinapuheeksi. (Junto 1990, s. 173-182)

Kulutusyhteiskunta

Moderni elämäntapa oli kulutuspainotteinen ja erilaisten varustelujen määrä kasvoi asunnoissa. Sähkölaitteet, kuten radio ja jääkaappi yleistyivät 1920-luvulla. Aikajärjestyksessä asuntoon saatiin sähkövalo, vesi- ja viemäri, wc, keskuslämmitys, lämminvesi ja kylpyhuone. Kylpyhuone vakiintui hitaasti sen kalliin hinnan, sekä saunojen yleisyyden takia. Keittokomero uutena innovaationa mahdollisti asuinhuoneiden monipuolisemman käytön. Keittokomeroissa ei voinut asua, mikä sopi hyvin ajan hygieni-ajatteluun. Kerrostaloihin rakennettiin myös keskuskeittioita, jotka niiden kalleuden ja pula-ajan takia suljettiin. (Junto 1990, s. 162-164) Varustelut tarvitsivat asunnosta tilaa, mutta toisaalta ei enää tarvittu esimerkiksi varastoa lämmityspuille ja ulkokuuseja. Asuminen alkoi tiivistymään asunnon sisälle.

Piirustus 4: Elias Paajasen suunnitteleman Vaajakosken tehdasalueen tyypitalon suunnitelmat 1900-luvun alusta. Pohjapiirustuksien mittakaava noin 1:200.

Moderni yhteiskunta ja ihminen

Modernissa asuinrakentamisessa pyrittiin korostamaan perheen yksityisyyttä ja rauhaa, sekä tasaamaan sosiaalisia eroja luomalla demokraattinen ja luokaton asuntomalli. Perheen säädyllinen asuminen tarkoittaa modernissa yhteiskunnassa asunnon kuulumista vain perheelle, sekä sen jäsenten erillisiä makuuhuoneita. Puolijulkinen porvarillinen asunto pyrittiin muuttamaan aidoksi, moraaliseksi ja puhtaaksi kodiksi, jossa kasvaisi uusi ja nykyaikainen eli moderni ihminen. (Saarikangas 2002) Asunto muuttui täysin yksityiseksi tilaksi. Perheen jäsenistä tuli yksilöitä.

Modernismin, Pohjoismaissa funktionalismin, perustana olivat standartit ja tehokkuus, sekä toisaalta edistys, hygienia, vehreys ja valo. Uudet tekniset kehitykset ja niiden rajoitukset leimaavat funktionalismin ajan ihanteiden mukaista rakentamista. Ideologian pohjalla oli kuitenkin tarkoitus luoda uusi yhteiskunta ja uusi ihminen, mikä saavutettaisiin normien ja tutkimuksen avulla. Yhteiskuntaa

symbolisoi moottoritie, jossa yksilö kulkee yksityisautollaan kodin ja työn väliä. Kaupungeissa asunnot ja työpaikat eriytyivät. Maatalouteen kuitenkin panostettiin poliittisesti 1900-luvun alkupuoliskolla. Omavaraisuus oli ihanne. Teollisuustyöväestöä oli 1930-luvulla vain noin viidesosa suomalaisista. Samaan aikaan teollisuuden tuottavuus kasvoi moninkertaisesti ja varallisuuserot kasvoivat. Valtion apuun alettiin luottamaan yhä enemmän, koska sen tehtävänä koettiin olevan heikompien aseman parantaminen. Sosiaalipolitiikka syntyi hitaasti, mutta voimakkaasti ajaen työväestöä kohti keskiluokkaa. (Juntto 1990, s. 173-185)

Funktionalismissa tiloja verrattiin porvarillisiin tilaratkaisuihin ja niitä muokattiin sopivaksi kaikkien tarpeisiin. Uusia tilaratkaisuja pidettiin luokattomana ja demokraattisena ratkaisuna. Luokaton asuminen kuitenkin soveltui parhaiten keskiluokalle. Modernistit arkkitehdit Le Corbusier ja Aalto kehottivat ihmisiä asumaan tiiviimmin kuin vanhempansa.

Tausta-ajatuksena oli, että asunto pyhitetään lepoon ja asunnon ulkopuolella tapahtuu muu elämä, kuten koulunkäynti ja harrastukset. Uutena funktionalismin ajan ajatuksena oli, että asuntotyyppi ja asunnon koko määräytyisivät asukkaiden määrän, eikä säädyn mukaan. Erikoisille perheille, kuten aviopareille ja yksin asuville, tuli olla erilainen asunto. Kuitenkin asuntotarjonta kohdistettiin perheille. Ahtaasti asumista kritisoitiin edelleen. Myrdalien, ruotsalaisen arkkitehtipariskunnan mukaan ahtaasti asuminen oli yhteydessä homoseksuaalisuuteen ja inestisiin. (Saarikangas 2002) Arkkitehdit kehottivat asumaan tiiviimmin, mikä oli selkeästi parempiosaisille tarkoitettu kehoitus.

Kuva 12: Alva Myrdal kasviensa ympäröimänä. (Gullers 1945. Nordiska museet)

Edellinen sivu

Kuva 11: Keittiö Helsingissä 1930-luvulla. (A. Pietinen Oy 1936. HKM)

Minimiasunto

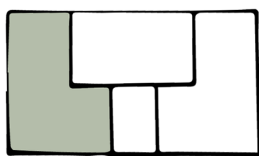
Alvar Aallon mukaan minimiasunto tarkoittaa terveellistä ja hyvää asuntoratkaisua (Juntto 1990). Minimiasunto esiteltiin Frankfurtissa CIAM:n kongressissa vuonna 1929. Perheasuntojen koko vaihteli asukasmäärän mukaan, mutta pääsääntöisesti ne olivat 50-60 m² kokoisia. Tavoitteena oli täyttää asumisen minimivaatimukset niin tilojen kuin varustelujen osalta. Kongressissa määriteltiin minimiasunto ja asumiseen liittyvät vähimmäistarpeet. Minimiasunto oli perusyksikkö, jota voitiin laajentaa konemaisesti asukasmäärän mukaisesti. Ajatus oli, että kaikilla ihmisillä oli samanlainen universaali asumistarve. Asuminen jaettiin kolmeen osaan: yksinoloon, ruuanlaittoon ja yhdessä olemiseen. Yksinolon tilaksi muodostui yksityinen makuuhuone, joka oli pyhitetty nukkumiseen ja seksuaalisuuteen, josta ei kuitenkaan suoraan puhuttu. Etenkin rauhallinen tila nukkua korostui funktionalistisessa ajattelussa. Perheasunnon vähimmäisvaatimuksena pidettiin 1930-luvulla läpitalon kaksiota, jossa oli keittokomero ja kylpyhuone. Keskilukukainen perheen vähimmäisvaatimuksena oli olohuone, ruokailutila ja keittiö, sekä "makuu-

hytti" jokaiselle asukkaalle. Makuutilat tuli olla eriytettynä niin, että jokaisella oli oma tila tai jopa oma huone. Asunnon pienuus muuttui jopa tavoitetuksi ja hukkatilan syntymistä yritettiin välttää. Funktionalistinen uusi tapa asua kuitenkin sekoittui vanhaan porvarilliseen tapaan. Esimerkiksi Alvar Aallon suunnittelema Standardivuokralatossa (1927-1929 Turku) oli edelleen suunniteltu palvelijanhuone, mutta kuitenkin niin, että sitä voitiin käyttää myös asukkaiden makuuhuoneena. Asumisen vähimmäisvaatimuksista kirjoitti myös Hilding Ekelund, jonka mukaan yhden hengen minimiasunto olisi 20,5 m² ja neljän hengen 44 m². Hilding Ekelundin mukaan minimiasunto oli kuin kone, mukaillen Le Corbusierin ajatusta asumiskoneesta (machine à habiter). Kylpyhuoneisiin ja wc-tiloihin ei kiinnitetty huomiota, eikä niitä usein edes mainita. Työväenasunnoista Ekelund mainitsee, että suihku olisi sopivampi kuin kallis kylpyamme. (Saarikangas 2002) Minimiasuminen liittyy kulutusyhteiskuntaan, jota myös tietoinen kuluttamisen vähentäminen on.

Piirustus 5:

CIAM näyttelyssä esitelty "Oslo" 153 minimiasunto. Läpitalon asunto on tarkoitettu 2-3 henkilölle ja sen pinta-ala on 54,4 m². Keittiöt ja kylpyhuoneet on merkitty vihreällä. Runkosyvyyks on 10,6 metriä. Porrastasannetta kohden on kolme asuntoa.

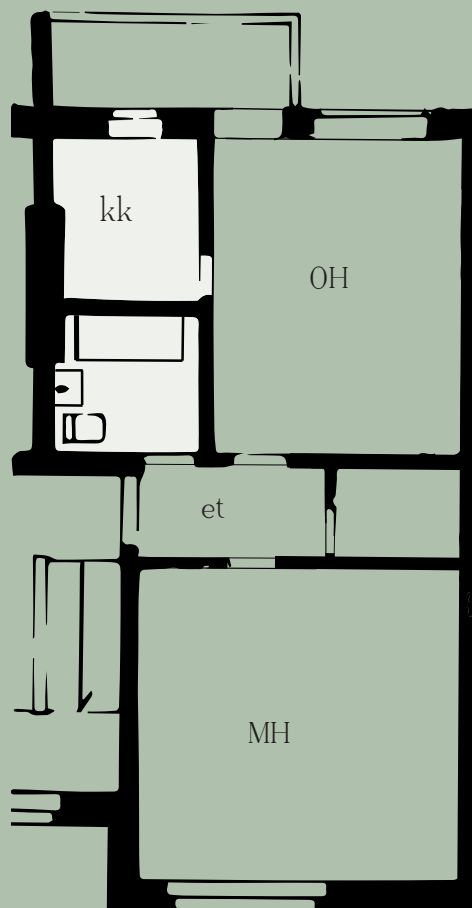
Mittakaava 1:100

Congrès Internationaux d'Architecture Moderne = CIAM

Ensimmäinen kansainvälinen modernin arkkitehtuurin kongressi CIAM järjestettiin Sveitsissä vuonna 1928. CIAM perustettiin arkkitehtuurieliitin toimesta muokataksaan arkkitehtuuria paremmin palvelemaan yhteiskuntaa. Asuntopolitiikka oli ensimmäisten tapaamisten aiheiden taustalla. Jäseninä oli huippuarkkitehteja, kuten Le Corbusier ja Walter Gropius, sekä Alvar Aalto, joka osallistui CIAM:n toiseen kongressiin Frankfurtissa vuonna 1929. Yleisesti CIAM kongressit olivat osana luomassa arkkitehtien tähtikulttia, sekä arkkitehtuuri-propagandaa. Kongressit loppuivat vuonna 1959, kun arkkitehtuuriryhmä Team 10 muutti toimintaa rajusti.

CIAM:n kongressin toisessa näyttelyssä esiteltiin minimiasunto - Die Wohnung für das Existenzminimum - Homes for Minimum Incomes. Näyttelyn asunnot kuvasivat enimmäkseen Euroopan kaupunkien vähävaraisien minimiasumista. Pääpaino oli muutaman makuuhuoneen kokoisilla läpituulettuvilla perheasunnoilla niin rivi- kuin kerrostaloissa.

Paikallinen tapa oli huomioitu asuntojen suunnitelmissa. Suurin osa asunnoista avautui suoraan ulos, mutta esimerkiksi "Oslo" 128 ja 153 asunnoista oli kulku ulos porraskäytävän kautta. Suunnitelmiin kuului vain harvoin kylpyhuone ja usein myös wc-tila puuttui. Keittiö oli yleensä erottenu oleskelutilasta. Makuuhuoneiden koko vaihteli pienistä noin 3 m² kokoisista hyteistä noin 16 m² kokoisiin pariskunnan huoneisiin. Suomesta ei esitetty esimerkkikohdetta, mutta "Oslo" asunnot muistuttavat esimerkeistä eniten suomalaisen lamellikerrostalon asunnon pohjaratkaisua. Kongressin yhteyteen järjestetyssä näyttelyssä esiteltiin myös tehdasvalmisteinen Frankfurt keittiö.

Kolmas CIAM kongressi järjestettiin Brüsselissä vuonna 1930 ja aiheena oli rationaalinen rakennustapa. Neljännessä kongressissa vuonna 1933 tehtiin niin sanottu Ateenan julistus, jonka mukaan asunnon tuli perustua hygieniaan. Jokaiseen asuntoon tuli saada auringonvalo. Ilman tulisi olla puhdasta ja ahtaita katutiloja tulisi välttää. Neljäs ja myöhemmät kongressit keskittyivät Le Corbusierin ja ranskalaiseen kaupunkisuunnitteluun, eivätkä enää asuntopolitiikkaan.

*Hoffmann 1933; Mumford 2000;
Nikula 2014; Saarikangas 2002*

Piirustus 6:

CIAM näyttelyssä esitelty "Oslo" 128 minimiasunto. Asunto on tarkoitettu pienelle, 3-4 henkilön kokoiselle perheelle. Asunnon pinta-ala on 43,8 m². Runkosyvyys on 10,6 metriä. Porrastasannetta kohden on kaksi asuntoa.

Mittakaava 1:100

Kansankoti, folkhem

Uuden kansankodin lähtökohtana olivat tilat eri toiminnoille ja asukkaille. Modernin ajattelun mukaan ahdas asuminen pakotti ihmiset olemaan fyysisessä kontaktissa toisiinsa, mikä liitettiin epäterveellisyyteen ja siveettömyyteen. Maaseudun ja työläisten ohella vielä 1800-luvun lopulla myös ylempien sosiaaliluokkien asunnoissa useampi ihminen nukkui samassa huoneessa. Makuuhuoneella oli ollut päivällä usein jokin toinen käyttötarkoitus. Porvarillinen asunto alkoi 1800-luvun lopulla jakaantumaan, eikä tilojen monikäyttöisyys ollut enää tapana. Asuntojen tilat eriytyivät, mistä kertoo esimerkiksi huonenimityksien tarkentuminen. Esimerkiksi kamari muuttui makuu- tai työhuoneeksi ja sali olo- tai ruokahuoneeksi. Huoneen nimeen liitettiin näin sen käyttötarkoitus. Porvariston ja keskiluokan asunnot oli aikaisemmin jaettu kadunpuoleiseen julkiseen ja edustavaan puoleen, sekä pihan puoleisiin yksityisiin, etenkin työ- ja palveluväestölle ja nukkumiseen tarkoitettuihin huoneisiin. Keittiö ja sen yhteydessä mahdollisesti oleva nukkumasoppi palvelijalle olivat asunnon vähäpätöisimmät osat. Usein palvelijan huone, sekä kylpyhuone ja wc jätettiin asuntojen esittelyistä kokonaan pois. (Saarikangas 2002) Funktionalistisessa kodissa käytännöllisyyttä korostettiin, minkä johdosta alettiin enemmän kiinnittämään huomiota keittiöön, sekä kylpy- ja wc-tiloihin. Vaikka hygieniatiloissa tapahtuivat suurimmat muutokset, ne jäivät muiden huoneiden taustalle. Modernistinen asunnon kolmijako muodostui keittiöstä, olohuoneesta ja makuuhuoneista.

Modernistit kritisoivat vanhaa työväenasumistapaa. Erityisesti kritiikki kohdistui asukkijärjestelmää, sekä niin sanotun paremman huoneen käyttöä vastaan. Ruotsissa 1930-luvulla tutkittiin uusien asuntojen asukkaiden asumistapoja ja edelleen usein yksi huoneista sisustettiin saliksi eli paremmaksi huoneeksi. Muu asuminen säilyi tiiviinä asunnon sisällä. Salin käyttö rajoittui pyhään ja rauhoittumisen hetkiin, sekä toisaalta juhlaan. Esimerkiksi keittiön ja huoneen asunnossa koko

perhe saattoi asua keittiössä ja käyttää toista huonetta salina. Asuinhuoneen, eli keittiön, ja salin välille muodostui raja arjen ja juhlan välille. Modernistinen olohuone kuitenkin yhdisti juhlan ja arjen, mutta samalla erotti arjesta nukkumisen ja kodin huollon, kuten ruuanlaiton. (Saarikangas 2002) Kaikilla työväen perheillä ei ollut mahdollisuutta käyttää toista huonetta vain pyhäkäytössä. Useat työväenperheet asuivat yhden huoneen asunnossa tai vuokrasivat ulkopuoliselle ylimääräisen huoneen. Muutos väljempään asumiseen oli kuitenkin alkanut.

Kodin merkitys muuttui, kun siellä käytetty aika kasvoi. Kahdeksan tuntisen työpäivän myötä kodin merkitys osana elämää ja arkea muuttui entistä tärkeämmäksi. Funktionalismin ajattelun mukaan hyvä koti on tilava ja suojattu, jopa eristetty ulkopuoliselta maailmalta. Yksilö, yksilöllisyys ja ydinperhe korostuvat uusien kotien suunnittelussa 1930-luvulla. Kodin yksityisyyttä tukemaan syntyi esimerkiksi Kotiliesi-lehti vuonna 1922. Vaikka edelleen puhuttiin asuntojen terveellisuuden parantamisesta, olivat pahimmat ongelmat jo menneisyyttä. Terveysteen alettiin liittää sosiaalisia puolia, kuten perheen yhdessä viettämä aika. Asunnon tuli olla koti. Kelvoton koti oli yhteydessä yksilön epäonnistumiseen. Hyvä koti oli eristetty ulkopuolisilta ja vakituinen. Englannin ja manner Euroopan mallien mukaisesti suosituksena oli asunto, jossa oli yksi asuinhuone vanhemmille, yksi tyttölapsille ja yksi poikalapsille, sekä yksi yhteinen huone pienille lapsille. Suomessa olohuone toimi vanhempien makuuhuoneena. Kun 1800-luvulla yksityisyyden rajana oli perhe ja ulkomaailma, muuttui yksityisyyden raja jokaisen yksilön väliseksi, jopa perheen sisällä. Asuntosuunnittelun pohjana oli jo 1940-luvulla perhe, joka koostui vanhemmista ja lapsista. Myös oleskeluun alettiin varaamaan tilaa. Makuuhuoneesta muodostui perheasunnon ja samalla koko modernin perheen ydin. (Juntto 1990, s. 170-172) Muutos työväen asuintavoissa oli suuri. Tilamäärän kasvu mahdollisti uuden yksilökeskeisen asuintavan.

Kansankodin makuuhuone

Makuuhuoneesta ja siellä aviovuoteesta muodostui kodin ja perheen sydän. Perhe, tarkemmin ydinperhe, korosti kodin yksityistä merkitystä. Aiemmin sängyn jakaminen oli ollut normaalia. Makuuhuonetta oli käytetty päivällä muuhun tarkoitukseen, kuten oleskeluun tai hellahuoneessa ruuan laittoon. Työväenasumisessa makuutilan käyttö muuhun tarkoitukseen päivällä oli normaalia vielä 1900-luvun alkupuolella. Makuuhuoneesta muodostui modernismin ajatuksen mukaan asunnon eli kodin yksityisin osa. Hilding Ekelung kirjoitti

1930-luvulla lasten yksityisyydestä, sekä rauhasta opiskella, leikkiä ja nukkua. Ahtaasti asuminen rikkoisi lapsen terveellisen kasvun ja sukupuolielämän, mikä johtaisi nuoren "kodista kadulle ja sen usein hämäräperäisiin huveihin". Toisiin perheenjäseniin kosketuksiin joutuminen oli turmelevaa, kun taas eritäytyminen mahdollistaa levon. (Saarikangas 2002, s. 247-250) Lapset alettiin myös nähdä yksilöinä, joilla oli oikeuksia esimerkiksi omaan tilaan. Työväen ja vähävaraisten asunnoissa muutos tapahtui hitaasti.

Piirustus 7:

Pohjapiirustus Olympiakylän talosta. Keittiö ja kylpyhuone korostettuina. Mittakaava noin 1:100. Asunnot muistuttavat CIAM kongressin "Oslo" pohjapiirustuksen asuntoja.

Kansankodin keittiö

Asunnon muutoksesta Suomen itsenäistymisen jälkeen kertoo esimerkiksi Asuntoreformiyhdistyksen julkaisu vuodelta 1918, jossa kerrotaan, että asunnon keittiön tulee olla niin pieni, jottei sitä voida käyttää muuhun kuin ruuanlaittoon. (Juntto 1990, s. 119) Mahdollisimman pientä keittiötä kannatettiin funktionalistien joukossa, joten sen suunnitteluun myös panostettiin. Funktionalistissa asunnoissa keittiö oli erillinen ja pieni tila, jossa mahtui usein vain yksi henkilö työskentelemään. Tätä suunnitteluperiaatetta käytettiin esimerkiksi 1940-luvun Olympiakylässä. Kirsi Saarikangas (2002) kirjoittaa, että kodista muodostui naisen eli äidin työpaikka ja miehen lepopaikka. Olympiakylän pienissä asunnoissa palvelijalle ei ollut enää tilaa. Keittiö muuttui laboratoriksi ja täten työpaikaksi. Esikuvina funktionalismin keittiölle olivat laivojen ja junien keittiöt, joissa tehokkuus ja pieni tilankäyttö olivat pääosassa. Keittiömalleista kuuluisin, oli Frankfurt-keittiö vuodelta 1926. Sen suunnitteli arkkitehti Margaret Schütte-Lihotzkyn. Keittiön tuli olla kuin kone, minkä tuli toimia täsmällisesti. Suunnitelmista tehtiin useita versioita, joista isoimmissa oli tila myös palvelijalle. CIAM:n toisessa konferenssissa Frankfurt-keittiö tuli tutuksi ja sen ideologia levisi laajalle kuvien ja kirjoituksen avulla. Keittiöstä tuli samalla kulutustuote. Ruotsin esimerkikeittiöissä vuodelta 1924 oli edelleen nukkumapaikka perheenjäsenelle. Kuitenkin, niin Ruotsissa kuin Suomessa, Saksan ja muun Manner-Euroopan esimerkkien mukaisesti keittiö muotoutui vähitellen paikaksi vain ruuanlaittoa varten. Keittiöiden yksityiskohtiin myös kiinnitettiin huomiota. Maiju Gebhardin kehittänyt astiankuivauskaappi vuodelta 1945 oli lopputulos Tehotyöseuran keittiöiden kehitysajatuksista. Suurimmat muutokset keittiöiden sisällössä ja sijoittumisessa asuntoon nähdessä koettiin 1950-luvulla. Keittiöiden muuttumisen taustalla oli myös yksinäisten ja itsenäisten naisten määrän kasvu Suomessa 1920-1930-luvuilla. Keittiö muuttui järkipäisemmäksi. (Saarikangas 2002)

Moderni minikeittiö sai kritiikkiä ja keittiön pieni koko oli niistä yleisin. Yksi kritiikin aiheista oli modernin keittiön ristiriitaisuus maaseudun ja työväestön keskuudessa olleeseen tapaan, jossa keittiö oli elämän ja asumisen keskipiste. Työväestön keittiössä ruuanlaiton ja syömisen ohella nukuttiin ja oleskeltiin. Erityisesti ruokailun siirtämistä olohuoneeseen vastustettiin. Moderni keittiö oli porvarillisen asuintavan jatke. Keittiön koon pienemiseen vaikuttivat myös kauppojen valikoimat ja läheinen sijainti. Koska lähikaupasta saatiin vähän valmistusta vaativia ruokatarvikkeita, ei niitä asunnon keittiössä tarvinnut niin laajasti valmistaa. (Saarikangas 2002, s. 274-275) Funktionalismin keittiön eristäminen ei ehkä johtunut tausta-ajatuksesta eristää nainen keittiöön vaan se enemmänkin jatkaa porvarillista perinnettä, jossa keittiö ja siellä työskentelevät palvelijat olivat piilotettuna. Palvelijoiden väheneminen ei kuitenkaan vähentänyt perheen tarvetta syödä. Kun keittiön varustelut muuttuivat, syntyi mahdollisuus tehdä ruokaa ilman suurta määrää hajuja, ääniä ja lämpöä. Tämä mahdollisti nykyisten tupakeittiöiden muodostumisen. Funktionalismin ajan arkkitehdit todennäköisesti olivat lähtöisin parempiosaisista perheistä ja asunnoista, joissa keittiö oli piilotettu eikä täten ollut osa arkea.

Kansankodin olohuone

Perheen yhteiseksi tilaksi muodostui olohuone eli arkihuone, joka nimiensä mukaisesti on paikka arkiselle oleskelulle. Olohuoneesta muodostui myös asunnon juhlainen tila, arjen vastakohta. Huoneessa yhdistyi porvarillisen asunnon kirjasto, sali, ruokasali ja isännän työhuone. (Saarikangas 2002, s. 250) Suomessa aluksi olohuonetta ei sisällytetty vähimmäisuositukseen vaan se toimi yöaikaan vanhempien makuuhuoneena ja päivällä oleskelutilana (Juntto 1990). Olohuone oli siis yhdistelmä porvarillisen asunnon tiloja, mutta täysin uusi konsepti työväenasunnossa.

2.4 Jälleenrakentaminen ja hyvinvointivaltio

Suomessa maaseudun asuttamista tuettiin sotien jälkeen ja, toisin kuin muualla Euroopassa, maaseudun väestömäärä kasvoi vuoteen 1959 saakka (Juntto 1990). Kaupungistuminen ja asumisen keskittyminen näkyivät lähiörakentamisessa, joihin huono-osaisuus yhä edelleen keskittyi. Suomalaisten tavoitteena ollut hyvinvointivaltio saavutettiin 1980-luvulla. Työväenosaan kuuluminen ei enää suoraan tarkoita huono-osaisuutta, köyhyyttä eikä ahdasta asumista.

Kuva 13: Etelä-Karjalassa sijaistseva maaseudun asuintalo, jota on laajennettu 1950-luvulla. Nykyään vapaa-ajanasuntona. (Tuntematon kuvaaja. 1950-luku)

Väestöliitto ja arava

Sodan ja sen jälkeisen ajan asunto-ongelmana oli asuntojen puute menetettyjen asuintalojen suuren määrän takia. Ongelmaa pahensi py-sähtynyt rakennustoiminta. Vuokrasäännöste-lyn avulla pyrittiin takaamaan kohtuuhintainen asunto, koska asuntojen puute oli mahdollista- nut asuntokeinottelun. Asumisolojen paran- tamiseksi perustettiin Väestöliitto 14.2.1941 usean eri yhdistyksen toimesta ja se toimi virallisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen vä- limuotona. Liiton mukaan perheessä tuli olla vähintään neljä lasta, jotta Suomen väkiluku pysyisi saman suuruisena. Ihanteena 1940-lu- vulla oli kuusilapsinen perhe. Väestöliiton mu- kaan jokaisella lapsella tuli olla oma vakituinen yösija. Asunnot, joissa oli vain huone ja keittiö olivat suurenkin perheen tavallinen tapa asua. Asunnon merkitys kasvoi nukkuma- ja ruokai- lupaikasta kodiksi, jossa lapsista kasvaisi re- hellisissä työntekijöitä. (Juntto 1990, s. 194-199) Vaatimukset suhteutettiin olevaan tilanteeseen eli kriittiseen asuntopulaan, sekä totuttuun ta- paan asua tiiviisti. Vakituinen yösija oli realis- tinen tavoite.

Sodan jälkeisenä vuosikymmenenä 75 % koko Suomen asuintuotannosta eli noin 150 000 asuntoa rakennettiin maaseudulle, vaika kaupunkien asukasluku kasvoi maaseutua enemmän. Kaupungeissa asukasmäärä kasvoi 400 000 asukkaalla, kun maaseudun asukas- määrä kasvoi vain 50 000 asukkaalla. Säännös- telyjen ja asuntovajauksen poistamiseksi ha- luttiin perustaa valtion omaa asuntotuotantoa tarjoava arava. Aloite "yleishyödyllisen asun- totuotantotoiminnan aloittamiseksi" vuon- na 1945 synnytti asuntopolitiikkaa ohjaavan valtion elimen suunnittelemaan ja ohjaamaan asuntotuotantoa. Arava, kuten monet muut- kin valtionasuntopoliittiset ratkaisut, toimi periaatteella kaikille jotain. Tällöin esimerkiksi pienituloisimmat eivät hyötäneet aravastuesta. Aloitetta vastustettiin eduskunnassa ja lopul- linen arava toteutui vain aravalainojen osalta. Lainoitettut asunnot olivat ensisijaisesti tarkoi- tettu vähävaraisille, suurille perheille ja asuntoa tarvitseville, mutta yleisesti aravastandardin mukainen rakentaminen oli liian kallista pie- nituloisille ja työväestölle. Omistusasumiseen

kannustettiin. Aravalainoitus keskittyi väes- tökeskuksiin ja siellä jo asuviin, eikä maaseu- dulta muuttaviin. Arava-asunnot olivat usein yleistä tasoa parempia. Aluksi asunnot jaetiin suhteiden avulla ja usein niiden asukkaat, osakkeiden omistajista 57 % ja vuokralaisista 30 %, kuuluivat ylimpään sosiaaliluokkaan. Asuinalueista esimerkiksi Tapiola rakennettiin suurilta osin aravalainoituksella. Arava toimi filtering up -periaatteella, jolloin vähävaraiset pääsivät aravataloon muuttaneiden vanhaan asuntoon. Aravajärjestelmää arvosteltiin sen ta- sa-arvotavoitteiden puuttumisesta. Tilannetta pahensi se, että muihin Pohjoismaihin verrat- tuna asuminen 1950-luvun Suomessa oli kallis- ta. Esimerkiksi suomalainen teollisuustyöntekijä sai keskimäärin 43 m² kokoisen asunnon, kun pohjoismaalainen teollisuustyöntekijä sai 80 m² kokoisen asunnon. Jälleenrakentamisen aikana työväestö pystyi hartiavoimin raken- tamaan puolitoistakerroksisen omakotitalon, jonka yläkerta saatettiin vuokrata. Sivuasu- not olivat yleisiä 1960-luvulle saakka. (Juntto 1990) Aravan alkuaikojen tavoite tuottaa yleis- hyödyllistä rakentamista ei toteutunut, vaikka yleisesti asuntojen rakentaminen helpotti koko maata koskevaa asuntopulaa.

Aravaa uudistettiin 1960-luvulla ja uu- distuskomitean mukaan tavoitteena oli asu- mistaso, joka riippui aikaisempaa vähemmän tulotasosta. Kohtuullinen asumistaso muuttui perusoikeudeksi. Asuntotuotannon sääntely ja lainoittaminen lisääntyi valtion osalta, esi- merkiksi arava-asuntojen jälleenmyyntihintoja alettiin säätelämään. Valtion asuntopoliittinen komitea pyrki tavoitteeseen, jossa huoneita oli- si yhtä monta kuin asukkaita. Keittiö laskettiin huoneeksi. Tämä tarkoitti sitä, että 1966-1975 välisenä aikana tulisi rakentaa puoli miljoonaa uutta asuntoa. Lopulta tavoite saavutettiin. Arava-asukas oli 1970-luvulla aikaisempaa hei- kompiosaisempi, kun verrataan aravan alun hyvätuloisiin asukkaisiin. (Juntto 1990, s. 261-275) Työväestön asuntopulaan 1950-luvulla arava auttoi epäsuorasti filtering up -periaat- teella. Arava-asuntojen hyvä laatu ja kohtuulli- nen usein hinta, ainakin mielikuvissa, on luo- nut asunnoista positiivisen kuvan.

ARAVA =
ASUNTOTUOTANNON RAHOITUSVALTUUSKUNTA
nyk. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA

1945	perustettu
1950-luku	120 000 asuntoa, josta 60 000 rintamamiestaloa
1960-luku	120 000 asuntoa
1966	Asuntohallitus perustetaan
1970-luku	300 000 asuntoa
1973	73 000 asuntoa, rakentamisen hullut vuodet
1980-luku	190 000 asuntoa
1990-luku	172 000 asuntoa
1993	Valtion asuntorahasto ARA
2000-2017	135 000 asuntoa
2018	yhteensä 480 000 rajoituksien alaista asuntoa
2019	1 / 5 helsinkiläisistä asuu ARA -vuokra-asunnossa

1. milj. asuntoa eli noin 1 / 3 Suomen asunnoista on rakennettu valtion tukilainalla

ARA 2017; ARA-asumista läpi vuosikymmenten 2019

Perheasunnot 1957

Perhejärjestöjen kansainvälisen liiton ja Kansainvälisen asunto- ja yhteiskuntasuunnittelujärjestön asuntojen miniminormeissa vuonna 1957 oli olohuone, joka ei enää toiminut samalla vanhempien makuuhuoneena. Asunnossa tuli olla olohuoneen ja keittiön lisäksi makuuhuone vanhemmille sekä molempia sukupuolia oleville lapsille. Arava-rahoitteiset asunnot koostuivat usein kahdesta huoneesta ja keittiöstä, joka ei siis miniminormin mukaisesti ollut perheasunto. Yleisesti vielä 1960-luvun alussa näitä miniminormeja ei noteerattu asuntotuotannossa. (Junto 1990, s. 243-244) Perhejärjestön miniminormit olivat nimensä mukaisesti tarkoitettu perheille, eikä täten ottanut kantaa lapsettomiin asuntokuntiin. Järjestön miniminormin mukaisesti yksio oli mahdoton vaihtoehto.

	Perheliitto 1957 m ² / hlöä	Arava 1962 m ²	Arava 1968 m ²	Asuntohallitus 1990 m ² / hlöä
1h + kk	-	22-30	30-35	35 (40 tupakeittiöllä)
2h + kk	-	45-50	45-50	45-50 / 1-2
2h + k	-	55-60	55-65	65
3h + kk	-	60-65	-	-
3h + k	51-57 / 3-4	65-75	65-80	80
4h + k	61-76 / 4-6	75-90	90-100	100
5h + kk	-	90-99	100-120	-
5h + k	86-94 / 7-8	-	-	120
6h + k	98 / 8	-	-	120
max		100	120	

Asuntojen pinta-ala suosituksia. Tilan tarve kasvoi 1960-luvulla, kun tarvittiin paikka pesukoneelle sekä lisää tilaa olohuoneeseen. (Asuntohallitus 1990; Junto 1990, s. 244; Neuvonen 2006) Keittökomo viidenhuoneen asunnossa todennäköisesti keittiö.

Turmelevat vuokrakasarmit

Pienten asuntojen rakentamisen määrä kasvoi, vaikka asumisen ahtaudesta haluttiin eroon. Asuntojen keskikoko pieneni 1950-luvulla, mikä johtuu kaksioiden ja yksioiden määrän kasvusta. Yli puolet Suomen uudisrakentamisesta oli pienasuntoja, kun muissa Pohjoismaissa uudisrakentamisesta 60-80 % oli yli kahden huoneen asuntoja. Verohuojennuksien avulla asuntosijoittaminen muuttui 1960-luvulla helpommaksi. Rakennettiin ns. valkeita slummeja eli taloja, joissa oli paljon tai vain pieniä asuntoja. Tällaisia alueita syntyi esimerkiksi tyhjille tonteille Kallioon, Vallilaan ja Sörnäisiin. Yksityiset yrittäjät hallitsivat asuntomarkkinoita. Asumistukea alettiin ensin antamaan lapsiperheille ja siihen vaikutti lasten lukumäärä, asunnon koko ja perheen tulot. Tuella pyrittiin tukemaan asumisväljyyden kasvua. Esimerkiksi ahtaasti, vähintään kaksi henkilöä huonetta kohden asuva ei saanut tukea. Suomessa asuntopula jatkui 1960-luvulle, eikä valtiovallan tuki ollut lähelläkään muiden Pohjoismaiden tai Länsi-Euroopan maiden tasoa. Asuntojen keskimääräinen koko oli 1950-luvulla 2,6 ja 1960-luvulla 2,7 huonetta. Kuitenkin asuntokunnan koko laski samassa ajassa neljästä 3,5 henkilöön. Suomi oli asumisväljyydessä selvästi jäljessä muusta Länsi-Euroopasta, jossa keskimääräinen asumistiheys oli 1950-luvulla 0,7-0,9 henkilöä huonetta kohden. Suomessa asumistiheys huonetta kohden oli 1,5 ja 1960-luvulla 1,3. Joissain maissa oli kaksi kertaa enemmän asuintilaa kuin Suomessa. Vuonna 1965 Suomessa oli Euroopan alhaisin asumistaso. (Juntto 1990) Asumistasolla tarkoitetaan asukkaiden käytössä ollutta tilamäärää. Asumisen laatu liitetään tilamäärään - pienellä asunnolla tarkoitetaan usein huonoa asuntoa.

Heikki von Hertzenin naapurustoideologiaan perustuva kirjoitus, *Koti vai kasarmi lapsillemme*, ilmestyi vuonna 1946. Sitä jaettiin päättäjille ja suunnittelijoille. Lehtisessä vastustettiin vuokrakasarmeja. Helsingissä asumistiheys oli von Hertzenin mukaan maailman tiheintä keskustan umpikortteleissa ja Kallios-

sa. Tarvittiin valoa ja luontoa vastapainoksi teollisuusalueiden työpaikoille. Vuokrakasarmit lisäsivät kirjoituksen mukaan rikollisuutta, kurjuutta ja sairauksia. Kerrostalot lähiöissä luonnon keskellä nähtiin välimuotona keskustojen kasarmien ja ihanteena olevan omakotitalojen välillä. Myös Väestöliiton mukaan vuokrakasarmi oli kurjuuden huipentuma. Omistusasumisen tukeminen oli niin Väestöliiton, kuin sen perustaman aravajärjestelmän edun mukaista. Tuen pohjalta syntyi puutarhakaupunki Tapiola. Yleinen mielipide 1950-luvulla kaupunkien turmelevasta vaikutuksesta näkyi niin lähiöihanteissa kuin elokuvissa, joissa nuorukaisen turmelee vaarallinen ja tuntematon kaupunki. (Juntto 1990)

Sotien jälkeen perheen ja luonnon merkitystä korostettiin. Syntyvyys oli ollut liian alhaista, joten perheen perustamista kannustettiin. Ideaaliksi muodostui perhe, joka asuu luonnon läheisyydessä ja jolla oli moraalinen ylläpitämiseksi naapurussuhteita. Ideaalikoti haluttiin tuoda myös työväenluokan perheisiin. Asuntojen suunnittelussa käytännöllisyys nousi pääteemaksi. Naisen eli perheen äidin kotitöiden sujuvuus ja mahdollisuus ylläpitää naapurikontakteja olivat tärkeitä suunnittelulähtökohtia. Esimerkiksi yhteiset pesutuvat 1940-luvun lähiössä toimivat naapurisuhteiden ylläpitävänä tekijänä. Vuonna 1945 valmistui RT-korttisarja keittiöstä, joka oli mitoitettu suomalaiselle naiselle. (Juntto 1990) Jälleenrakentamiskaudella vertailu muihin Pohjoismaihin ja Länsi-Euroopan maihin on hankalaa menetettyjen asuntojen suuren määrän takia. Vertailuissa keskitytään myös asuntojen kokoihin ja asuntokunnan kokoon eikä asumisen laatuun. Aravalainoituksella pyrittiin tukemaan laadukasta rakentamista. Kaupunkien turmeleva maine on synnyttänyt tarinoita, joita liitetään vanhoihin työväenasuinalueisiin, kuten Kallioon. Usein näissä tarinoissa elämää romantioidaan ja on vaikea arvioida, millaista elämä oikeasti oli.

Hyvinvointivaltio

Hyvinvointivaltion määritelmä täyttyy professori Juho Saaren raportin Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa (2019) mukaan, kun tietyt kriteerit täyttyvät. Hyvinvointivaltiossa yksilöllä on tietyt oikeudet ja velvollisuudet, sekä heikoimmassa asemassa olevien asemaa pyritään parantamaan. Sosiaalisia riskejä pyritään ehkäisemään. Tiettyjen ihmisryhmien, kuten lapsien, vanhuksien ja sairaiden, sekä kodittomien ja päihderiippuvaisten, elämään ja tulevaisuuteen kiinnitetään huomiota, sekä heihin käytetään julkisia varoja. Hyvinvointivaltion menoista noin puolet käytetään sosiaalisten riskien hallintaan. Kriteerinä on myös tutkimus ja tilastointi, sekä todennus siitä, että hyvinvointivaltiossa todel-

	1 henkilön asuntokunta	2 henkilön asuntokunta
1985	28 %	28 %
1990	32 %	29 %
2000	37 %	31 %

la parannetaan ihmisten ja erityisesti heikoimmassa asemassa olevien elämää.

Suomalainen hyvinvointivaltio kehittyi yhdessä kaupungistuvan yhteiskunnan kanssa. Käsitteenä hyvinvointivaltio tuli tutuksi jo 1950-luvulla, vaikka se silloin oli kaukana todellisuudesta. Ideologia tasa-arvosta ja käytännön tavoitteet läpinäkyvästä hallinnosta muuttuivat todeksi 1980- ja 1990-luvuilla. Viimeisimmät sosiaalimenojen leikkaukset vuosina 2017-2020 ovat saattanut heikentää heikossa asemassa olevien elämää. Hyvinvointivaltioon liittyvä keskustelu on 2010-luvulla liittynyt vahvasti työllisyysasteeseen, väestörakenteen muutokseen ja julkisen talouden kestävyyyteen. Markkinatalous yhdistetään entistä vahvemmin hyvinvointivaltion ylläpitoon. (Saari 2019, s. 9-20) Suomalaisen hyvinvointivaltion kehittyminen on muuttanut työväestön elämää keskeisesti. Työväenluokkaan kuulumisen ei tarkoita enää automaattista sosiaalista riskiä. Saaren raportissa eriarvoistuvasta hyvinvointivaltiosta työväkeä ei mainita. Alimpaan tuloluokkaan kuuluvat, kuten työttömät, eläkeläiset ja opiskelijat, ovat usein työelämän ulkopuolella.

	sähkö %	kylpyhuone / wc %	huone- luku	asuntokunnan koko (hlöä)	asuntoja / 1000 asukasta	asunnon pinta-ala
1900	1	- / 1	2,3	5,8	172	-
1920	28	2 / 4	2,4	5,2	193	-
1940	60	6 / 14	2,5	4,1	242	-
1960	89	16 / 35	2,8	3,3	272	51
1980	-	68 / 84	3,4	2,6	384	69
2000	-	- / 95	3,7	2,2	485	76

Ylhäältä alas

Asuntokunnat koon mukaan. (Tilastokeskus 2018b)

Asuntojen määrän ja varustelujen muutos 1900-luvulla. (Juntto 2008b)

Asuntojen varustelutaso on kasvanut ja melkein jokaisessa asunnossa on 2000-luvulla sähkö, sekä kylpyhuone, vaikka molemmat olivat 1900-luvun alussa harvinaisuuksia. Asuntojen keskimääräinen pinta-ala ja huoneluku on kasvanut, vaikka pienien asuntokuntien määrä on kasvanut. Asuntojen määrä asukkaita kohden on moninkertaistunut, mikä osin johtuu asuntokuntien keskikoon pienenemisestä.

Kaupungistuminen kiihtyy

Maatalousväestön määrä väheni teollisuuden houkutellessa liikaväestöä kaupunkien asutuskeskittymiin, kuten lähioihin. Maaseudun väkimäärä väheni 25:ssä vuodessa kolmasosaan siitä mitä se oli ollut vuonna 1950. Samaan aikaan niin sanotut suuret ikäluokat alkoivat perheellistymään ja talous kasvoi. (Juntto 1990). Kaupunkisuunnittelussa 1960- ja 1970-luvuilla pääteemoina olivat tehokkuus ja taloudellisuus. Esimerkiksi Vantaalle, vanhaan Helsingin maalaiskuntaan, rakentui Koivukylä, josta suunniteltiin 20 000 asukkaan lähiö. (Jalkanen 1988, s. 29)

Työväestö alkoi siirtymään kaupunkien kasvaessa uusille alueille, jotka sijaitsivat kasvavien kaupunkien laidoilla. Alueet leimautuivat ongelmallisiksi asuinalueiksi, mikä toisti 1800-luvun lopun työläisten esikaupunkialuiden mainetta. Vaikka alueen elämää on kuvattu huonoksi, ovat asukkaat kertoneet viihtyvänsä. Vapaa-ajan määrän kasvu lisäsi asuinalueella ja kotona vietetyn ajan määrää. Koti alkoi kuvaamaan ihmisen yksityisyyttä ja ihmistä

yksilönä. Kuluttamisesta tuli tapa yksilöityä ja asumisesta tuli kulutustavaraa. Lähiöasumisesta tuli välttämättömyyskuluttamista, minkä vastakohtana oli elämäntapa-asuminen, jossa asuinpaikka ja -tapa voidaan valita omien mieltymyksien mukaan. Pientalojen, niin omakoti- kuin rivitalojen, rakentamisen määrä kasvoi 1970-luvulla. Ristiriitaisesti samaan aikaan naisten työssäkäynnin kasvaessa, pientalon ihanne yhdistettiin vanhaan perhemalliin, jossa isä elätti ja äiti hoiti kodin. Pientalon rakentaminen tuli myös keskiluokkaistuvalla työväestölle mahdolliseksi rakentamalla itse ja osa kerrallaan. Asumisen eroja pyrittiin tasaamaan. Tavoitelakitoimikunta esitti vuonna 1981, että vuoteen 1990 mennessä jokaisessa asunnossa tulisi olla vähintään yksi huone asukasta kohden. Keittiö laskettiin huoneeksi. Tavoitetta kritisoitiin sen ei-sitovuuden vuoksi. (Juntto 1990)

Kaupunkisuunnittelussa tasa-arvokysymykset nousivat 1980-luvun lopulla, jolloin tavoitteeksi tuli väestörakenteen sekoittuminen

Kuva 14: Kerrostaloalue Hervannassa Tampereelle.
(Kuvakulma Kulmala & Peltonen Oy. 1972 - 1992. Tampereen museot)

ja sitä kautta luotu alueellinen tasapaino. Väähävaraisten ajautuminen kaupunkien laidoilta aiheutti sosiaalisten ongelmien kasaantumista. Alueille rakennettiin paljon vuokra-asuntoja, jolloin pysyvyyttä ja paikallisyhteisöä ei syntynyt. Vuokra-asunnoista muutettiin pois omistusasuntoa useammin. Kaupunkien laita-kaupungeilla oli alhainen leima. Kaupunkisuunnittelussa siirryttiin kohti kaikkien huomioon ottamista, missä erityispanos tulisi olla ikääntyvillä ja lapsilla. (Jalkanen 1988, s. 39-40)

Noin kolmasosa asuinrakennuksista ja niiden kokonaisneliömääristä on rakennettu 1970-1989 välisenä aikana (Tilastokeskus 2018). Suurin osa Suomen kerrostaloista on rakennettu 1960-luvun jälkeen, mikä tarkoittaa kansainvälisesti verrattuna nuorta kerrostalokantaa. Ensimmäiset kerrostaloasunnot olivat pääasiassa vuokra-asuntoja ylemmille sosiaaliluokille, mutta jo 1900-luvun alussa alettiin rakentamaan kivisiä asuinrakennuksia työväestölle. 1950-luvulla alkanut kaupungistumisen kiihtyminen muutti kerrostalorakentamista yksittäisistä rakennuksista suuriksi kokonaisuuksiksi. Standardisointi, elementtirakentaminen ja työmaiden koneistuminen kannustivat rakentamaan paljon kerralla. Asuntojen rakentamisen huippuvuonna 1974 kerrostaloihin rakennettiin 46 200 asuinhuoneistoa. Tarkoituksena oli rakentaa mahdollisimman samanlaisia asuntoja, mihin esimerkiksi Arava-ohjeissa neuvotaan. Lähiörakentamisen massatuotantoa Suomessa edustavat esimerkiksi Itä-Pasila ja Merihaka Helsingissä, sekä Hervanta Tampereella. (Neuvonen 2006) Lähiö-sanalla on negatiivinen kaiku.

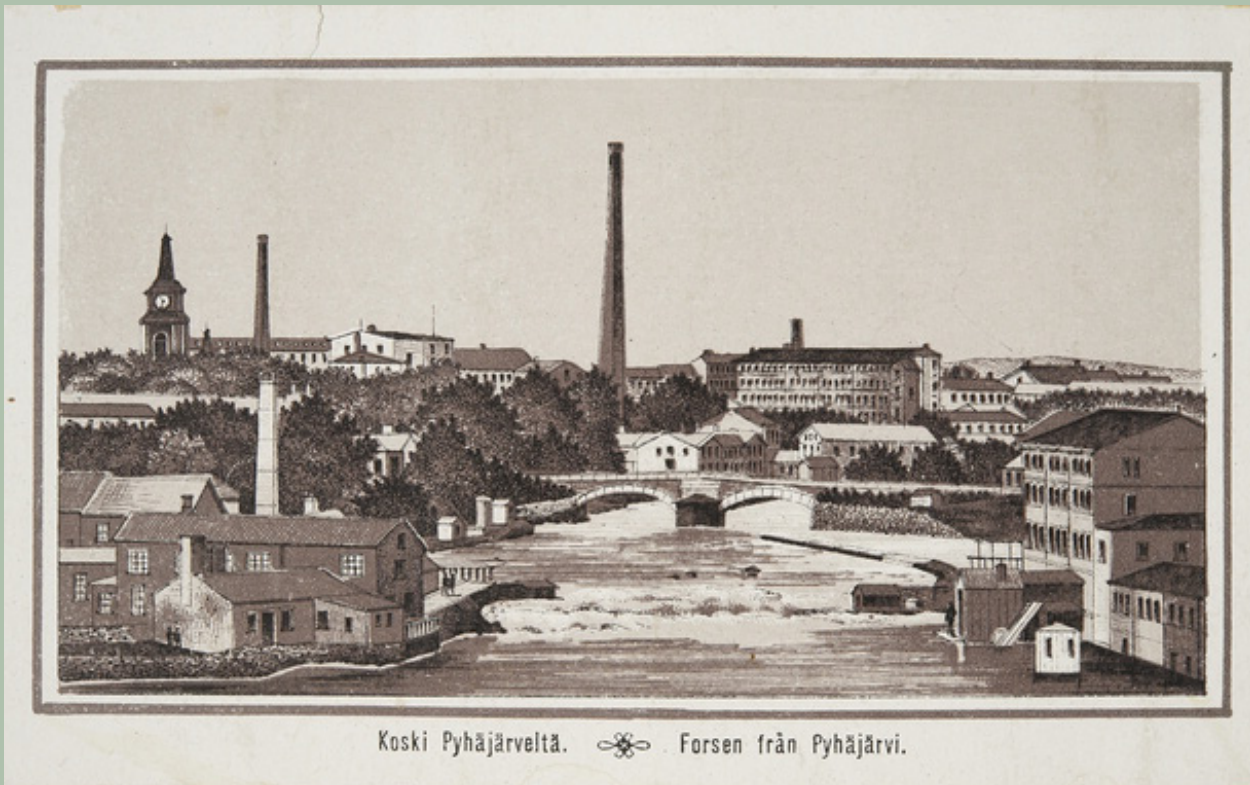
Eriarvoistuminen

Eriarvoisuus on Suomessa kasvanut hyvinvoinnin ja terveyden osalta, vaikka yleinen hyvinvointi on kohonnut. Henkilön tulo- ja asumistasoon, sekä omaisuuden määrän vaikuttavat koulutus ja ammatti. (THL 2019a) Koulutuksesta on tullut yhä merkittävämpi elintason vaikuttava seikka. Huono-osaisuus näkyy esimerkiksi koulutuksen puutteena, toimeentulotuen saantina ja terveysongelmina, mitkä

usein periytyivät vanhemmalta lapselle. Työtömiä lapsista tulee todennäköisemmin myös työttömiä. Huono-osaisuus näkyy myös alueellisesti ja erityisesti suurissa kaupungeissa ongelmat ovat keskittyneet. Tällaisia alueita ovat esimerkiksi Helsingissä Koivukylä, Tampereella Hervanta ja Oulussa Tuira ja Kaukovainio. (Erola & Kallio & Vauhkonen 2017) Tampereen, Turun ja Helsingin väestön eriytymistä tutkivat Kauppinen ja Vaalavuo THL:n tarkastelussa Työikäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulotason mukaan suurilla kaupunkialueilla (2017). Tulotason mukainen alueellinen eriytyminen oli kasvanut. Helsingissä etenkin suurituloisten asuinalueet olivat keski- ja pienituloisista erillään. Turussa ja Tampereella tietyillä aluilla asuivat pienituloiset, joista merkittävä osa oli opiskelijoita. Uusi huono-osaisten joukko ovat maahanmuuttajat.

Alueellista eriarvoistumista voidaan vähentää tarjoamalla tarpeeksi asuntoja ja sekoittamalla alueiden asukaskuntaa, sekä parantamalla palveluiden saavutettavuutta esimerkiksi joukkoliikenteen avulla (THL 2019b). Kuilu pien- ja kerrostaloasumisen välillä on suuri. Hybriditalot ja -alueet voisivat korvata yksipuolisen talotyypin -ajattelun. Asuntojen varustelutaso on kohonnut 1900-luvun alusta lähtien. Niin lisääntynyt yksittäisten varustelujen, kuten sähkön, kuin asunnon pinta-alan kasvu ovat parantaneet suomalaisten yleistä asumistasoa. (Juntto 2008) Eriarvoistumista Suomessa synnyttää tiettyjen ihmisryhmien elinolojen parantuminen, kun samalla toisten elintaso pysyy ennallaan. Kun elintaso nousee tasapuolisesti, nousee myös yleinen elämänlaatu. Eriarvoistumista kasvattavat jakolinjat eri ryhmien, kuten korkeasti koulutettujen ja vähän koulutettujen, välillä. Jakolinjat vähentävät yhteenkuuluvuutta. Yksinäisyyden on todettu olevan elämänlaatua alentava tekijä. (Saari 2019) Elinoloihin ja asumistasoon liitetään asunnon koko, joka on painotetuimman asunnon laatua määrittävä tekijä. Ahdas asuminen voi olla huono-osaisuuden merkki, mutta eikö sopivan kokoinen asunto ole turhan isoa parempi? Hyvän asumisen kriteerit liittyvät samoihin asioihin eli varustelutasoon ja asunnon kokoon, kuin 1900-luvun alussa.

3 Tampere

Tammerkosken rannoille syntyi 1800-luvun kuluessa Suomen tärkein teollisuuskaupunki - Tampere. Puuvillatehtaan kaupunkiin perusti James Finlayson 1920-luvulla. Muita maaseudun työläisiä houkuttelevia tehtaita alueella olivat esimerkiksi kattohuopa- ja verkatehtaat. (Lappalainen ym. 2002, s. 88) Tamperetta kuvataan edelleen työläisten kaupunkina.

Kuva 15: Tammerkoski nähtynä Pyhäjärveltä päin 1800-luvun lopulla. (Carberg (kust.). N. 1800-luvun loppu. Museovirasto Musketti)

Tampereen kaupunki oli alun perin ajateltu pysyvän pikkukaupunkina, jonka väkiluvun odotettiin kasvavan noin 400 henkeen ja jonka 56 alkuperäistä tonttia olisivat jaettu yhtä monelle perheelle. Tammerkoski kuitenkin houkutteli alueelle teollisuudentyöpaikkoja. Sadan vuoden aikana, 1800-luvun puolivälistä lähtien, Tampereen väkiluku kasvoi noin 50 kertaiseksi, melkein yhtä suureksi kuin vanha pääkaupunki Turku. Kaupungin kasvun osa syy on sen maa-alueen laajeneminen, esimerkiksi Kyttälän alue eli kosken ja nykyisen rautatieaseman välinen alue oli ollut aikaisemmin kaupungin ulkopuolella. Alun perin pikkukaupungin kasvaessa, niin väkiluvultaan kuin pinta-alaltaan, alkoivat välimatkat muuttua pidemmiksi. Vuosisadan vaihteessa kaupungin kasvua edistivät tekniset kehitykset, kuten rautatie, sähkövalo sekä vesi- ja viemäriverkoston rakentaminen. Tampereen asuinoloihin ja -muutokseen vaikuttava tekijä oli suuri maalta muuttaneiden

nuorien määrä. He olivat tottuneet ahtaisiin asuinoloihin, mikä mahdollistivat tiheästi asutujen alueiden, kuten Amurin, synnyn. (Rasila 1984, s. 725)

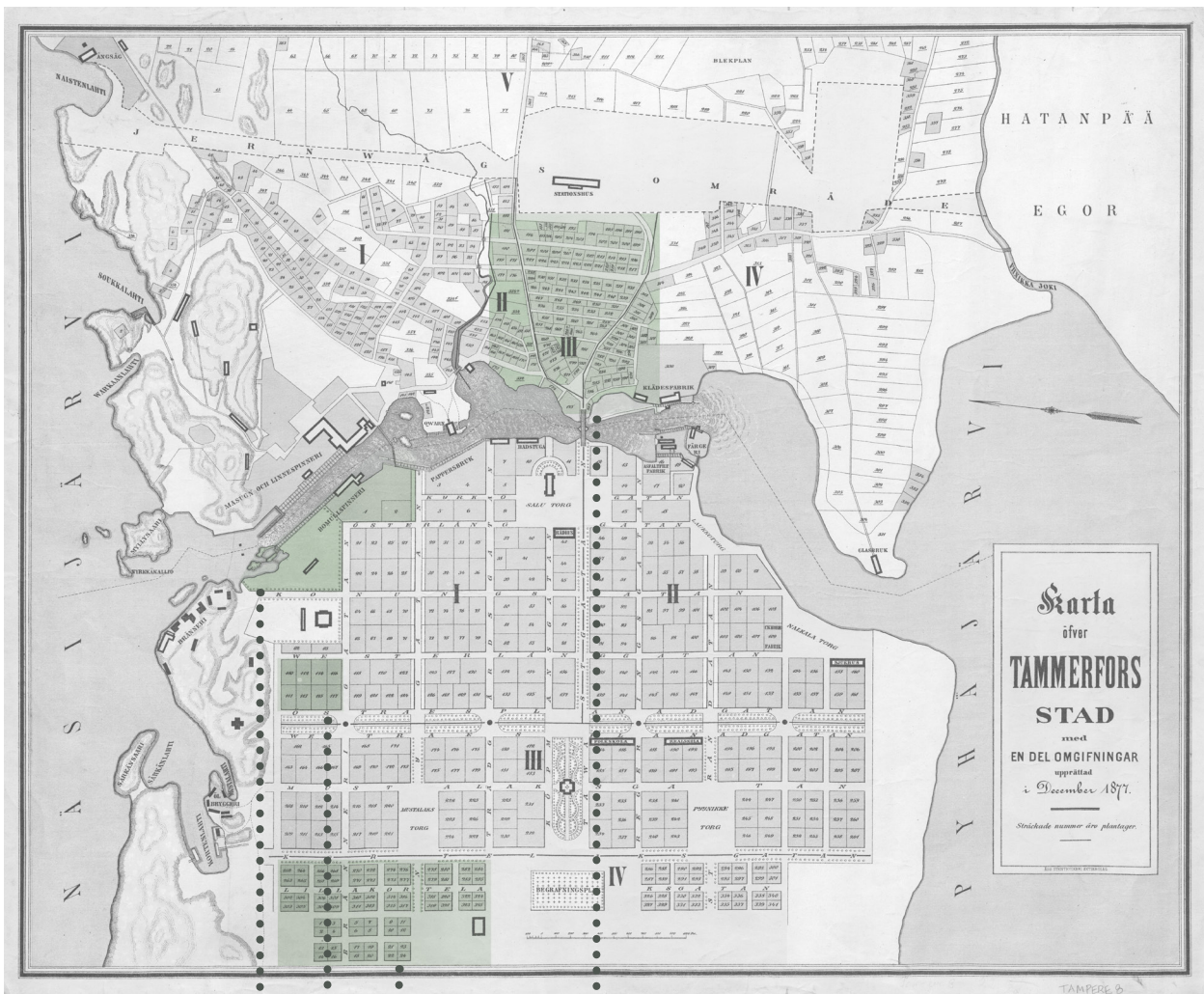
Vuodesta 1820 vuoteen 1910 Tampereen kaupungin menot melkein satakertaisivat henkilöä kohden. Menoihin kuuluivat vesi- ja viemäriverkoston rakentaminen, opetustoimen kasvu sekä pienenä osana terveyden- ja köyhäinhoito. Kaupungin laajenemisen aikoihin uusia tontteja luotiin ja myytiin. Erittymisen tuottoisaa oli Kyttälän alueen tonttien myynti asemakaavoitetulla alueella. Tonteista maksettiin kaupungille veroäyryjä, joka vastasi myös yhtä ääntä kunnallisessa päätöksen teossa, joten eniten verotettavalla oli myös eniten äänivaltaa päätöksenteossa. (Rasila 1984, s. 509-511) Kaupungin kasvaessa, niin pinta-alaltaan kuin väkimäärältään, sen ylläpito muuttui mutkikkaammaksi.

Kuva 16: Puutalovaltainen Tampere kuvattuna luultavasti 1900-luvun alussa. (Lyytikäinen (kust.). N. 1900-luvun alku. Museovirasto Musketti)

Rakentaminen Tampereella

Vanhojen palovakuutuksien avulla pystytään hyvin paikantamaan ja tarkastelemaan rakennuksien määrää, kokoa ja käyttötarkoitusta. Niiden perusteella vuonna 1840 Tampereella oli noin 230 asuinrakennusta, joissa oli noin 1100 asuinhuonetta, joissa asuin keskimäärin 1,65 henkeä huonetta kohden. Asumistiheys kasvoi keskustasta pohjoiseen mennessä, joka oli erityisesti tehdastyöläisten asuinalueita. Työ-

läiset asuivat siellä joko tehtaan omistamissa asunnoissa tai vuokralla yksityisellä. Asumistiheys 1800-luvun alkupuoliskolla oli suhteellisen väljä, vaikka luultavasti muutamat työläiset asuivat tiiviisti useampi henkilö samassa huoneessa. Tonttia kohden asui keskimäärin 13,6 henkeä, mikä suurella tontilla ei tarkoittanut ahdasta asumista. Asumistiheys alkoi kasvamaan ja 1860-luvulla asukkaiden määrä

- Kyttälä ennen katujaon muutosta
- Alustava Amurin pientonteista koostuva asuinalue
- Puuvillatehtaan kadun kortteli
- Finlaysonin tehdasalue

Kartta 2:
Tampereen kartta 1877.
(Kansallisarkisto 1877)

tonttia kohden oli yli kaksinkertaistunut 30,2 asukkaaseen yhtä tonttia kohden. Tampereen väkiluku kasvoi, mutta kaupungin pinta-ala ei kasvanut samassa suhteessa, koska kaupungin reunoilla sijainneet plantaasit eli kasvimaat estivät laajenemisen. Asemakaavaa päivitettiin seuraavien vuosikymmenien aikana ja uusia tontteja huutokaupattiin. Tonteille tuli rakentaa asuinrakennus viiden vuoden kuluessa. Tonttien omistajakunta oli sekalainen joukko, johon kuului paljon työmiehiä, sekä muutamia käsityöläisiä ja virkamiehiä. Työläiset suosivat erityisesti tontteja pienkortteleissa, joita oli asemakaavassa osoitettu kaupungin laitamille esimerkiksi vanhojen plantaasien paikoille. Kaupunki jatkoi tonttien myymistä 1870-luvulla Amurin alueella, joka täyttyi vuokra-asunnoista. (Rasila 1984)

Asuinkortteleiden pihat olivat 1800-luvulla yleisesti umpipihoja ja rakennukset kiinni tontin reunoissa. Tontilla oli asuinrakennuksien lisäksi paikka eläimille, kuten hevosille, lehmille ja kanoille. Melkein joka tontilla oli oma kaivo, mutta sauna oli vain joka neljännellä tontilla. Tontilla oli myös usein erillinen pakaritupa ruuan valmistusta varten ja tulipalovaaran takia se oli yleensä sijoitettu muista rakennuksista erilleen. Eläimille tarkoitettut rakennukset olivat pieniä, vain muutamaa eläintä varten tarkoitettuja. Rakennusten yhteydessä oli melko poikkeuksetta käymälä. Itsenäisen työmiehen asunnon esimerkkinä on kirvesmiehen itse rakentamat talot. Puretusta hirrestä vuonna 1827 rakennetussa asuinrakennuksessa oli sali, kolme kamaria ja keittiö sekä eteinen. Rakennuksen vieressä oli vanhempi ja pienempi asuinrakennus, jonka yhteyteen oli rakennettu huoneen ja keittiön kokoinen jatke. Tontilla sijaitsi myös kolmas asuinrakennus, jossa oli kolme huonetta, sekä liiteri, lato, navetta ja talli. Pihassa sijaitsi myös neljäs noin 9 m² kokoinen asuitupa. Saunaa tai kaivoa ei tontilla ollut. Ulkorakennuksien takana oli pakaritupa ja puutarha. (Rasila 1984) Esimerkkitontilla oli noin kymmenen asuinhuonetta, sekä muutama keittiö neljässä rakennuksessa. Keskimäärin 1840-luvulla tontilla oli 8,2 asuinhuonetta.

Esimerkkinä itsenäisen työmiehen asuintontti kuvaa työläisten asuinoloja. Todennäköisesti tontilla asui työmies perheineen ja rakennusten määrän lisääntyessä otti hän vuokralaisia vapaisiin huoneisiin. Vuokratulojen kasvettua työmies pystyi mahdollisesti elämään vuokratuloilla.

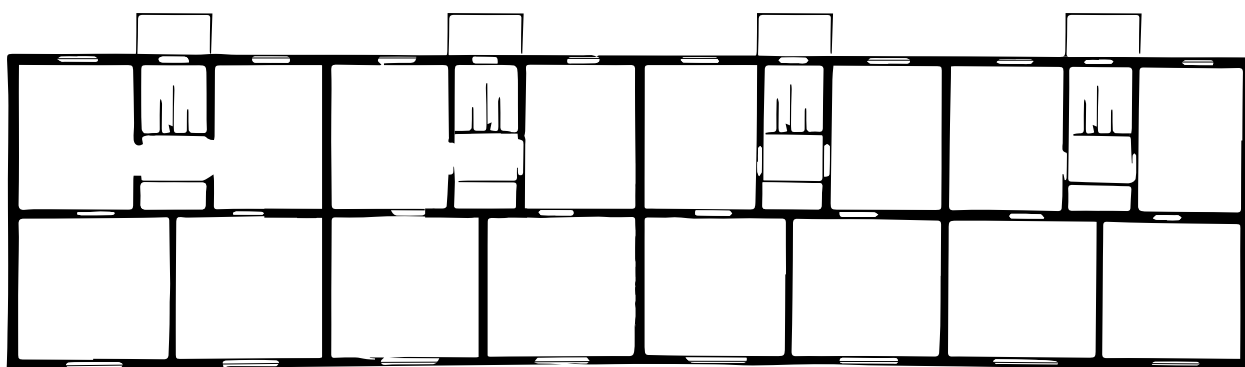
Yhden huoneen asunnot

Tampereen asuntokajakauma vuonna 1909 oli painottunut pieniin yhden huoneen asuntoihin, joihin kuului sisätiloissa uunilla varustettu huone. Yhteiskeittiöllisissä asuintaloissa yhden huoneen asuntoon kuului oikeus käyttää pientä jaettua keittiötä, joka usein toimi myös kulkureittinä huoneisiin. Yhden huoneen asuntoja oli noin puolet koko kaupungin asuntotarjonnasta. Yhteensä huoneen asuntoja yli 6000, josta yli puoliin sisältyi osuus yhteiskeittiöstä. Vain noin 400 asuntoa oli täysin ilman keittiötä. Samaan aikaan kahden huoneen asuntoja oli 800 kappaletta. Kun Tampereen asukkaista noin kaksikolmasosaa oli työväkeä, on luultavaa, että työväestön yleisin asumismuoto oli yhden huoneen asunto. Pienet asunnot olivat halvimpia, niin yksityisten kuin tehtaiden vuokraamina. Finlaysonin tehtaan vuokraaman huoneen kuukausivuokra vastasi 2-5 päivän palkkaa riippuen esimerkiksi rakennuksen iästä. Yksityisten asuntojen vuokrat saattoivat olla kaksinkertaiset. Jos vuokratassa huoneessa oli tilaa, niin saatettiin ottaa huoneeseen asukki helpottamaan vuokrakustannuksia. Syyt yhden huoneen asuntojen suosioon olivat niiden alhainen hinta, suuri määrä sekä totutus vaatimattomaan ja ahtaaseen elämään. Tiiviin asumisen selkeä haitta oli tautien, kuten keuhkotaudin helppo leviäminen, mutta muuten on oletettu, että elämä oli miellyttävää. Työväestön menoista noin 15 % kului asumiseen. Suurin menoerä oli ruoka, joka vei noin puolet tuloista. Joissain perheissä alkoholiin ja kahviin saatettiin käyttää huomattava osuus tuloista. (Rasila 1984, s. 280-288)

3.1 Tehtaiden asuinparaakit

Tampereella teollisuuden kasvu toi lisää työpaikkoja. Tehtaiden oma asuntotuotanto mahdollisti palkan maksun asuntona ja työläisille kelvollisen asunnon, jonka käyttöä pystyttiin valvomaan. Työväenluokkalaiselle tyyppillistä oli 1800-luvulla pitkä työaika ja matala palkka. Tehtaat rakennuttivat työntekijöilleen asuntoja tehtaiden läheisyyteen. Tämä johtui ainakin osin ajan laista, jonka mukaan tehtaan omistaja oli velvollinen huolehtimaan työntekijöille asianmukaisen asunnon. Tehdastyöläisten määrän kasvaessa yhä useampi muutti vuokralaiseksi yksityiselle talonmistajalle. Aluksi tehtaiden järjestämät asuinrakennukset olivat muiden asuintalojen kaltaisia, mutta 1850-luvulta lähtien Tampereella rakennettiin yhteiskeittiöllisiä asuinrakennuksia. Yhteikeit-

tiöasunnossa keittiö jaettiin usean asunnon kesken. Vuonna 1909 tehdyn tutkimuksen mukaan asunnot olivat usein ahtaita. Yhteiskeittiöasunnon yhdessä huoneessa asui keskimäärin 3,2 henkeä, joissakin huoneissa jopa 7 henkeä. Ajan taloissa ilmanvaihto oli yleinen valituksen aihe, koska ikkunoita ei voitu avata. Tehtaiden omat asuinrakennukset, esimerkiksi verrattuna Amuriin, olivat tontilla väljästi, jolloin asukkailla oli mahdollisuus pihamaahan, jossa oli kasvimaan, puiden ja pensaiden lisäksi tilaa oleskeluun. Vaikka yhteiskeittiöissä oli ahdasta, oli tilanne huonompi niillä, joilla ei ollut keittiötä ollenkaan ja täten valmistivat ruokansa kolmijalalla huoneen tulisijassa. (Rasila 1984, s. 277-279) Keittiö saattoi myös sijaita pihalla olevassa pakarituvassa.

Piirustus 8:

Puuvillatehtaankadun korttelin asuinrakennus 1930-luvulla. Ei mittakaavassa.

Seuraava sivu

Piirustus 9: Puuvillatehtaankadun kortteli 1930-luvulla. Mustalla Finlaysonin tontit. Ei mittakaavassa.

Vuodelta 1930 peräisin olevan kartan mukaan Finlaysonin omistuksessa on usea tontti ja rakennus Satakunnan kadun pohjoispuolelta, sekä tehtaasta itään. Esimerkkinä oleva kortteli on Puuvillatehtaankadun pohjoispuolella ja Hämeenpuiston, entinen Itäinen Puistotie, länsipuolella. Korttelin silloin kahdeksasta tontista vain osa oli Finlaysonin omistuksessa. Yhdellä tonteista sijaitsee Finlaysonin pikkupalatsi. (Aihio Arkkitehdit Oy)

Finlaysonin asuinparaakit

Tampereen kaupungin suurin kasvuvoima oli Finlaysonin puuvillatehdas, jossa vuonna 1870 oli töissä kolmasosa tamperelaisista. Asetelma tehdastyöläisen ja tehtaan osakkaiden omistajien välillä oli valtava, mikä oli kuitenkin aikakaudelle tavallista. Tehtaan kannattavuudesta kertoo se, että sen nettovoitto oli usein yhtä suuri kuin työvälle maksettu palkka yhteensä. Puuvillatehdas kuitenkin tarjosi työläisilleen kirkon, koulun, sairaalan ja sivistystä edistävää toimintaa, kuten lukusalin. William von Nottbeck oli Finlaysonin tehtaan pitkäaikainen johtaja ja pääosakas. Hän teki paljon uudistuksia työläisten hyväksi, vaikka oli tarkka ajan mukaisesta säätyjaosta. Von Nottbeckin peruskunta teki selvän eron itsensä ja työläisten välille, mikä selittää suuren tuloeron. Pohjimmaisena oli ajatus että, kunkin säädyn on elettävä oman säätynsä mukaisesti, koska ihminen oli ajan käsityksen mukaan syntyjään erilainen. Esimerkkinä on rouva von Nottbeckin peruluettelo, jonka arvoltaan alhaisin esine oli yhtä arvokas kuin erään tehtaan työntekijän koko

omaisuus. (Rasila 1984, s. 34-39) Säätyjako oli hyväksytty tosiasiana, mikä alkoi murentumaan vasta 1800-luvun lopulla.

Tehdas tarjosi usein työntekijöilleen asunnon, mikä osin johtui vanhasta suojelusta. Sen mukaan tehdastyöläinen oli isäntänsä eli esimerkiksi tehtaan omistajan holhouksen alainen. Aluksi Finlaysonin mestareille ja toimihenkilöille rakennettiin asuntoja tehdasalueen pohjoispuolelle. Myöhemmin myös tehtaan työläisille tarjottiin asuntoja, joita oli ollut vuonna 1844 vain muutamia. Finlaysonin tehdas omisti 1800-luvun lopulla noin 400 asuntoa. Niissä asui noin 1500 henkeä eli keskimäärin hieman yli kolme henkeä asuntoa kohden. Oma asuntola oli rakennettu nuoria naisia varten. Eräessä asuntolassa asui 55 alaikäistä tyttöä, joiden palkka pidätettiin kokonaan. Lähtiessään he saivat osan palkasta takaisin, jos siitä oli yhtään jäljellä. (Rasila 1984, s. 38-39) Tehdastyöläisen palkasta 1800-luvulla jäi vain vähän säätyön, joten työnantajasta oltiin entistä riippuvaisempia.

3.2 Amurin yhteiskeittiöasunnot

Tampereen keskustan ja Finlaysonin puuvillatehtaan läheisyydessä sijaitseva Amuri on nykyään kerrostaloaluetta. Muistona vanhasta puutalojen kaupunginosasta on jäljellä Amurin työläismuseokortteli. Amurin asuinalueelle oli ominaista yhteiskeittiöjärjestelmä, jossa asukkaiden kesken jaetun keittiön ympärillä sijaitsivat erikseen vuokratut asuinhuoneet.

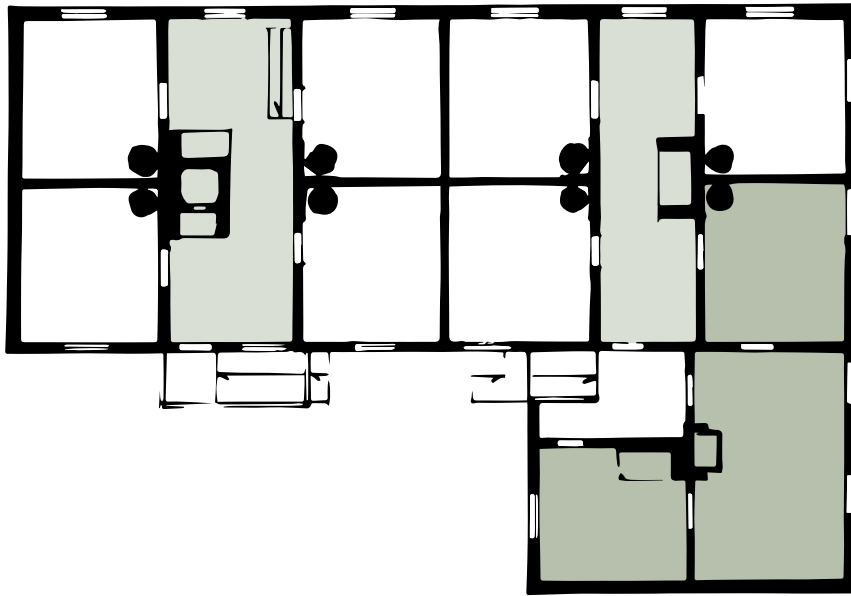
*Kuva 17. Puutalo-Amuri ennen purkamista
(Staf. E.M. 1957. Tampereen museot)*

Amurin alueella on säilytetty 1800-luvun asuintaloja museokorttelina. Rakennukset on siustettu eri vuosikymmenien mukaan 1880-luvulta 1970-luvulle. (Leinonen 2003)

Seuraava sivu

*Kuva 18. Mies istuu piiden edessä Amurin yhteiskeittiössä
(Staf. E.M. 1935. Tampereen museot)*

Amurin pientontit

Kasvava Tampere tarvitsi 1800-luvun puolivälissä lisää tontteja pieniä rakennuksia varten. Amurinmaalle eli Amurin asuinalueelle kaavoitettiin pieniä, neljäsosa, tontteja. Ensimmäiset tontit huutokaupattiin vuonna 1869. Amurin tontit olivat kooltaan noin 22 x 30 metriä eli 660 m². Kortteliin mahtui neljä tonttia, jolloin kullakin tontilla oli kaksi sivua katua vasten. Usein korttelin keskelle jäi viheralue, koska rakennusmääräysten mukaan, jokaiselle tontille tuli jättää noin 200 m² kokoinen pihamaa. Tontit rakennettiin yleensä lopulta täyteen, lukuun ottamatta pakollista pihamaata. Tonttien asukasmäärä vaihteli yhdestä perheestä useaan kymmeneen henkeen. Asukkaat olivat enimmäkseen puuvillatehtaan työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään, mutta myös muiden tehtaiden työntekijät ja itsenäiset työmiehet asuivat Amurissa. Finlaysonin puuvillatehtaal- le oli lyhyt matka, joten useat asukkaista olivat siellä työskenteleviä nuoria naimattomia naisia. (Leinonen 2003; Rasila 1984)

Amurin asukaskunta koostui enimmäkseen vuokralaisista, jotka olivat pääsääntöisesti työläisiä, sekä talonmistajista. Vuonna

1900 Amurissa asuttiin tiiviisti. Yhdellä tontilla asui keskimäärin 45,7 henkeä eli tonttialaa oli noin 15 m² henkeä kohden. Kun huomioidaan, että joillakin tonteilla asuttiin tiiviimmin ja joillakin väljemmin, syntyi tontteja, joissa saattoi asua yli 70 henkeä. Tällöin tonttialaa oli alle 10 m² ja rakennettua alaa noin 6 m² henkeä kohden. Talonmistaja nimikettä käytti itsestään entistä useampi. Heidän tulonsa koostuivat vuokrasta, jolloin heidän ei tarvinnut välttämättä saada tuloja muualta. Talonmistajat olivat usein entisiä työläisiä, jotka olivat ostaneet tai saaneet tontin ja rakentaneet sinne asunnon itselleen. Tulojen saamiseksi talonmistajat vuokrasivat osan asunnosta ja rakensivat lisää asuintaloja vuokralaisia varten. Noin 20 vuokralaista riitti elättämään talonmistajan perheineen. (Rasila 1984) Asumisväljyys vaihteli paljon. Yhteiskeittiöjärjestelmä oli parempi asumismuoto kuin kokonaan ilman keittiötä olevaa asuntoa. Rakennuksen pinta-alasta osa käytettiin keittiöön ja talonmistajan kannalta oli ehkä taloudellisempaa käyttää keittiön pinta-ala vuokrahuoneeseen.

Piirustus 1:

Yhteiskeittiötalo Amurista. Oikeassa alakulmassa talonmistajan kolmenhuoneen asunto, johon yksi vuokrahuoneista on yhdistetty. Mittakaava noin 1:200

Kuva 19

Amurinkatu 9 sijainnut pakaritupa.
(Staf E.M. 1935. Tampereen museot)

Pakaritupa oli ruoanlaittoa varten oleva rakennus. Se sijaitsi usein muista rakennuksista erillään pöytävaaran takia. (Rasila 1984) Pakarituvassa oleva leivinuuni mahdollisesti eri ruokien valmistuksen kuin pelkkä hella. Kesäaikaan asuntojen lämmitystä saatettiin vältellä, jolloin erillinen rakennus oli käytännöllinen. Pakarituvan esikuvana voisi olla varhaiskeskiajan ulkouuni.

Kuva 20

Amurin museokorttelin piha
(Helminen 2019)

Kuva 21

Amurin museokorttelin yhteiskeittiön hella 1900-luvun alusta.
(Helminen 2019)

Yhteiskeittiöiden käyttö pysyi hyvin samanlaisena 1880-luvulta 1920-luvulle. Muutoksena on piiden vaihtuminen hellaksi, jossa asukkailla oli oma liesi. Hellan sivuilla oli yhteiskäyttöön tarkoitettu uuni. (Leinonen toim. 2003)

Yhteiskeittiöasunnot

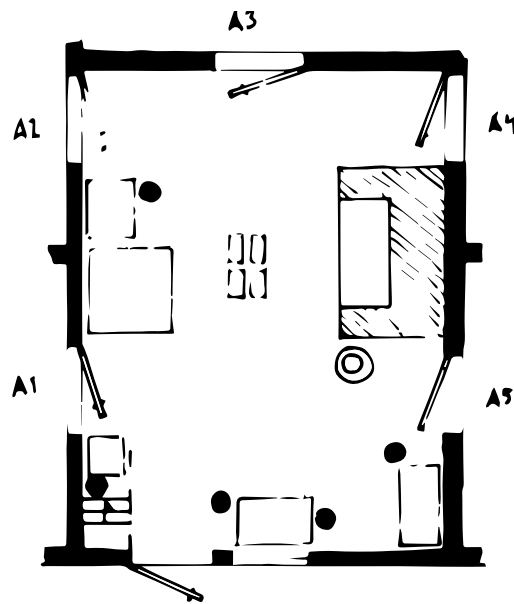
Amurissa oli käytössä yhteiskeittiöjärjestelmä, jossa rakennuksen asukkaat jakoivat keittiön tai keittiöt. Asunnot nivoutuivat keittiön ympärille, joka samalla toimi eteiskäytävänä. Keittiössä oli hella tai avotakka, sekä jokaiselle asuinhuoneelle oli oma säilytystila ja joskus jopa oma ruokapöytä. Keittiö oli usein pieni verrattuna asukkaiden määrään, joten tilan käyttöä vuoroteltiin. Asuinhuoneessa saattoi asua joukko naimattomia miehiä tai naisia toveriasunnossa tai perhe, joka saattoi ottaa huoneeseen asukin. Asuinhuoneessa oli myös tulisija, jossa tarpeen tullen voitiin tehdä tai lämmittää ruokaa. Huoneissa saattoi asua 1900-luvun alussa jopa 6 henkeä. Asukastiheydeltään 1900-luvun alun Amuri oli ääripisteessään, mitä lisäsi ra-

kennuksien yksikerroksisuus. Yhteiskeittiöjärjestelmä oli käytössä myös useilla muilla asuinalueilla ja kaupungin ulkopuolelle. Kaupungin rajojen ulkopuolella rakennusmääräyksiä ei ollut, joten pihamaata ei ollut pakko jättää ja rakennettiin tiiviisti. Esimerkiksi Kyttälän alueella eräässä talossa asui kaksisataa henkeä, jotka jakoivat viisi yhteiskeittiötä. Yhteiskeittiöjärjestelmä ei kuitenkaan tullut suosituksi uusimmilla asuinalueilla, joissa ruuanlaitto tapahtui asuinhuoneessa olevan pystyuunin pesässä. (Rasila 1984) Ruuan valmistusmenetelmien kehittyessä yhteiskeittiöiden tarve väheni. Puu- tai sähköliedellä ruoka valmistui aikaisempaa helpommin kuin kolmijalalla uunin pesässä.

Piirustus 10:

Yhteiskeittiö Amurista

Yhteiskeittiön yhteydessä oli yleensä 3-5 kamaria eli asuinhuonetta. Keittiössä sijaitsi uuni eli piisi, jossa asukkaat vuorollaan laitoivat ruokaa kolmijalan päällä padassa tai jalkapannussa. Esimerkkikuvassa piiden vieressä on tuoli ja vesiämpäri. Keskellä lattiaa sijaitsevat perunakopat. Jokaisella asuinhuoneella on oma läskiämpäri ja kaluste. Uloskäynnin vieressä on jyrkät portaat ullakolle, jota käytettiin varastona. (Rasila 1984, Leinonen 2003)

Kuva 22:

Amurissa sijainnut yhteiskeittiö. (Staf E.M. 1930-1939. Tampereen museot)

Yhteiskeittiöt toimivat ruoanlaiton ohella kulkureitinä asuinhuoneisiin. Ahdas tila, jossa useampi perhe laitto ruokaa sekä kulki samalla sen läpi aiheutti todennäköisesti ristiriitoja asukkaiden välille. Amurin Työläismuseokorttelin huoneisiin oli tuotu ruoanlaittoon liittyviä apuvälineitä, kuten sähkölevy 1950-luvulla (Leinonen 2003).

4 Helsinki

Helsingin kasvaessa syntyi työväestön asuinalueita teollisuuden ympärille. Pääteiden leventäminen, rautatieyhteyksien parantaminen ja Sörnäisten syväsataman rakentaminen 1860-luvulla mahdollistivat Helsingin kasvun. Väkiluku kolminkertaistui 1870-luvulta 1910-luvulle. Ensimmäiset työväestön asuinalueet sijaitsivat Kampissa, Katajanokalla ja Punavuorella. Kaupungin kasvaessa työläiset siirtyivät kauemmas keskustasta Pitkäsillan pohjoispuolelle. Kallion linjoille syntyi työläisyhteiskunta vuokrakasarmeihin. (Jäppinen 2009) Helsingin kaupungin laajentuessa edelleen 1900-luvun alussa työläisten asuinalueet siirtyivät yhä kauemmas keskustasta Vallilaan ja Käpylään (Härö 1981).

*Kuva 23: Helsinki
(Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy (kust.). 1880-1910)*

Helsingin kaupungin kartta. Karta över Helsingfors stad.

Työläisten asuinalueita 1800-1940

- 4. Kamppi
- 5. Punavuori
- 8. Katajanokka
- 10. Sörnäinen
- 11. Kallio
- 12. Alppiharju (Harju)
- 21. Hermannin
- 22. Vallila
- 23. Toukola
- 25. Käpylä

(Helsingin karttapalvelu)
Kartta 3: Helsingin kaupungin
kartta. 1920-1930-luku

4.1 Työväenasuinolot 1800-luvun Helsingissä

Helsinginkiin maaseudulta muuttaneet työläiset ja vähävaraiset joko rakensivat asumuksensa kaupungin kaava-alueen ulkopuolisiin hökkelikyliin tai muuttivat keskustan kellareihin, ullakoihin piharakennuksiin. Esimerkiksi Punavuorille ja Katajanokalle rakentuivat työläisten ja vähävaraisten hökkelikylät. Vuonna 1832 maistraatti vuokrasi tontteja kaupungin ulkopuolelta, kuten "Kampin malmilta". Kaupungin laidalla talot kyhättiin milloin mihinkin kinttupolun varteen. Jopa asetus vuodelta 1856 neuvoo Suomen kaupunkeja pitämään sen "ulkolinjain tykönä ja ... erillensä muusta

kaupungista. ... annettava persoonille, jotka tahtovat pykätä huoneita pienemmästä avaruudesta". Hökkelikylien säilyttäminen oli siis tietoinen päätös. Kaupungin laitakaupungeilla oli jokaisella oma erityinen asukaskuntansa. Alueet alkoivat muuttumaan kun niistä suuri osa liitettiin kaupungin asemakaavan alueeseen vuonna 1875. Asukasmäärän edelleen kasvaessa alkoi työväestön ja vähävaraisten muuttoliike suuntautua kaupungin etelä- ja itäosista pohjoiseen Pitkäsillan pohjoispuolelle, johon muodostui 1900-luvun alussa työväen esikaupunkialue. (Waris 1973)

Kuva 24: Katajanokan hökkelikylä 1800-luvulta. (Magnus von Wright 1868. Kansallisgalleria)

Tallgrenin vuokravillat nykyisen Kansallismuseon paikalla
(Arbetare bostäder = työläisten asuntoja)

Pitkäsilta

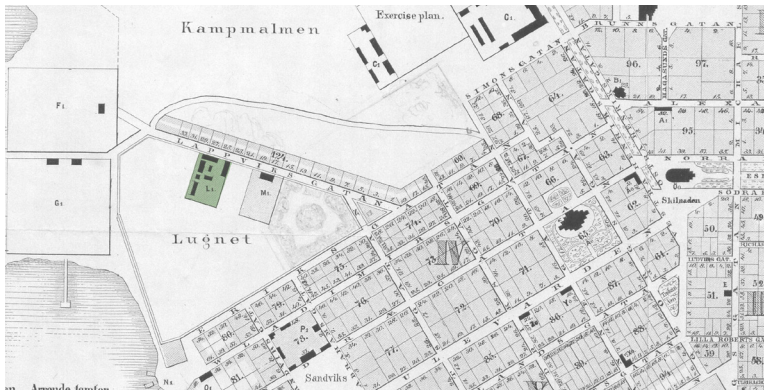

Antipoffin vuokrakasarmi

Helsingfors Aktiebostäder Puulaakivillat
(Arbetare bostäder = työläisten asuntoja)

Villa Lugnet (168)
Ruoholahden villat (167)
Asunto-osakeyhtiö Alku ja Taimi (158)

Kartta 4:
Helsingin asemakaava vuodelta 1891. Huomioitavaa on Kallion Linjojen näkyminen kartassa Pitkäsillan pohjoispuolella. (Kansallisarkisto 1891)

Kartta 5:
Villa Lugnet Helsingin kartassa.
(Kansallisarkisto 1872)

Kartan mukaan Villa Lugnetin alueeseen kuuluu neljä pitkää rakennusta ja kolme pienempää. Viereissä sijaitsee lastenkoti.

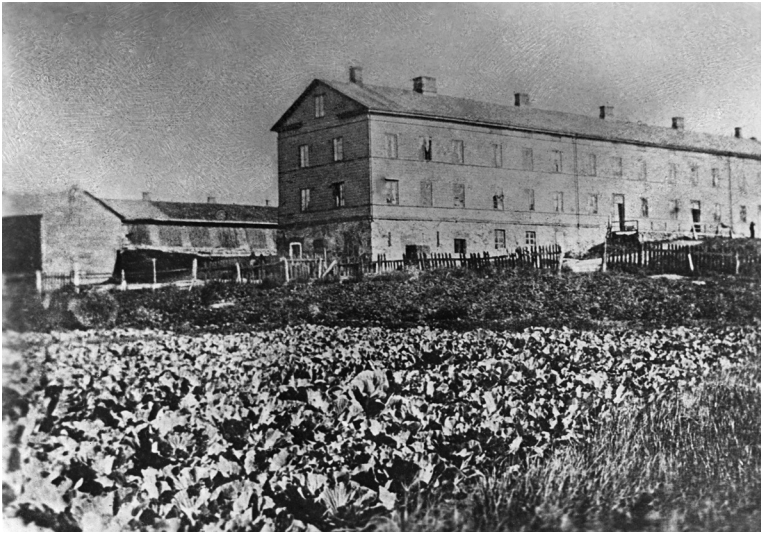
Kuva 25:
Villa Lugnet, Lapinlahdenkatu 10.
(Rönneberg 1926 HKM)

Villa Lugnet (Tyynelä)

Helsingin rakennuskannasta 1850-luvulla yli 95 % oli yksi- tai kaksikerroksisia taloja, jotka yleisesti olivat huonolaatuisia niin rakenteiden kuin varustelujen osalta. Katajanokalla sijainnutta hökkelikylää pidettiin pikkukaupungin merkinä, mikä ei sopinut kasvavan Helsingin imagoon. Suurien kivitalojen rakentaminen vaati pääomaa, jota työläisillä ja muilla hökkeleissä asuvilla ei ollut. Monikerroksisten asuinrakennuksien rakentaminen käynnistyi laajemmin Helsingissä ja Turussa 1870-luvulla. Keskustojen vuokra-asunnot olivat hyvin varusteltuja, houkuttelen varakkaampaa väkeä. Laitakaupungeille rakennettiin vähävaraisia varten vuokrakasarmeja, jotka olivat yleensä puurakenteisia ja vain parikerroksisia. Uutuutena Helsingissä oli yhtiömuotoinen rakentaminen, joista ensimmäinen työläisiä varten rakennettu vuokratalokortteli oli vuonna 1857 valmistunut Villa Lugnet. Talot rakennettiin asemakaava-alueen ulkopuolelle, jolloin rakennusjärjestyksen velvoitteilta vältyttiin. Villa

Lugnetin oli tarkoitus olla terveellinen ja huokea asuinpaikka työläisille, mutta rakennuksen kunnossapito ja halpuus jäivät talon omistajilta unohtuiksi. (Nurmi & Puro & Lujanen 2017, s. 15-22)

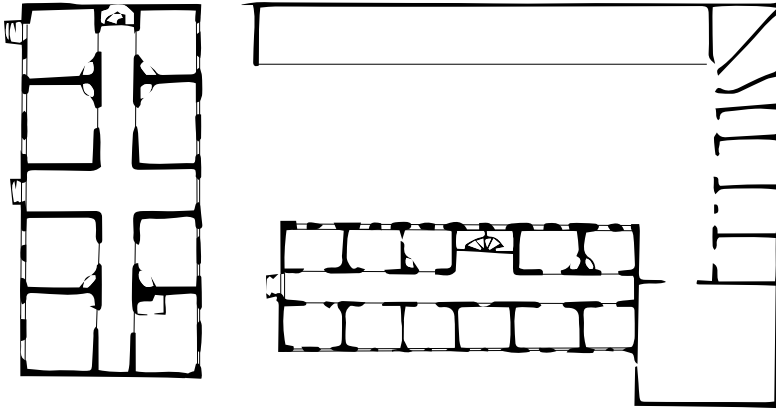
Villa Lugnet sijaitsi Ruoholahdessa osoitteessa Lapinlahdenkatu 10 (Lappviks gatan 10). Vuokrataloissa oli yhteensä 53 asuntoa ja 67 asuinhuonetta. Vuonna 1870 siellä asui noin 300 henkeä eli keskimäärin kuusi henkeä asuntoa kohden. Vuonna 1910 asukasmäärä oli kasvanut 400 henkilöön. Helsingin kunnalliskertomuksessa vuodelta 1916 on pohdintaa tontin vuokrauksen jatkamisen kriteereistä. Terveystieteiden lautakunta oli todennut työväenasuntojen kunnan puutteelliseksi. Rakennukset purettiin vasta vuonna 1938. (Pörssi-tieto.fi a) Tiiveys vuokrataloissa oli ollut suuri, koska keskimäärin asunnossa asui yli seitsemän henkilöä ja yhdessä huoneessa kuusi henkilöä.

Kuva 26.

Tallgrenin vuokravillat ja kaalimaa.
(Tuntematon kuvaaja 1890-1899
HKM)

Alueen useat vuokravillat purettiin Kansallismuseon tieltä, jonka suunnittelun alettua Tallgrenin villojen tiiviisti asuneet vähävaraiset työläisasukkaat anoivat senaatilta talojen säilyttämistä ja rakennustöiden lykkäämistä. Huolena heillä oli 150 työläisperheen uudelleen asuttaminen. (Töölö-seura)

Piirustus 11.

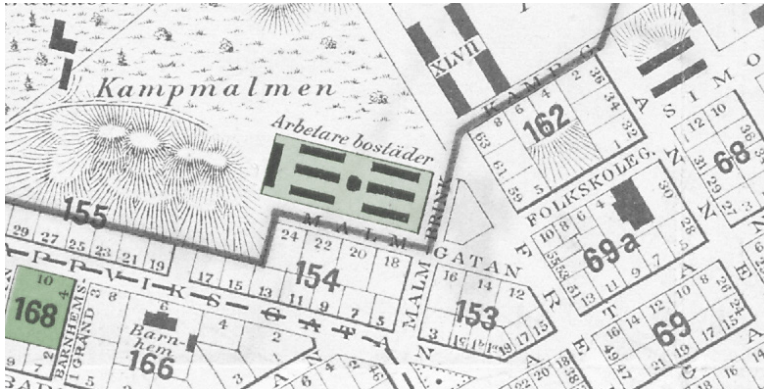
Antipoffin vuokrakasarmit Heikki Wariksen mukaan. 1. kerros.
Mittakaava noin 1:500

Suurimmat huoneet oli todennäköisesti jaettu kahdeksi huoneeksi, jotta Wariksen huonelaskelma täsmää.

Antipoffin talot

Yksityisten rakennuttamista vuokrakasarmeista pahamaineisimpia olivat kauppias Antipoffin talot. Suurin ja tunnetuin Antipoffin vuokrakasarmi sijaitsi Uudenmaankatu 36:ssa Helsingissä ja siitä käytettiin nimitystä ”suuri bastilji”. Sen piirustukset ovat 1860-luvulta. Kahdessa harmaakivisessä, nelikerroksisessa rakennuksessa oli yhteensä 115 asuntoa. Huoneissa asui keskimäärin 8-10 henkilöä ja heistä suurin osa oli asukkeja. Talot herättivät pahen-

nusta ja kauppias myi ne vuonna 1890, jonka jälkeen ne purettiin. Nykyisen rakennuksen pihasiivessä on edelleen osia tuosta vuokrakasarmista. (Härö 1981; Valtonen 2010) Pohjapiirustuksen mukaan huoneiden koko oli 10-30 m², joista isoimmat luultavasti oli jaettu kahdeksi huoneeksi. Asukkaalla oli käytössä keskimäärin 1-4 m² tilaa ja asukkaita koko talossa olisi ollut yli 1000 henkilöä. On vaikea uskoa, että eläminen olisi ollut näin ahdasta.

Kartta 4:
(Kansallisarkisto 1891)

Vuoden 1891 Helsingin kartassa on todennäköisesti Helsingfors Aktiebostäder -nimisen yhtiön rakennukset, puulaakivillat, merkitty Arbetare bostäder -merkinnällä eli työläisten asunnoiksi. Tontilla 168 sijaisi Villa Lugnet.

Kuva 27:
Puulaakivillat. Malminkatu 1-3.
(Sundström 1933 HKM)

Etualalla kuvassa Helsingfors Aktiebostäder yhtiön puulaakivillat eli työnantajien rakennuttamat työväen asuintalot.

Puulaakivillat eli asuntoyhtiöt

Nykyisten asunto-osakeyhtiöiden edelläkävijänä olivat työläisten asuntoyhtiöt, joita alettiin rakentamaan 1800-luvun loppupuolella. Tehtaiden omistajat rakennuttivat vuokratalojen kortteleita Helsinkiin, esimerkiksi Ruoholahteen ja Sörnäisiin. Muutamat rakennuttivat talot Mühlhausenilaisten tehtailijoiden ajattelun mukaisesti. Niiden tarkoituksena oli, että vuokralaiset pystyisivät ostamaan asuntonsa myöhemmin. (Junto 1990, s. 86-87) Asuntoyhtiöiden tavoitteena oli vähentää vuokrakasarmeissa asumista. Osakeyhtiötä perustettiin asumista varten Suomessa 1800-luvun lopulla noin 40 ja niistä yli puolet oli työväenasuntoyhtiöitä. Muuhun rakentamiseen verrattuna osakeyhtiöt olivat vain pieni osa. Yksityisen rakentamat vuokrakasarmit yleistyivät asutopulan myötä. Kasarmeja leimasi ahtausta ja siivottomuus yhdistettynä vuokrakiskontaan. Useat maaseudulta muuttaneista työläisistä eivät pystyneet maksamaan vuokraa ja joutuivat asumaan kellareissa, ullakoilla ja piha-

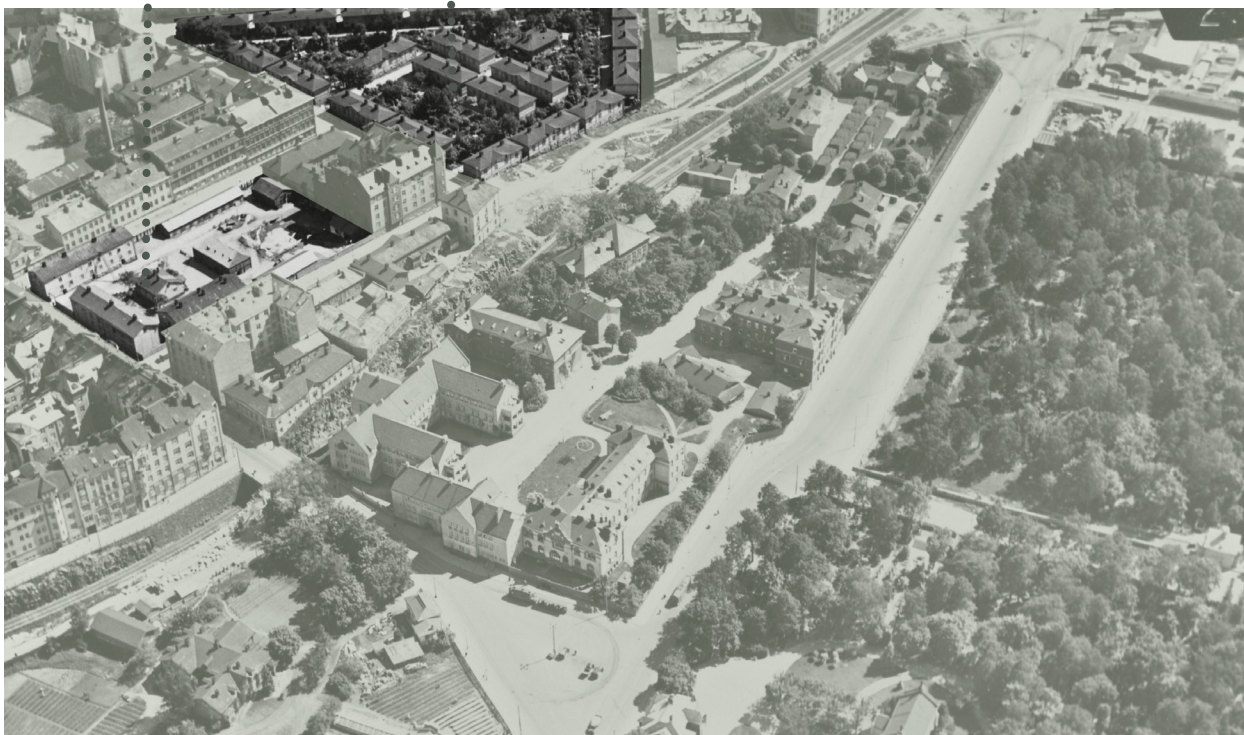
varastoissa. Ensimmäiset asunto-osakeyhtiöt olivat voittoa tavoittelemattomia ja yleishyödyllisiä, joten rahoitus niihin hyväntekeväisyyden nimissä oli helppo saada. Työnantajien rakennuttamia työväenasuintaloja rakennettiin 1870-luvulla esimerkiksi Helsingfors Aktiebostäder -nimisen yhtiön toimesta Kamppiin ja Kallioon. (Nurmi, Puro, Lujanen. 2017, s. 15-24) Kampin rakennus sijaitsi todennäköisesti Malminkadun ja Frederikinkadun kulmauksessa, korttelin päässä Villa Lugnetin rakennuksista. Yhtiö lopetti toimintansa vuonna 1970. (Pörsitieto.fi b) Kampissa sijainnutta puulaakivillojen kokonaisuutta kutsuttiin "Kampin villat" ja Sörnäisissä sijainnutta "Suruttomain villat" nimellä niiden sijaintien mukaisesti (Waris 1973). On epäselvää, tarkoittiko puulaakivilla nimitys alun perin vain Helsingfors Aktiebostäder -yhtiön rakennuksia vai yleisesti yhtiömuotoisia asuintaloja. Nimitys puulaaki tulee ruotsin sanasta bolag, joka tarkoittaa yhtiötä.

Ensimmäisiä vuokratasarmeja rakennuttanut Helsingfors Aktiebostäder niminen yritys perustettiin vuonna 1873 parantamaan työläisten asuinoloja. Yhtiön perustajina olivat Helsingin tehtailijat kuten Osberg, Baden ja Rieksin. Tarkoituksena oli Mühlhausenilaisten tehtailijoiden ajattelun mukaisesti, että vuokralaiset voisivat lunastaa asuntonsa. Yhtiön talojen eli puulaakivillojen asukkaiden elinolot olivat muita työläisten vuokratasarmeissa asujia paremmat. Yhtiön Sörnäisten puulaakivillat eli Suruttomain villat rakennettiin Suruttomain kalliolle vuonna 1875. Ne sijaitsivat osoitteessa Hämeentie 44-52, kortteleissa 340 ja 343. Rakennukset poikkesivat alueen muusta rakentamisesta niiden suuren koon ja käyttötarkoituksen vuoksi. Villat rakennettiin alun perin työläisille pieniksi vuokra-asunnoiksi. Viiden puulaaki-

villan lisäksi kallioilla oli yksityisten omistamia puutaloja. Suruttomain villoissa oli parisataa asuntoa osittain kolmikerroksisissa taloissa. Keskimäärin yhdessä talossa oli 15 asuinhuonetta, joissa asui aluksi ulkotyöläisiä ja loppuvuosina paljon leskiä. Suruttomain villat olivat pitkään ainoa huomattava asuinrakennus Sörnäisissä. Viimeisin puulaakivilloista purettiin 1960-1970-luvulla Hämeentie 50:sta (entinen Itäinen Viertotie 47), jossa oli loppuaikoina bensiiniasema. (Enbom & Mäkelä 2015; Waris 1973; Mäkelä 2013; Nenonen & Toppari 1997) Suruttomain villoista on vain vähän tietoa, ja lähteet ovat ristiriidassa keskenään rakennusvuosien ja jopa osoitteiden suhteen. Nenosen ja Topparin kirjassa "Herrasväen ja työläisten kaupunki" 1997 näytetyt Suruttomain villat näyttävät samanlaisilta kuin Kampin villat.

Villa Lugnet

Ruoholahden villat

Kuva 28: Kamppi, ilmakeku. Helsinki. Oikeassa laidassa osa Hietaniemen hautausmaata. (Foto Roos. 1930-1939. HKM) Kuvaa muokattu.

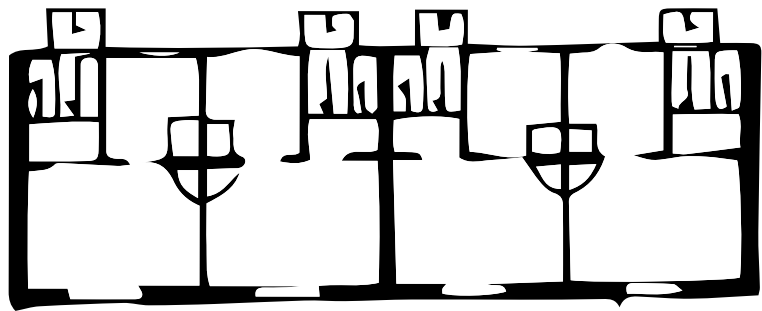

Kuva 29
Ruoholahden villat Työmiehen
puiston puolelta kuvattuna.
(Punkari 1977 HKM)

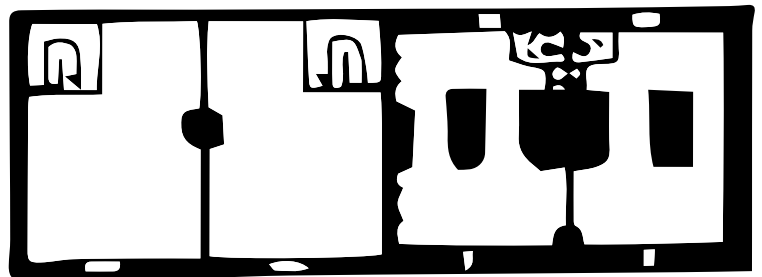

Kuva 30
Ruoholahden villat
Ruoholahdenkatu 9-19
(Salokangas 1954 HKM)

Villat otettiin käyttöön 1882 ja pääsuunnittelijana toimi C. Kiseleff. Rakennuksissa tehtiin peruskorjaus 1982-1984 ja 1986 punatiilinen pesutupa muutettiin lastentarhaksi. Asuinrakennuksia on jäljellä 12. (finna.fi b) Ainankin osa kuvan taloista on purettu.

1. kerros

Ullakko

Kellari

Ruoholahden villat

Toinen "mühlhausenilainen" asuinrakennuksien korttelikonaisuus oli Ruoholahteen rakennetut sadan markan villa. Ne rakennettiin vuosina 1881-1884. Suurin osa villoista on edelleen pystyssä ja käytössä, tosin nykyään asunto-osakeyhtiönä. Asunnot olivat ajan mukaisesti laadukkaita 37 m² kokoisia huoneen ja keittiön huoneistoja. Asuntoihin kuuluvat oli oma sisäänkäynti ja puutarha. (Juntto 1990, s. 86-87) Ruoholahden villat olivat myös ensimmäisiä Suomeen työläisille rakennettuja rivitaloja.

Piirustus 12:
Ruoholahden villat, pohjapiirustus. Mittakaava noin 1:200

Kuva 31:

Asunto-osakeyhtiö Alku
Hietalahdenkatu 16.
(Heinonen n. 1950 HKM)

Ruoholahden-, Hietalahden- ja Eerikinkatujen välille rakennettiin kuusi puutaloa, jotka rakennettiin 1880-luvun lopulla ja purettiin 1950-luvulla. Asunnot olivat aikaansa nähden hyvin varusteltuja, noin 48 neliömetrin kokoisia ja ne koostuivat huoneesta ja keittiöstä. (Osakekirja.fi 2020)

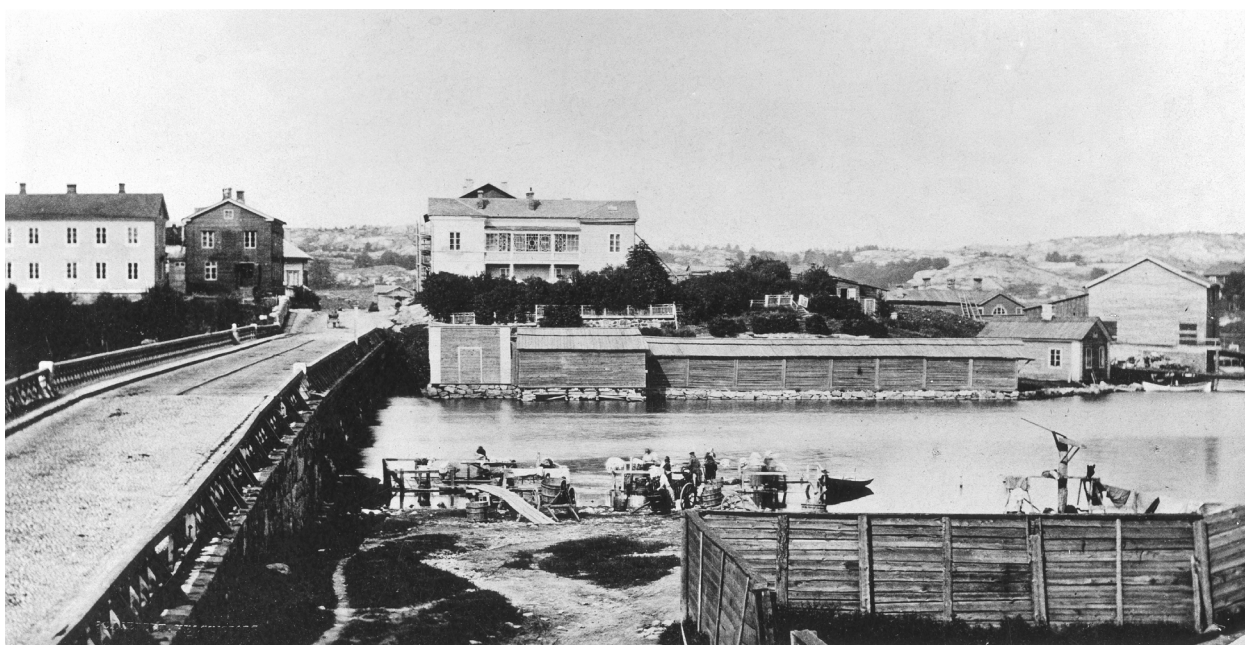
Työläisten asuntoyhtiöt

Nykyisten asunto-osakeyhtiöiden edelläkävijänä olivat asuntoyhtiöt, joita alettiin työläisille rakentamaan 1880-luvulla. Ensimmäiset asuntoyhtiöt olivat työnantajien ja tehtailijoiden rakennuttamia. Kuitenkin työläiset, joilla oli pysyvä työsuhde, saattoivat rakentaa omia asuntoyhtiöitä. Tällöin he eivät olleet vuokralaisia vaan osakkeen omistajia. Ensimmäinen varsinainen työväen asunto-osakeyhtiö oli Ruoholahden rakennettu Työväen Osakeyhtiö Alku. Ennen Alku-yhtiötä sen naapuriin kuitenkin valmistui Työväen Osakeyhtiö Taimi. Osakkeiden suuri omistajaryhmä olivat rautatieläiset, joilla oli muihin työläisiin verrattuna vakaampi palkka. Yhtiövelan maksu kuitenkin vei suuren osan palkasta ja sen maksaminen kesti yleensä yli kymmenen vuotta. Sinä aikana asukkaat pitivät usein alivuokralaisia tai asukkeja. (Nurmi 2017, s. 22-23) Rautatieläisten rakentamisintoa edisti myös työyhteisö. Vakaa työ toi myös pitkäkestoisia työsuhteita, mikä edisti yhteiseen rakennusprojektiin lähtöä.

Alku ja Taimi osakeyhtiöiden asunnot olivat Ruoholahden villoja suuremmat. Esimerkiksi Alku yhtiö koostui 30:stä huoneistosta, joihin kuului huone ja keittiö. Huone eli kamari oli 30 m² kokoinen ja lisäksi huoneistoon

kuului iso vintti ja kellaritilaa. Piharakennuksissa oli jokaiselle huoneistolle oma "puusee", sekä yhteinen pesu- ja leivintupa. Yhtiöiden talot olivat korkeatasoisia niiden rakennusajankohdan nähden. Uutuutena asuntoihin kuului vesijohto ja viemäri. Asunto-osake oli pysyvyyden merkki, mikä takasi asukkaille turvaa ja osaa yhteiskunnassa. Vuonna 1909 Suomessa oli 126 työväenosakeyhtiötä, joista yli puolet sijaitsi Helsingissä. Työväenyhdistykset pyrkivät edistämään työläisten omia rakennustoimia. Ajatuksen oli, että kun on jotain omaa, jota puolustaa ja josta pitää huolta, miettii asukas huolellisemmin elämäänsä. Vuokra-asuntoja puolustettiin sopivan paremmin sivistymättömälle ja köyhälle työväestölle, sekä ajateltiin, että vuokra-asuntojen keinottelu olisi vaikeampaa. Työväenasuntoyhtiöt olivat kalliita. Asuntoyhtiöiden määrä jäi 1800-luvulla vähäiseksi ja syyksi arvioitiin olevan valtion tuen puute. Vuosisadan lopulla tukea annettiin 34 yhtiölle ja se kattoi noin puolet rakennuskustannuksista. Lainaustoiminta loppui vuonna 1903 sortovuosiin. Seuraavalla vuosisadalla syntynyt "grynderirakentaminen" syrjäytti kollektiivisen yhteisrakentamisen. (Juntto 1990, s. 86-92; Nurmi 2017, s. 22-24)

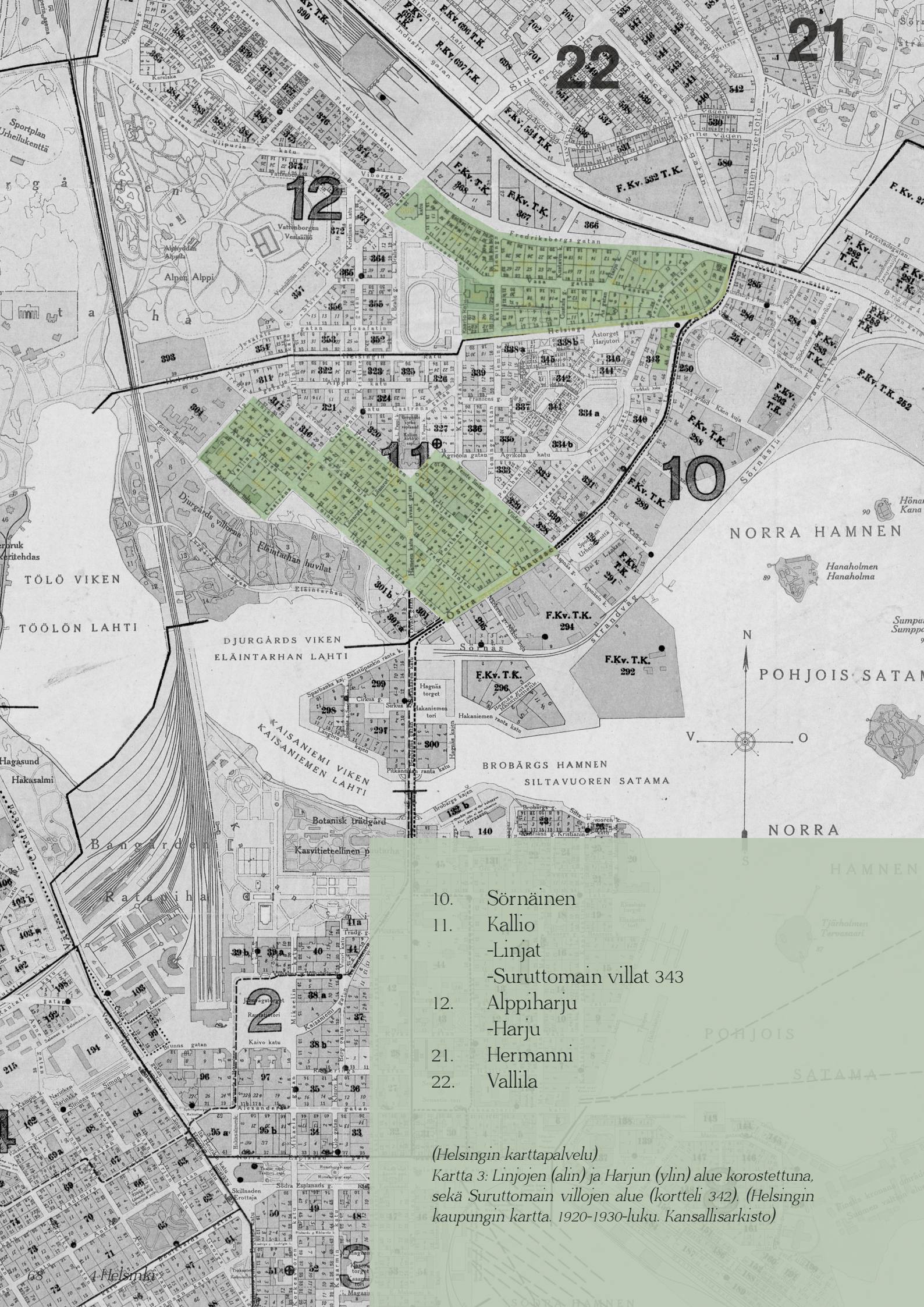
4.2 Työväenasumista Pitkäsillan pohjoispuolella

Pitkäsillan pohjoispuoliseen osaan kuuluu nykyisen Kallion, Alppiharjun, Sörnäisen, Toukolan, Hermannin ja Vallilan kaupunginosat. Alueita yhdistää Hämeentie eli entinen Itäinen Viertotie. Vallilan kehityksestä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Nykyisen Kallion kaupunginosa koostui vuonna 1900 enimmäkseen viidestä alueesta, jotka olivat Eläintarhan huvila-alue, Siltasaari, Kallio (Berghäll), Kaiku (Echo) ja Surutoin. Harju ja Sörnäinen liittyivät myös kiinteästi alueeseen niin työ- kuin asuinpaikkoina. Kauempana pohjoisessa, alun perin kaupungin rajojen ulkopuolella, sijaitsivat Hermannin ja Toukolan hökkelikylät. (Waris 1973) Kallion aluetta kutsutaan sen teiden mukaisesti Linjoiksi. Pitkäsillan pohjoispuolisella alueella, lukuun ottamatta Vallilaa, on enää yksittäisiä rakennuksia muistuttamassa alueen ensimmäisestä, puisten asuintalojen rakennusvaiheesta.

*Kuva 32: Siltasaari ja puinen Pitkäsilta Helsingissä.
(Hoffers E. 1866. HKM)*

10. Sörnäinen
11. Kallio
-Linjat
-Suruttomain villat 343
12. Alppiharju
-Harju
21. Hermanni
22. Vallila

(Helsingin karttapalvelu)
Karta 3: Linjojen (alin) ja Harjun (ylin) alue korostettuna, sekä Suruttomain villojen alue (kortteli 342). (Helsingin kaupungin kartta. 1920-1930-luku. Kansallisarkisto)

Laiduinmaasta tehdasalueeksi

Pitkäsillan pohjoispuoli oli pitkään asuttamattomaa aluetta, jossa vain karja liikkui. Asutus alkoi laajentumaan sinne, kun Siltasaareen syntyi pieni käsityöläisten ja teollisuusyrittäjien vakavarainen yhdyskunta 1830-luvulla. Asutus laajeni Hämeentien vartta pitkin kohti Hämettä ja Itä-Suomea. Vuonna 1840 alue oli jaettu 42 vuokra-alueeseen maanviljelystä varten tai huvila-alueeksi, johon yksityinen rakennutti perheelleen talon eli villan. Vuokra-aika vaihteli kolmestakymmenestä viiteenkymmeneen vuoteen ja villan nimi jäi usein kyseisen paikan nimeksi. Hämeentien pohjoispuolella sijaitsivat laajimmat vuokra-alueet; Kallio, Kaiku ja Surutoin, jotka olivat kalliosta aluetta, sekä Harju ja Vallila, jotka olivat osittain alavaa, vanhaa järven pohjaa. (Waris 1973)

Paljon käytetty Hämeentie suoristettiin ja nimettiin Itäiseksi Viertotieksi 1860-lu-

vulla. Silloin oli jo valmistunut rautatieyhteys Sörnäisten satamaan. Sataman ja Siltasaaren väliselle rannikkoalueelle rakentui tehdasalue, mistä oli hyvät yhteydet niin sisämaahan, merelle kuin keskustaan. Suoristetun tien varrelle kehittyi asutusta palvelemaan maaseudulta tulevia kauppiaita, jotka olivat matkalla Helsinkiin. Asuinrakennukset olivat joko yksityisiä villoja tai työväenasuintaloja. Niistä suurimmat ja merkittävimmät olivat Suruttomain villat. Asutus ja sataman teollisuusalue kasvoivat kiinni toisiinsa 1890-luvulla, jolloin Sörnäisten satama antoi myös asuinalueelle nimensä ja hurjan maineensa. Itäisen Viertotien ja rannan väliin muodostui teollisuusalue, jossa osa työntekijöistä myös asui itse kyhättyissä majoissa. Moni alueen asukas sairastui koleraan ja mökit määrättiin purettavaksi. Elämä satama-alueella oli hurjaa. (Waris 1973)

*Kuva 33:
Valokuva Harjusta.
Taustalla Vaasankatu.
(Brander 1912a. HKM)*

*Kuva 34:
Suruttomain villat kuvan
keskellä kuvattuna
Helsinginkadun suunnasta.
(Sundström Eric. 1913. HKM)
Kuvaa rajattu.*

Linjojen alue

Suurista vuokra-alueista ensimmäisinä vapautuivat Harju ja Kallio 1880-luvulla, jolloin Helsingin kaupunki alkoi mittaamaan ja jakamaan kyseisiä alueita. Harjun ja Kallion väliin jäivät Kaiun ja Surutoin alueet, joiden vuokrasopimukset jatkuivat. Pitkäsillan pohjoispuolinen alue jätettiin asemakaavoitetun alueen ulkopuolelle, jolloin kaupunki välttyi rakentamasta sinne teitä tai vesi- ja viemäriverkkoa. Samalla rakennusmääräykset olivat löysemät ja vain maistraatin tuli hyväksyä rakennussuunnitelmat. Kallion ja Harjun alueille sai rakentaa puurakenteisena enintään kaksikerroksisen asuinrakennuksen. Kaupunki jakoi Kallion ajalle tyypillisiin suoriin linjoihin, joita rakennettiin suunnitellun yhdeksän sijasta vain ensimmäiset viisi. Vaikka kadut, eli Linjat, olivat suoria, ne eivät olleet tasaisia. Tontille rakentava joutui ensin rakentamaan tien sinne. Yksi- ja kaksikerroksiset talot rakennettiin kiinni katuun. Tällöin tontin sisärajaan jäi tila ulkorakennukselle ja pihamaalle, jonka tuli olla

vähintään neljäsosa tontin pinta-alasta. Ennen viemäriverkon rakentamista pihamaalla oli asukkaiden yhteinen tunkio, josta likavedet valuivat naapurin pihalle. Kallion eli Linjojen talot rakennettiin yleensä jo kertaalleen käytetyistä materiaaleista, joita saatiin keskikaupungin puretuista puutaloista. (Waris 1973)

Linjojen ja koko Pitkäsillan pohjoispuoleisen osan tontit ja asuintalot olivat kauppatavaraa. Tonttikeinottelu oli yleistä ja omistajat vaihtuivat tiuhaan. Asuintalojen asukkaat myös vaihtuivat usein. Syynä oli työn kausiluontaisuus ja siitä johtuva maksamaton vuokra. Pysyvintä asuminen oli yhtiötaloissa, joihin mallia oli otettu keskustan kokeiluista. Vaikka alueelle rakennettiin useita valtion tukemia yhtiötaloja, oli niissä asukasmäärä alle 5 % alueen asukkaista. Yhtiötaloissa asujat kuuluivat työläisten parempiosaisiin, joilla oli vakaa työ. (Waris 1973) Yleisesti valtion töissä olevilla, kuten rautatieläisillä, oli vakaa työ ja palkka.

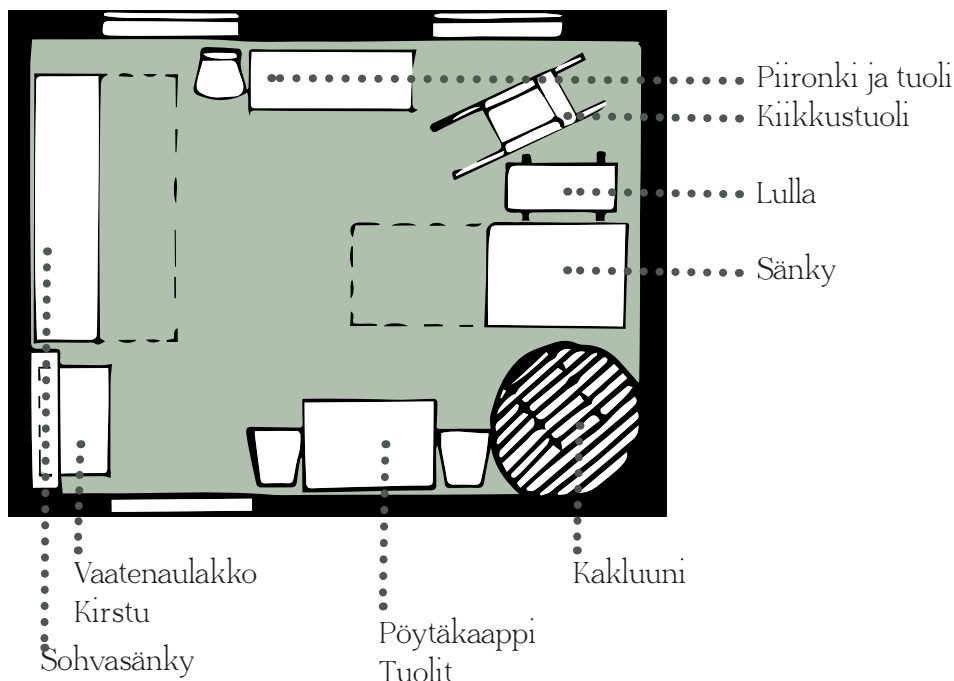
Kuva 35: Kallion kirkon tornista otettu kuva kohti länttä.
(Brader 1912b. HKM)

Linjojen asunnot

Eteläpuoleen verrattuna Pitkäsillan pohjoispuolella asuttiin pienemmissä asunnoissa ja ahtaammin. Työväenasuntotutkimuksessa vuonna 1900 selvisi, että noin 70 % asunnoista oli yhden huoneen asuntoja ja noin 85 % oli työväenasuntoja. Ahtainta asuminen oli Linjojen varrella, sekä kaupungin ulkopuolella olevassa Hermannissa. Linjojen varrella asui keskimäärin neljä henkilöä huoneessa. Ilmatilalaskelmien mukaan ahtainta asuminen oli Hermannissa. Siellä alle 10 m³ ilmatilaa henkilöä kohden oli melkein 40 % asunnoista. Tyydyttävänä ilmatilamääränä pidettiin 20 m³ henkilöä kohden. Hermannin ja Toukolan ahtaan asumisen syynä on niiden sijainti kaupungin rajojen ulkopuolelle, jossa rakennusmääräyksiä ei ollut. Siellä myös kodin kalustus saattoi olla niukkaa, esimerkiksi nukkumien lattialla oljilla tai vanhoilla matoilla oli yleistä. (Waris 1973)

Heikki Waris (1973) kirjoitti yhdestä kuvitteellisesta asunnosta Kolmannella Linjalla 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Asunto sijaitsee puisessa, kaksikerroksisessa asuinrakennuksessa, joka on kiinni tontissa ulkoreunassa. Portin kautta saavutaan pihalle, jonka perällä

on ulkorakennus. Sen keskellä on asukkaiden yhteinen pyykkitupa ja toisessa päädyssä käymälät. Jokaisella asunnolla on oma lukittava "osasto". Pyykkituvan vieressä on "laskikaivo" eli viemäri ja "raana" eli vesihana. Pihalla on muutamia asuinrakennuksia, joihin on useita sisäänkäyntejä eli rappuja. Yhdestä rapusta saatetaan mennä jopa kymmeneen asuntoon kahdessa kerroksessa. Esimerkkiasunto on yhden huoneen asunto eli hellahuone. Uuni sijaitsee huoneen sisänurkassa. Huone on neljä metriä korkea ja siellä on kaksi suurta ikkunaa. Hellahuoneiden uunit ovat yleensä käytettynä tuotu keskikaupungilta. Niiden ulkokuori on joko kaakelia tai peltiä, mutta molempien käyttötarkoitus on tuoda lämpöä sekä lämmittää ruoka. Uunin tulipesässä kolmijalalla valmistettu ruoka vaihtui myöhemmin hellalla tehtyyn. Tärkeintä asukkaille oli lämmin koti, jolloin esimerkiksi ilmanvaihto oli toissijaista. Kalusteena esimerkkiasunnossa on vaatenaulakko, piironki, kirstu ja pöytäkaappi, joka toimii ainoana keittiökalusteena. Lisäksi huoneessa on tuoleja ja päästä- ja sivustavedettävät sängyt. Lulla eli kehto ja kiikkustuoli kuuluvat myös asunnon varusteisiin.

Piirustus 2:
Pohjakuva esimerkkiasunnosta.

Työväen esikaupunkialueen asukkaat

Pitkäsillan pohjoispuolinen osa ja erityisesti Linjojen alue rakentui alusta lähtien kaupunkimaiseksi, työläisten ja köyhälistön esikaupungiksi. Asukaskunnasta suuri osa oli maaseudulta kotoisin olevia sekatyömiehiä, jotka olivat ammattitaidottomia ja joiden työ oli kausiluonteista. Maaseudulta tulijat olivat tottuneet alhaiseen asumistasoon. Alue oli köyhälistön asuinalueita Eläintarhan huvila-alueita lukuun ottamatta. Kaupungin läheisyys ja toisaalta sen kaava-alueeseen kuulumattomuus pitivät asumisen hinnan alhaisena, joka houkutteli maaseudun väestöä. Pitkäsillan ja Vanhankaupungin välisellä alueella asukasluku kasvoi nopeasti. Vuonna 1870 alueella asui 1090 henkilöä, kun kymmenen vuotta myöhemmin asukasmäärä oli melkein nelinkertaistunut. Vuonna 1900 asukkaita oli jo 21 731 henkilöä. (Waris 1973) Vasta vuonna 1901 Kallion asemakaava vahvistettiin (RKY 2009). Suunnitelmat ja asemakaavan tilapäisluonnos oli kuitenkin valmistunut jo 1877 osaan aluetta (Härö 1981)

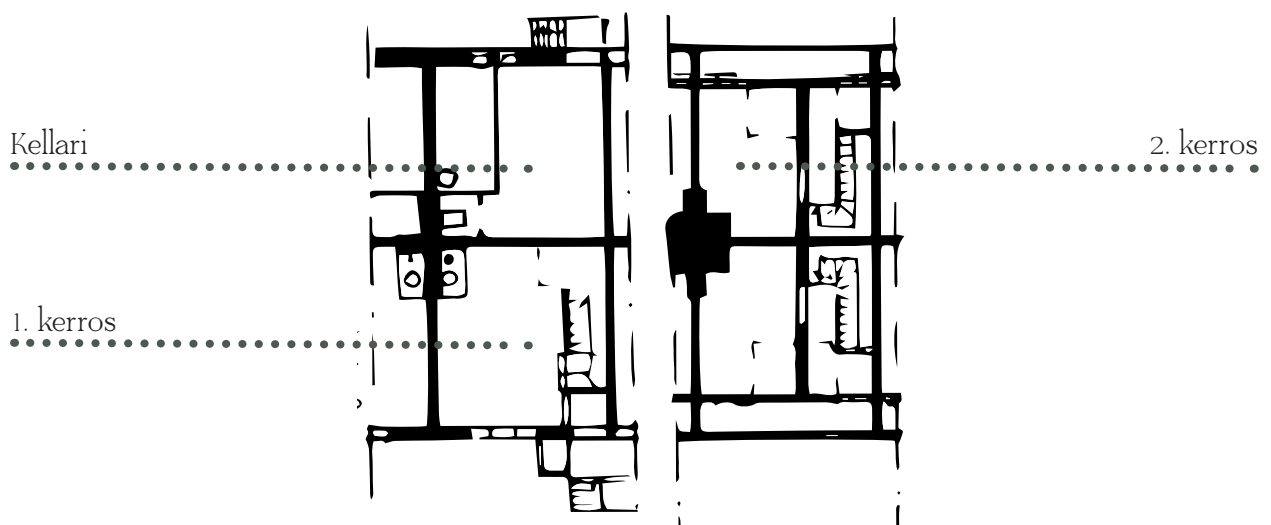
Pitkäsillan pohjoispuoleisen osan asukasmäärät kasvoivat yhä edelleen 1960-luvulle asti. Vuosien 1910-1940 välisenä aikana siellä oli yhteensä enemmän asukkaita kuin Oulus-

sa. Puu-Kallion matalat puiset rakennukset purettiin 1900-luvun alusta lähtien korkeiden kivitalojen tieltä. Samalla alueen asukaskanta keskiluokkaistui. Viimeiset puutalot, muutama edelleen pystyssä olevaa lukuun ottamatta, purettiin 1980-luvulla. (Enbom & Mäkelä 2015; Mäkelä 2013) Kivisiä työväelle tarkoitettuja asuintaloja rakennettiin Suomessa vain vähän. Helsingissä niitä rakennettiin 1900-luvun alussa tehtaiden läheisyyteen, kuten Kallioon ja Vallilaan. Asunnot koostuivat pääasiassa yhdestä huoneesta eli hellahuoneesta, jossa oli pönttöuuni lämmitystä ja ruuanlaittoa varten. Asuntojen varusteluihin kuului vasta myöhemmin vesi- ja viemäriyhteys, mitä ennen kerrostalojen pihalla oli yhteinen käymälä ja pesutila. (Neuvonen 2006, s. 33) Kallio työväen ja lapsien kaupunginosana on enimmäkseen historiaa. Alueen uudet asukkaat ovat keskimääräistä helsinkiläistä nuorempia. Lapsettomuus ja yksinasuminen on yleistä, mikä osin johtuu rakennuskannan yksiöiden suuresta määrästä. Noin puolet Kallion asunnoista on yksiöitä. (Karhula 2015) Alueen historia ja maine yhdessä yksiöiden suuren määrän ja keskustan läheisyyden kanssa ovat tehneet alueesta omalaatuisen.

Kuvat 36 & 37:

Kallion kirkon tornista otettu kuva kohti itää ja kaakkoa. (Brader 1912c & Brader 1912d. HKM) Kuvat yhdistetty.

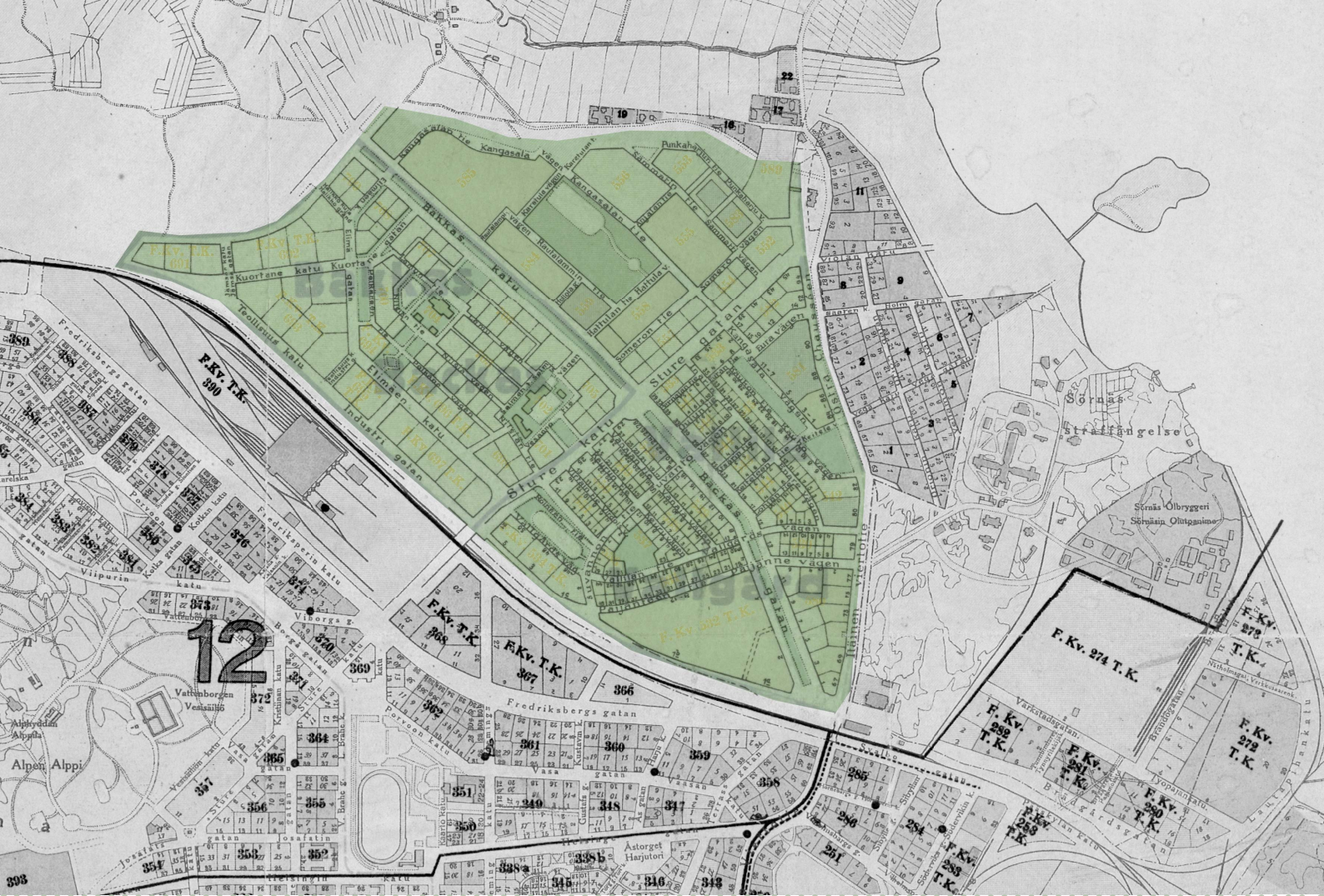
4.3 Vallila

Vallilan asuinalueen suunnittelun tavoitteena oli lisätä halpoja ja terveellisiä asuntoja työläisille. Samalla Helsingin kaupungin tavoitteena oli taata tonttiarvon kohoaminen kaupungin hyväksi. Vuonna 1908 Vallila jaettiin 22 kortteliin. Pienten tonttien tarkoituksena oli mahdollistaa yhden perheen asuntojen rakentaminen. Ensimmäinen rakennusvaihe, Puu-Vallila kuitenkin epäonnistui terveellisyyden suhteen. Yhden perheen asuintalot muuttuivat usean perheen vuokratasarmeiksi. Asuntopulan jatkuessa Vallilan laajennusta alettiin suunnittelemaan Bertel Jungin ehdotuksen pohjalta. Laajennuksesta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu, jonka tarkoituksena oli löytää uusia pienten talojen esimerkkejä, kuten rivitaloja. Uuden Vallilan jakosuunnitelma hyväksyttiin Jungin esityksen pohjalta, eikä kilpailun tuloksia huomioitu. Pieniä asuintaloja ei rakennettu Uuteen Vallilaan. Merkittävin rakennuskokonaisuus on ns. Silta- ja Konerakennus Osakeyhtiön kortteli. (Nikula 1981, s. 233-239; Museovirasto b)

Piirustus 13.

Ehdotus työväenrivitaloksi Vallilaan 1908, suunnittelijana kaupunginarkkitehti Karl Hård af Segerstadin. Rivitalo-ehdotys on back-to-back -tyyppinen, jossa asunti aukeaa vain yhteen suuntaan. Rakennussuunnitelma ei toteutunut. Ei mittakaavassa.

Puu-Vallila

Bertel Jungin vuonna 1908 suunnitelma Puu-Vallilan asuinalueeksi oli Helsingin kaupungin ensimmäinen laajamittainen alue- ja rakennushanke työläisille (Jalkanen & Kajaste & Kauppinen & Pakkala 1990). Kaupunki oli päättänyt tehdä kokeilualueita, joissa rakennustapa poikkeaisi Kallion suurista tonteista. Kalliiossa oli ollut kannattavaa rakentaa vain suuria vuokrataloja. Vallilan ohella Tapanilaan tuli tällaisia pienimittakaavaisen asumismallin alueita. Vallilasta luovutettiin vuokratontteja rakentamista varten. Puu-Vallila eli niin sanottu vanha Vallila rakennettiin työväenluokalle vuosina 1908-1915. Alueen piti rakentua kaksikerroksisista puisista tyyppitaloista, joissa olisi huoneen ja keittiön asunto omalla puutarhalla 4-16:sta perheelle. Lähtökohtana suurimpiin taloihin oli englantilainen "back-to-back"-malli. Lopulliset rakennukset olivat mansardikattoi-

sia yhden huoneen asuntoja. Ne rakennettiin grynderiperusteisesti. Talot sijoittuvat alueelle hieman toisistaan erilleen tontin reunalle. Sisäänkäynti sijaitsi pihan puolella. Asunto laajeni pihalle, jossa oli esimerkiksi paikka pyykinpesulle. Vallilassa rakentamista ja asuintalojen myyntiä valvottiin tarkasti, jottei syntyisi asunto- tai tonttikeinottelua. Alueella oli myös muita rajoituksia, kuten väkijuomien myynti ja anniskelu oli kielletty. Asumistottumuksia säädeltiin myös asukkien pitokiellolla. Puu-Vallilan rakennukset suojeltiin 1970-luvulla, jolloin ne olivat purku-uhan alla. (Saarikangas 1993; Junto 1990 s. 124; Museovirasto b; Härö 1981, s. 26-27) Vallilan asuinalueesta pyrittiin tekemään terveellinen asuinalue, jossa työläisten elämä poikkeaisi muusta Pitkängsilän pohjoispuolisesta ahtaasta asumisesta.

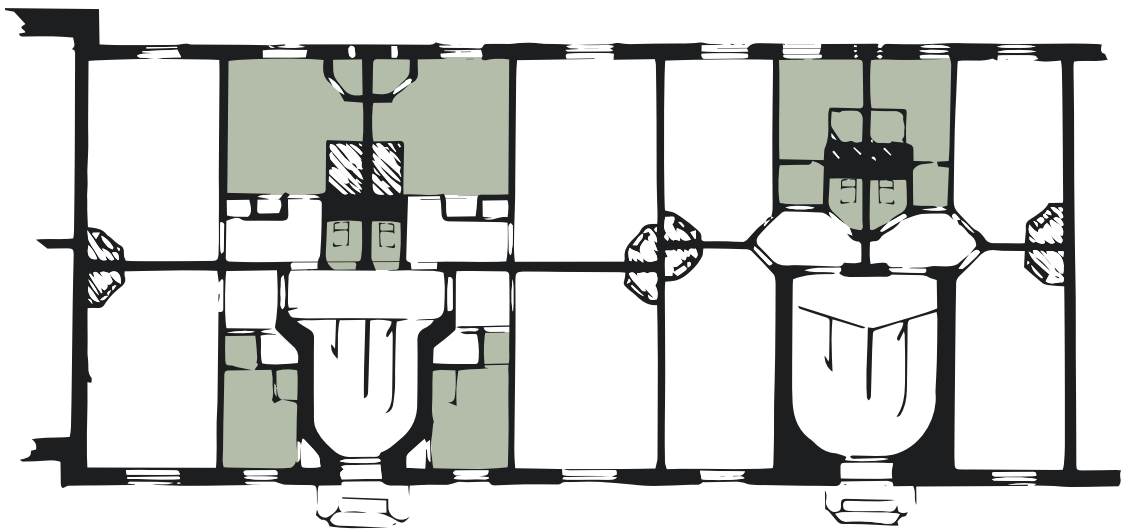
Kartta 3: Vallilan kaupunginosa korostettuna. Sturenkadun kaakkois puolella sijaitsee pienistä tonteista koostuva Puu-Vallila. (Helsingin kaupungin kartta. 1920-1930-luku. Kansallisarkisto)

Uusi Vallila

Vallilan laajentamiseen pyrittiin löytämään uusia asuntoratkaisuja, joissa työläisten olisi terveellistä ja halpaa asua. Kortteleihin 554 ja 555 yritettiin löytää ratkaisuja arkkitehtuurikilpailun avulla. Rivitalo, joka oli jo muualla Euroopassa tuttu asumismuoto, oli kilpailun lähtökohtana. Jo alusta lähtien alueen pääteiden varsia pidettiin liian arvokkaina, joten niihin sopisi matalan rivitalo rakentamisen sijasta paremmin korkea, vuokra-asuntoja ja liiketiloja sisältävä kivirakennus. Vuonna 1916 hyväksyttiin Uuden Vallilan jakokaava, jossa oli 128 tonttia yhdeksässä korttelissa. Tarkoituksena oli rakentaa 104 pientaloa ja 24 kivitaloa, mikä ei lopulta toteutunut. Ensimmäisenä rakennusjärjestyksestä ja tonttijaotuksesta poikkesi Helsingin kaupunki, joka rakennutti kymmenen kaksikerroksista asuintaloa työläisille. Asunnot koostuivat yhdestä huoneesta. (Nikula 1981 s. 233-239, 245) Asuntopula sai kaupungin luopumaan suunnitellusta rivitalojen kaupunginosasta. Puu-Vallila ja Uusi Vallila molemmat rakentuivat alkuperäisistä suunnitelmista poiketen.

Kortteli 555

Uuden Vallilan tunnetuin asuinrakennuskohde sijaitsee korttelissa 555 Paavalin kirkon vieressä. Korttelin on osin rakennuttanut Kone- ja Siltarakennus Osakeyhtiö, jolla oli tarve tarjota työntekijöilleen asunto yhtiön konepajan läheisyydestä. Sörnäisissä sijainnut konepaja kasvoi nopeasti ensimmäisen maailmansodan tuoman tarvikepulan takia. Yhtiön johtajan ystävältä, Armas Lindgrenistä, tuli yhtiön rakennuksien suunnittelija yhdessä Bertel Liljequistin kanssa. Yhtiön mukaan kortteli 555 olisi ainoa heidän käyttöönsä sopiva. Alustavissa suunnitelmissa tontille on hahmoteltu pari- ja rivitaloja, mutta nopeasti tavoitteeksi tuli rakentaa kolmikerroksia kivitaloja ketjussa tontin reunoille. Suunnitelma hyväksyttiin ja samalla myös kortteli 555 erotettiin rakennusjärjestyksen alaisuudesta. (Nikula 1981 s. 242-247) Alkuperäinen kaupungin ajatus kaupunginosasta, jossa olisi huoneen ja keittiön kokoisia omalla pihalla olevia asuntoja, vaihtui kerrostaloasuntoihin.

Piirustus 14:

Uusi Vallila, kortteli 555. Ote Kone- ja Siltaosakeyhtiön rakennusosasta.

Keittiöt ja kylpyhuoneet on merkitty vihreällä.

1. kerros. Mittakaava noin 1:200

Vallilan korttelin 555 Kone- ja Siltayhtiön asuntojen ensimmäisissä luonnoksissa asunnot koostuivat pääasiassa huoneen ja keittiön asunnoista, jotka aukenivat vain yhteen suuntaan. Porrastasanteelta oli käynti neljään asuntoon. Seuraavassa luonnoksessa asunnot ovat läpituulettuvia ja porrastasanteelta oli käynti vain kahteen asuntoon. Lopulliseen rakennukseen tuli pääasiassa kolmen tyyppisiä asuntoja, joissa oli yksi tai kaksi huonetta ja keittiö tai ikkunallinen keittokomero. Pienillä asunnoilla oli toisen asunnon kanssa jaettu wc, mitä perusteltiin mahdollisuutena valvoa puhtaana pitoa. Yhtiö ei rakentanut enempää, vaikka suunnitelmana oli ollut rakentaa koko kortteli. Vuonna 1918 rakennetussa Kone- ja Siltayhtiön asuinrakennuksessa oli kuitenkin kolmasosa koko vuonna kaupunkiin rakennettujen asuntojen määrästä. (Nikula 1984, s. 254-258) Suomen sisällissodan takia rakentaminen oli keskeytetty useista eri syistä, kuten työvoiman puutteesta ja taloudellisesta tilanteesta. Keittokomero oli uusi työväenasunnoissa esiintyvä huonemuoto, vaikka ne yhtiön asuntojen

pohjapiirustuksien mukaan ovat enemmänkin pieniä huoneita kuin totuttuja keittokomeroita.

Suurin osa tontin rakennusalueesta oli edelleen tyhjänä 1920-luvun alussa, joten kaupunki päätti jatkaa korttelin rakentamista Armas Lindgrenin suunnitelmilla. Lindgren muokkasi Kone- ja Siltayhtiölle tekemiään rakennussuunnitelmia. Suurimpia muutoksia asuntojen pohjiin oli alkovin lisääminen yhden huoneen asuntoon, sekä wc:n sijoittaminen jokaiseen asuntoon. Kaupungin rakennuttamisessa taloissa oli noin 200 asuinhuonetta. Korttelin pihamaa yhdistettiin ja alueesta muotoutui kokonaisuus. Niin rakennukset, kuin koko kortteli muistuttavat muuta pohjoismaista työväenasuinrakentamista 1900-luvun alusta, sekä eurooppalaista, jo 1500-luvulta peräisin olevan Fuggerein työläisten asuinalueen rakentamista. (Nikula 1984, s. 258-267) Lindgrenin tuoma alkoviratkaisu oli suomalaisessa työväenasunnossa uusi. Alkovi on kuitenkin tuttu konsepti esimerkiksi porvariasunnon keittiöiden nukkumatilasta.

*Kuva 38: Korttelin 555 yhdistetty sisäpiha.
(Hakli 1969. HKM)*

4.4 Käpylä

Puu-Käpylä

Olympiakylä

Puu-Käpylän asuinalueen rakentamisen taustalla oli jo pitkään jatkunut asuntopula. Yhdistämällä 1900-luvun alun puutarhakaupunkiaate ja perinteinen suomalainen puurakentaminen muodostui uusi työläisten asuinalue 1920-luvulla. Varhaisen elementtitekniikan avulla alueen ensimmäiset, usealle taloudelle suunnitellut kaksikerroksiset puiset asuintalot rakentuivat nopeasti. Puu-Käpylän eteläpuolelle rakentui 1940-luvulla modernistinen kivisten asuinkerrostalojen alue - Olympiakylä. Pienet asunnot suunniteltiin niin olympiaurheilijoita kuin myöhempiä asukkaita varten. Sodan vuoksi olympialaiset peruttiin. (Museovirasto 2009c & d)

Kartta 3:

Väinöläntie erottaa Puu-Käpylän ja Olympiakylän, jotka ovat kartassa korostettuina. (Helsingin kaupungin kartta. 1920-1930-luku. Kansallisarkisto)

Puu-Käpylä

Helsingin kaupunki osti Kumpulan säteritilan 1800-luvun lopulla (Museovirasto 2009c). Alueen kaavoitus käynnistyi ja valmistui 1910-luvun loppuun mennessä arkkitehtien Birger Brunilan ja Otto-livari Meurmanin toimesta. Puutarhakaupunkiperiaatetta mukailleen syntyi Puu-Käpylän selkeä ruutukaava, johon oli tarkoitettu rakentaa kaksikerroksisia puutaloja, joissa olisi asuntoja usealle perheelle. (Jalkanen ym 1990) Alueen suunnittelun ja rakentamisen taustalla oli asuntopula, sekä vuokratkasarmien ahtaat asuinolot. Helsingin kaupunki yhdessä esimerkiksi Asuntoreformiyhdistyksen kanssa perusti puolikunnallisen Helsingin Kansanasunnot Oy:n, joka rakennutti useita asuntoja työläisille Puu-Käpylään. Osa alueen asuinrakennuksista rakentui muiden yhtiöiden ja yksityisten rakentajien toimesta. Käpylän rakentamisen tavoitteena oli terveellisyyden ja viihtyisyyden ohella taloudellisuus, jota pohdittiin Rakennuspäivillä vuonna 1919. Pulakauden taloudellisimmaksi rakennustavaksi ja -tyyppiksi suositeltiin kaksikerroksista puutaloa. Puu-Käpylän asunnot saivat yhtiön sääntöjen mukaan olla enintään kahden huoneen ja keittiön kokoisia, mitä myöhemmin nostettiin yhden huoneen verran. (Nurmi 2010, s. 58-61)

Suurin osa alueen rakennuksista ovat arkkitehti Martti Välikankaan suunnitteleamia, joka oli ollut mukana suunnittelemassa elementtirakenteisia työväenasuntoja Venäjälle. Tyyppitalo, massatuotanto ja elementtirakentaminen olivat kokeilun alla Puu-Käpylän rakentamisessa, mitkä mahdollistivat alueen nopean ja taloudellisen rakentamisen. Neljän perheen asuinrakennus voitiin pystyttää alle kahdessa viikossa. (Härö 1981, s. 35) Akseli Toivonen toimi taloudenhoitajana ja rakentamisen ylivalvojana, sekä hän kehitti alueella käytetyn standardoidun elementtitekniikan (Museovirasto

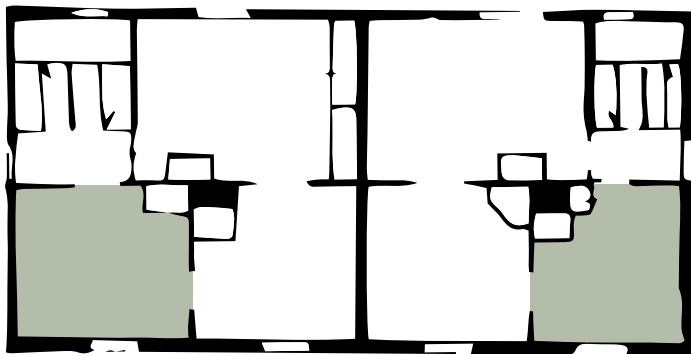

2009c). Puu-Käpylä oli Suomen ensimmäinen laajamittainen elementeistä tehty alue.

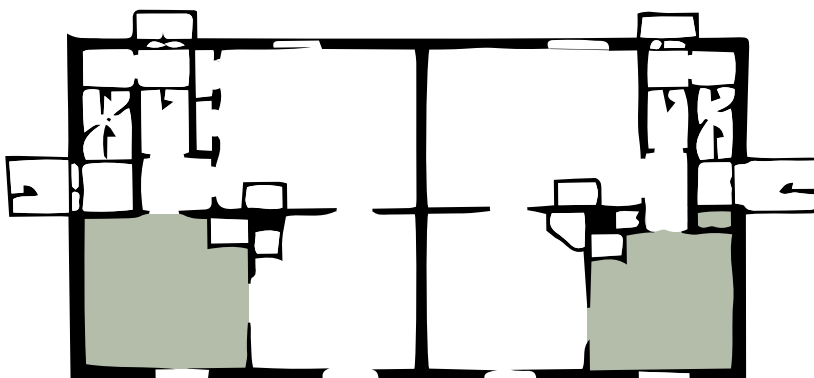
Rakentaminen aloitettiin 1920 ja ensimmäiset asunnot valmistuivat 1921. Pulakauden takia, sisävessoja tai kuisteja ei rakennettu ensimmäisiin rakennuksiin. Yhteensä ennen vuotta 1925 alueelle oli rakennettu 584 asuntoa ja noin 400 omakotitaloa. Kansanasunnot Oy:n asunnoissa asuntotiheys oli vuonna 1925 muuhun Helsinkiin verrattuna väljää. Huoneessa asui keskimäärin 1,52 henkilöä ja huoneistossa 3,97 henkilöä. Työväenasuntotutkimuksen mukaan Pitkäsillan pohjoispuolella asumistiheys oli vuonna 1900 huoneessa 3,86 henkilöä ja Kalliossa huoneessa jopa 4,56 henkilöä, joten Puu-Käpylän asunnoissa oli jopa kaksinkertaisesti tilaa. Suurimpana yksittäisenä asukasryhmänä Puu-Käpylän Kansanasuntojen asunnoissa olivat ammattityömiehet, joita oli noin 30 prosenttia asukkaista. Loput olivat niin sanotusti henkisen työn tekijöitä. (Nurmi 2010, s. 58-61)

Aluksi Välikankaan suunnitteleamia taloja pidettiin rumina loivien kattojen ja maanläheisten värien vuoksi. Puu-Käpylän ainutlaatuisuutena on alueen kokonaisuus, niin elementtitekniikan kuin arkkitehtuurin suhteen. Alueen uudistamiseksi järjestettiin vuonna 1960 arkkitehtuurikilpailu, mutta yleisen mielipiteen vuoksi rakennukset säilytettiin ja korjattiin. (Jalkanen ym. 1990) Osa Kansanasunnot Oy:n Puu-Käpylän rakennuksista on Hekan eli Helsingin kaupungin asunnot Oy:n omistuksessa (Rista 2020).

Kuva 39:
Puu-Käpylä Pohjolankadulta kuvattuna.
(Tuntematon kuvaaja n. 1927. HKM)

2. kerros

1. kerros

Kuva 40:
Puu-Käpylä Pohjolankadun talot pihan puolelta kuvattuna.
(Sundström n.1949. HKM)

Piirustus 15:
Puu-Käpylän työväenasuntoja kahdessa kerroksessa. Mittakaava noin 1:200

ASUNTOREFORMIYHDISTYS

Suomessa alettiin 1900-luvun alussa osallistumaan kansainväliseen asuntopoliittikkakeskusteluun, jonka päämääränä oli parantaa työväestön asuinolosuhteita. Yhteiskunnallinen edistäminen ja muutos olivat kansainvälisiä trendejä. Suomessa asumiseen liitettiin taudit ja sosiaaliset ongelmat, joten vuonna 1910 perustettiin Yhdistys Yleishyödyllisen Rakennustoiminnan Edistämiseksi. Yhdistys vaihtoi nimensä vuonna 1919 Asuntoreformiyhdistykseksi. Alkuperäisenä tavoitteena oli parantaa työväen asuinoloja valistuksen ja neuvonnan avulla, minkä oletettiin parantavan myös työkykyä ja -tehokkuutta. Nimenmuutoksen yhteydessä yhdistyksen päätavoitteeksi tuli ratkaista asuntokysymys, sekä lisätä pienten asuntojen tuotantoa.

Arkkitehti Birger Brunila ja asunto-oloista paljon kirjoittanut Einar Böök olivat yhdistyksen alun toiminnan keskiössä. Syksyllä 1917 Suomessa järjestettiin yhdistyksen toimesta ensimmäinen asuntokongressi ja -näyttely, jossa esiteltiin esimerkiksi työväenasuntojen suunnittelua. Omakotitaloa pidettiin edelleen halutuimpana asumismuotona, mutta liian kalliina työläiselle. Näyttelyssä esitettiin erilaisia vaihtoehtoja työväenasunnoiksi, kuten puurakenteiset paritalo, nelitalo sekä rivitalo. Työläisperheen asunnon tilat koostuvat vähintään olohuoneesta ja keittiöstä tai niiden yhdistelmästä eli tuvasta, sekä muutamasta makuuhuoneesta ja lämpimästä eteisestä. Asuntojen pihamaalle tulisi asukkaiden yhteiskäyttöön sauna, käymälät ja pesutupa, sekä tila puutarhalle. Näyttelyn esimerkit saivat osakseen kritiikkiä niiden kalleuden ja mutkikkisuuden suhteen.

Yhdistyksen konkreettisin saavutus oli Puu-Käpylän suunnittelu ja toteutus 1920-luvulla. Asuntoreformiyhdistys oli osakkaana

Kansanasunnot Oy:ssä, joka rakennutti osan Puu-Käpylän asuinrakennuksista. Puutarhakaupunkiaatteen pohjalta rakennettu Puu-Käpylä oli kaavoitettu yhdistyksen jäsenen, Birger Brunilan, toimesta. Asuntoreformiyhdistys olikin osa kansainvälistä puutarhakaupunkiyhdistystä IGCTPF:tä (International Garden Cities and Town Planning Federation).

Asuntoreformiyhdistyksen varapuheenjohtajana on ollut esimerkiksi Sunilan tehdasalueen suunnittelija Alvar Aalto ja pääsihteerinä Olympiakylän suunnittelija Hilding Ekelund. Yhdistyksen toiminta hiljeni jälleerakennuskaudella, kunnes 1960-luvun suuri maaltamuutto kaupunkeihin herätti yhdistyksen toiminnan. Se esimerkiksi esitti valtion lai-

nojen antoa työväenasuntojen rakentamiseen, mikä ei kuitenkaan toteutunut. Yhdistyksen toiminta liittyy nykypäivänä keskustelujen järjestämiseen, tutkimustoimintaan ja kansainväliseen yhteydenpitoon. Kaupunkiasuminen on ollut pääosassa yhdistyksen koko historian ajan.

Junto 1990, s. 98-99; Härö 1981; Nurmi 2010; Asuntoreformiyhdistys

*Kuva 41:
Puu-Käpylän keittiö ennen peruskorjausta.
(Rista. 1973. HKM)*

Olympiakylä

Hilding Ekelundin ja Martti Vähäkankaan suunnittelema asuinalue Käpylään Helsingin pohjoisosiin on Suomen ensimmäisiä funktionalistisia asuinalueita. Alue edustaa keskieu-rooppalaista Siedlung Bau avokortteliratkaisua, jossa maaston muodot ja asuntojen ilman-suunnat huomioidaan. Olympiakylä rakennettiin alunperin vuoden 1940 Olympialaisia varten, jotka peruttiin. (Salastie) Alue rakennettiin vuosina 1939-1948. Alueella jatkui jo läheisessä Puu-Käpylässä alkanut rakentamistapa, jonka keskiössä oli luonnonläheisyys ja sosiaalinen rakentaminen. Asunnoissa toteutuvat funktionalistisen minimiasunnon vaatimukset. Rakennuttajana toimi Helsingin Asuntokeskuskunta

HAKA, joka oli Suomen ensimmäinen yleishyödyllinen rakennusyhtiö ja se perustettiin Olympiakylän rakentamista varten. Valtion lainoittamaa rakennushanketta valvottiin esimerkiksi asuntojen luovutusten suhteen. Asunnot rakennettiin pieneläjiä ja keskiluokkaa varten osakeyhtiömallia käyttäen. Olympiakylän alkuperäiset asukkaat olivat sekoitus virkamiehiä, sekä keski- ja työväenluokkaa. Asuntokanta koostuu enintään kolmen huoneen asunnoista, jonka lisäksi suurimmissa asunnoissa oli keittiö. (Saarikangas 2002, s. 251-259) Asukasryhmien sekoittuminen oli entistä selkeämpää Olympiakylässä. Aluetta rakennettu vain yhtä asukasryhmää varten.

*Kuva 42: Olympiakylä
(Wickberg 1940-luku. HKM)*

Ensimmäiset rakennukset vuodelta 1940 ovat lamelli- ja pistetaloja. Neljän ensimmäisen lamellitalon asunnot ovat kaikki vähintään kahteen suuntaan avautuvia. Kolmen huoneen asunnot ovat 54 m² tai 60,5 m² kokoisia ja päätyihin sijoitetut yksiöt ja kaksiot ovat 30-40 m² kokoisia. Pistetalojen kerrostasot koostuvat neljästä kaksioista, joista jokainen avautuu kahteen suuntaan. Seuraavan rakennusvaiheen lamellit ovat pienempiä. Asunnot koostuivat pääasiassa 40-50 m² kokoisista kaksioista. Ensimmäisten rakennusvaiheiden kaikissa asunnoissa oli kylpyhuone ja parveke, jota ei kustannussyistä enää sodan jälkeen saanut rakentaa. Olympiakylän asunnot on saatu mahdumaan pieniin neliömääriin, koska eteisten, erilaisten väliköiden ja hukkatilojen määrä on suunniteltu minimiin. Suuri osa asunnoista oli suunniteltu lapsiperheille, vaikka ne nyky-

tandardien mukaan ovat liian pieniä perheille. Olohuone suunniteltiin asunnon suurimmaksi huoneeksi, ja samalla siitä tuli asunnon toiminnallinen keskus. Keittiö on asunnon pienin huone ja se on eteisen kautta yhteydessä olohuoneeseen. Kaikki huoneet eriytettiin toisistaan ovilla. Myös pienissä asunnoissa keittokomero oli eriytetty olohuoneesta ovela, mitä voisi verrata tarjoilueteisen käyttöön porvariasunnoissa. Yksioissä makuuhuoneen tilalle rakennettiin alkovi, joka pystyttiin näin erottamaan yksityiseksi tilaksi. Olympiakylän asunto oli täysin yksityinen alue, jonka julkisin osa oli olohuone. (Saarikangas 2002, s. 251-259) Olympiakylän asunnoissa työväestön asumisen taso ja asumistapa on keskiluokkaistunut. Ero noin 20 vuotta aiemmin rakennettuun Puu-Käpylään on suuri asunnon pohjaratkaisun ja varustelujen, kuten wc:n osalta.

Piirustus 16:
Olympiakylän asuikerrostalon lamelli. Mittakaava noin 1:100. Kylpyhuoneet ja keittiöt väritettyinä.

5 Tehdasyhdyskunnat

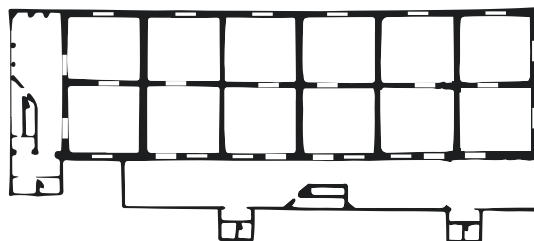
Tehtaiden rakennuttamia asuinrakennuksia ja -alueita on ympäri Suomen, jossa vesistöjen läheisyyteen rakennettuihin tehtaisiin tarvittiin työväkeä. Työväenasunnot ovat osa monen maaseudun kylän historiaa. Esimerkkikohteet ovat rakentuneet ruu-kin, sahan tai tehtaan ympärille ja niiden historia on sidoksissa teollistumiseen. Koh-teiden ohella Suomessa paljon teollisuuskaupunkeja ja -kylä. Valitut kohteet ovat joko tunnettuja paikkoja tai kirjoittajalla on henkilökohtainen suhde alueeseen. Valitut esi-merkkikohteet edustavat eri tyyppisiä tehdasyhdyskuntia - pieniä ja suuria. Tarkem-min käsittelyssä on Alvar Aallon suunnittelema Sunilan tehdasyhdyskunta Kotkassa.

*Kuva 43: Peltorivin työväen asuntoja Fiskarsissa
(Åström 1920 SLS)*

Teollistumisen myötä työntekijöiden määrä pienellä alueella saattoi kasvaa nopeasti. Rautaruukkien rakennuttamien työsuhdeasuntojen avulla pystyttiin houkuttelemaan ammattityöväkeä jopa ulkomailta asti. Ruukkien ja tehtaiden panos työväestön asuttamiseen oli joko asunnon rakentaminen tai työläisten avustaminen oman kodin rakentamisessa. Tehtaiden rakennuttamat asunnot saattoivat kuulua palkkaan. Ajatuksena oli, että hyvässä asunnossa elävä tekee paremmin töitä. Suomessa ensimmäisiä työsuhdeasuntoja rakennettiin rautaruukkien läheisyyteen 1600-luvulla. Viime vuosisadalla suurissa tehdasyhteisöissä asuinolot olivat yleisesti hyvät ja maaseudun teollisuusväestöstä 12 % asui tehtaassa. Pienten tehtaiden työntekijöiden asuminen oli suuria huonompi. Vuonna 1910 asuminen tehtaassa oli keskimäärin 2,87 asukasta huoneessa ja vuonna 1908 kaksi kolmasosaa asunnoista käsitti vain yhden huoneen. Suurin osa tehtaiden rakennuttamista asunnoista sijaitsi kasarmeissa eli taloissa, joissa oli usea asunto. Vaikka kasarmeja pidettiin huonona asuinpaikkana, suurin osa työläisistä asui niissä. Kasarmien rakennusmateriaalina oli yleensä halvin mahdollinen materiaali, Suomessa usein puu. Talotyyppejä oli useita erilaisia ja niiden esikuvat tulivat usein muualta Euroopasta. Englannista tulleiden tehtaajohtajien mukana tuli myös luhtitalotyyppi eli "laubengang", joita rakennettiin Taalintehtaalle, sekä Kotkaan ja Karhulaan 1800-luvun loppupuoliskolla. Toinen yleinen talotyyppi oli rivitalomainen työväenasuintalo, jossa asukkaalle oman rauhan takaamiseksi järjestettiin jokaiseen asuntoon oma sisäänkäynti. Tällai-

sia rivitalon esiasteita rakennettiin esimerkiksi Pyhtäällä Ab Stocfors Oy:n työläisille. Tehtaat rakennuttivat asuntoja työläisten lisäksi myös toimihenkilöille, joille suunniteltiin enemmän tilaa. Esimerkiksi Forssan kasarmit eli ns. Wicksbergin pytingit (1858) arkkitehti G.T. Chiewitz suunnitteli sopivaksi eri asukkaille. Yhteen taloon mahtui joko yksi insinöörin perhe, kuusi työnjohtajien perhettä tai kuusikymmentä tehtaantyttöä. (Härö 1981) Erilaisia talotyyppejä syntyi vuosikymmenten aikana ja niiden käyttö vaihteli. Työväelle rakennettuja asuntoja löytyy suuresta osasta Suomen kaupunkeja ja kyliä. On hyvin mahdollista, että pienen kylän vanhimmat ja keskeisimmät rakennukset ovat alun perin työväelle tarkoitettuja.

Kuva 44:

Taalintehtaan luhtikäytävätaalo eli "laubengang". (Väisänen 1974. Raami) Kuvaa muokattu.

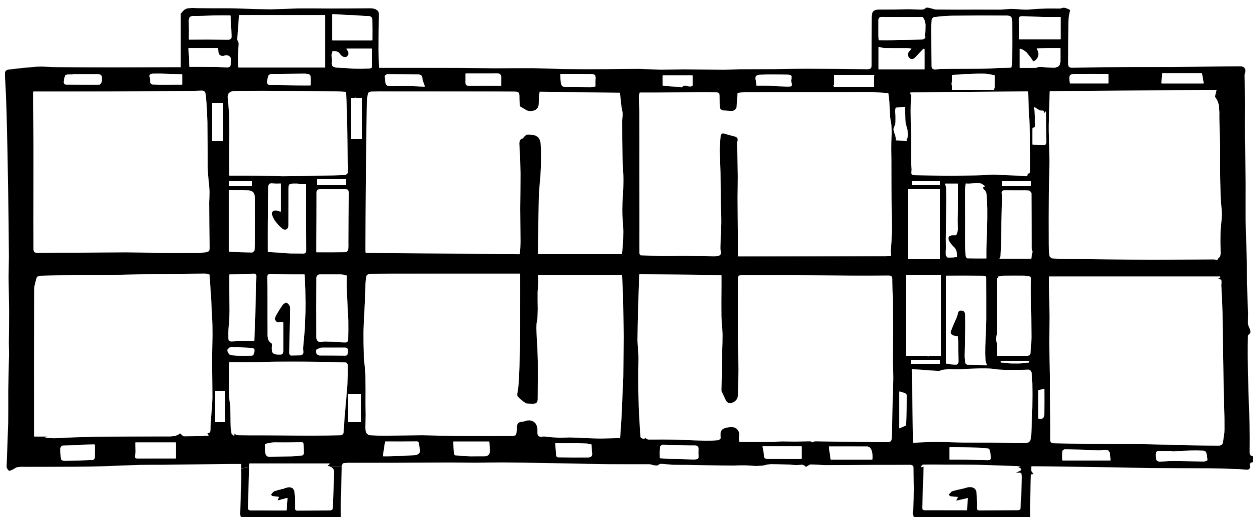
Piirustus 17:

Luhtikäytävällisen työväenasuintalon pohjapiirustus Karhulasta. Noin 40-50 m² kokoiset asunnot koostuvat käytävän puoleisesta keittiöstä ja huoneesta. Mittakaava noin 1:500.

5.1 Tehtaiden rakennuttamat asuinalueet

Esimerkkikohteet

- Fiskars 1800.
Ruukki. Nykyään käsityöläis- ja matkailualue.
- Kemi 1900
Saha- ja puunjalostuskaupunki Perämeren rannalla.
- Putikko 1900.
Sahakylä Saimaan rannalla
- Kaukopää 1930
Selluloosatehdas Vuoksen rannalla. Yhteys Imatran kaupunkiin.

Piirustus 18:

"Vanhan kasarmin" pohjapiirustus Fiskarsista. Ei mittakaavassa.

Rakennus koostuu ns. back-to-back tyyppisistä asunnoista, jotka avautuvat vain yhteen suuntaan. Päätyasunnot ovat yhden huoneen hellahuoneita. Keskellä sijaitsevat keittiön ja pienen huoneen asunnot. Suunnittelijana C. L. Engel ja se valmistui vuonna 1827 (Fiskars Village a).

Fiskars

Yksi tehdasyhdyskuntien vanhimpiin alueisiin kuuluu Fiskarsin ruukkiympäristö Raaseporissa. Fiskarsin ruukki perustettiin 1649 ja vuonna 1764 alueelle laadittiin yleiskaava, jonka mukaan useat rakennukset sijoitettiin. Alue kehittyi rauta- ja konepajateollisuuden ympärille 1800-luvun kuluessa. (Museovirasto 2009e) Työväenasunnot sijaitsivat joko kaksikerroksisissa empirekauden kivikasarmeissa, punamullatuissa asuinrakennuksissa tai puukasarmissa, kuten Kardusenissa, joka rakennettiin Englannista tulleille hiontasepille vuonna 1843 (Fiskars Village b & c). Arkkitehti C.L. Engelin suunnittelema vanha kivikasarmi valmistui vuonna 1827 ja J.E. Wiikin suunnittelema Uusi Kasarmi vuonna 1852. Molemmat rakennukset ovat kaksikerroksisia ja vanhoja asuntoja käytetään nykyään niin asuntoina kuin myymälöinä. (Fiskars Village a) Fiskars tunnetaan nykyään käsityöläisyys ja matkailualueena.

Kemi

Pohjois-Suomen merkittävimpiin teollisuusyhdyskuntiin kuuluu Kemin Karihaara, Kemiyhtiön keskus 1900-luvulla. Yhtiö rakennutti Mäntylän asuinalueelle vuonna 1945 12 puutaloa sekä puretun tehtaalaisten pientaloalueen

Pajusaareen vuonna 1916. Työläisten historia Kemissä alkaa jo aikaisemmin saha- ja puunjalostustoiminnan myötä, jolloin silloisen kaupungin ulkopuolelle rakennettiin asuntoja työväelle. Juntonkankaalle rakennettiin 1880-luvulla työläisten kasarmialue. Yhtiöiden, kuten Ab Kemi Oy:n tai Veitsiluoto Oy:n, rakennuttamat asunnot olivat suosittuja niiden alhaisen vuokran takia. Ajan tapana oli, että yhtiö huolehti työntekijöistään. Muita työläisille suunnattuja asuinrakennuksia rakennettiin 1800-luvulla Mansikkanokalle ja Tornion Rönttään, sekä 1900-luvun alussa Sysimölle, Väinölään, Veitsiluotoon ja Marttalaan sekä kaksikerroksisia kasarmeja Rytikariin, sekä Laitakarin ja Juurakon saarille. Asuinrakennuksien lisäksi alueelle rakennettiin yleensä sauna, pesutupa ja pakarirakennus. Marttalaan rakennettiin 1920-luvulla neljäkymmentä, nyt purettua työväenasuintaloa Kemiyhtiön sahan työntekijöille. Mäntylän asuinalueen kaksikerroksiset työväenasuintalot kuuluvat Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. (Kemin työläismuseo; Museovirasto 2009f) Vaikka Kemiin ja sen lähiympäristöön rakennettiin paljon työläisille suunnattuja asuntoja ei Mäntylän lisäksi muita asuinalueista ei oletettavasti ole jäljellä kuin enintään yksittäisiä rakennuksia

Kuva 45: Työväen asuntoja Juntonkankaalla Kemissä (Mikkola 1930. Museovirasto Musketti)

Putikko

Itä-Suomessa sijaitsevan Putikko edustaa pienimittakaavaista sahayhdyskuntarakennetta 1900-luvulta. Saimaan vesistö ja rautatien rakentaminen mahdollistivat sahatoiminnan, jonka pitkäaikaisin toimija oli And. Auvinen. Työläisiä varten alueella rakennettiin muutamia asuintaloja, niin sahayhtiön kuin työläisten itsensä toimesta. Sahan läheisyyteen rakennettiin 1900-luvun alussa neljä työväenasuintaloa, joista kaksi on säilynyt. Toinen oli alun perin rakennettu kahdelle perheelle, mutta myöhemmin se jaettiin pieniksi asunnoiksi ja tunnettiin poikamiesten talona. Sahan työnjohto asui toisessa vanhoista työväenasuintaloista, joka rakennettiin kauppa- ja asuinrakennus Alatalon yhteyteen. Radan rakentamisen ja tien laajentamisen takia kaksi muuta työväenasuinrakennusta rakennuksista purettiin. Yhtiön työläisiä asui myös vanhan koulun tiloissa ja yhtiön alkuperäisessä päärakennuksessa eli Ylätalossa, joka toimi myös liikerakennuksena. Ylätalon läheisyydessä on jäljellä neljä oletettavasti 1900-luvun alussa rakennettua työvälle tarkoitettua asuintaloa. Saha myös rakennutti työläisille pesutupa- ja rantasaunarakennuksen. (Ahola 2013; Museovirasto 2009g)

Saha yhtiön tuella Ylätalon läheisyyteen rakennettiin 1940-luvulla niin sanotut uudet talot eli kolme elementtirakenteista työväenasuintaloa. Alkuperäisen työluvan mukaan rakennukset olivat yksikerroksisia ja kahdelle perheelle, mutta niihin rakennettiin, joko heti tai myöhemmin kolmas asunto toiseen kerrokseen. Kaikki säilyneet työläisten asuintalot on muutettu yhdenperheen asunnoiksi ja ne ovat yksityiskäytössä. Alueella järjestettiin arkkitehtiopiskelijoiden tapahtuma 1980-luvulla, mikä on merkittävää kylän pienen koon vuoksi. Putikon taajama-alue kuuluu Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. (Museovirasto 2009g; Ahola 2013; Rakennustyöluva 1947) Sahatoiminta on vahvasti vaikuttanut Putikon kylän rakentumiseen. Ilman sahaa, ei todennäköisesti koko kylää olisi olemassa. Itä-Suomen autioituminen näkyy myös kylässä, jonka palvelut ovat hävinneet ja jonka asukkaista suuri osa kesäasukkaita. Viimeisimmät kylän palvelut, kuten peruskoulu jota myös tämän työn kirjoittaja kävi, lakkautettiin 2000-luvun alussa.

Kuva 46: Putikon Terveystien työväenasuintaloja ns. uudet talot. Rakennettu 1940-luvulla. (Helminen 2019)

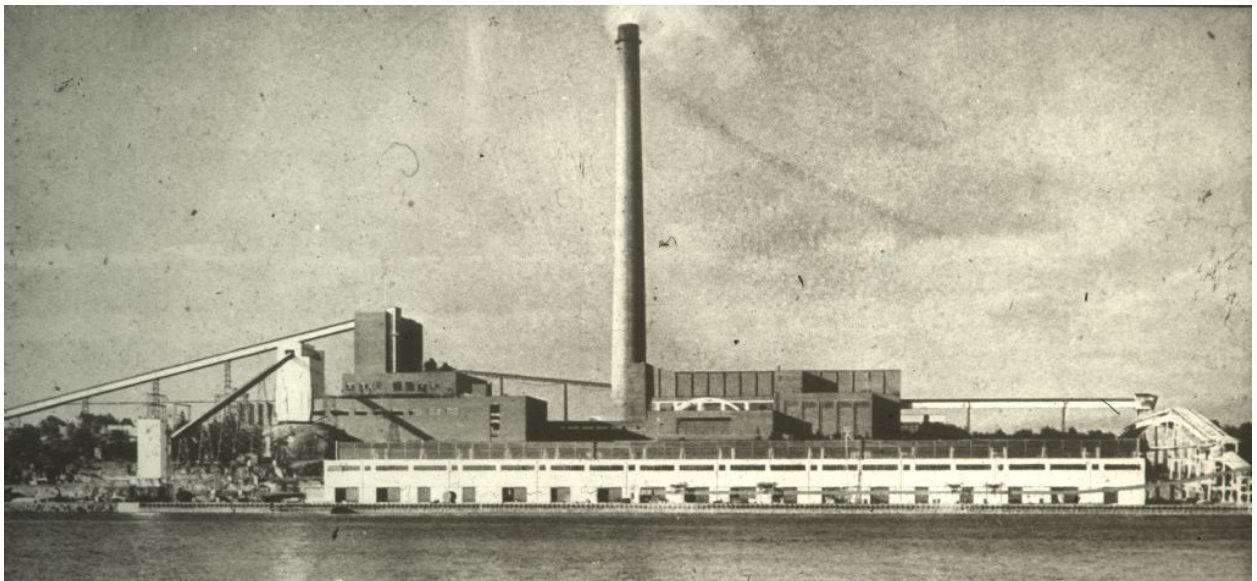
Kaukopää

Imatran koski, Vuoksi ja Saimaa houkuttelivat alueelle niin matkailijoita kuin teollisuutta. Enso-Gutzeit Oy rakennutti Imatran Kaukopäähän 1930-luvulla Väinö Vähäkallion suunnittelemat sulfaattiselluloosatehtaan sekä asuinalueet ja -rakennukset yhtiön työntekijöille. Yksi alueista, Insinööriniemi, suunnattiin nimensä mukaisesti toimihenkilöille ja yhtiön johtajalle. Alueella on neljä kaksikerroksista funkkistyylistä yhden perheen taloa, jotka Enso on nyt myymässä yksityisille. Työläisille rakennetun Lättälän alueella on 20 yksikerroksista yhden-

perheen taloa sekä muutama suurempi asuintalo kahdelle perheelle. Alkuperäiseen kokonaisuuteen kuului myös asuinalue Pomolanmäki, joka on purettu uudistetun tehdasalueen tieltä. Alueen muut toimijat, kuten Tornator Oy ja Outokumpu Oy, rakennuttivat Imatralla asuintaloja ja kasarmeja työläisille. Voimalaitoksen ja Kuparin aluetta lukuun ottamatta suurin osa taloista on purettu. (Imatra; Museovirasto 2009h; Mäkinen 2019) Imatra on yksi Suomen kaupungeista, joilla on teollisuuden tuoma leima, osin negatiivinen.

Kuva 47: Lättälän asuinalueen työläisten asuintaloja Imatralla. Suunnittelijana Väinö Vähäkallio. (Hämäläinen 1986 – 1987. Lappeenrannan museot)

5.2 Sunila

Laajojen metsäalueiden vuoksi Suomi oli ja on edelleen oivallinen metsäteollisuuden kohdema. Suomen järvet ja joet tarjoavat puhdasta vettä sahojen ja selluloosa- ja paperitehtaiden käyttöön sekä Suomen vesistöjä voidaan käyttää kuljettamiseen. Puuteollisuuden tehtaiden sijaintipaikoksi sopivat näin ollen kaupunkien ulkopuolella olevat metsäiset rantapaikat, jota myös Sunila edustaa. Kymijoki, jonka varrelle Sunilan saha ja myöhemmin selluloosatehdas rakentuivat, tarjosi kuljetusreitit sekä mahdollisesti paperin tuotannon. (Korvenmaa 2004)

Arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema Sunilan asuinalue on osa ”MoMo Neighbour-

hood Cooperation” hanketta, jossa esitellään neljä erilaista funkkisaluetta Euroopassa (Momoneco). Sunilan alue kokonaisuutena kuvaa 1930-luvun tehdasyhteisön rakennuskantaa. Harva, jos mikään, alue Suomessa ei ole rakennut niin vahvasti tehtaan ympäristöön, sekä säilynyt muusta rakentamisesta erillään. Vuonna 2010 Sunilan asuinrakennuksien ylläpitämiseksi on tehty korjausohjeisto, minkä tarkoituksena on nostaa alueen ja rakennuksien arvoa niin rahallisesti kuin arkkitehtonisesti. Osa asunnoista oli alkuperäisessä kunnossa, mikä ei vastannut nykyajan varustelutasoa.

*Kuva 48: Sunilan selluloosatehdas
(Tuntematon kuvaaja 1936. Raami)*

Alvar Aalto ja Sunila

Sunilan sijainti mäntymetsän koskemattomassa ympäristössä antoi arkkitehti Alvar Aallolle mahdollisuuden luoda arkkitehtoninen kokonaisuus - pienoisyhteiskunta luonnon keskelle. Teollisuuslaitokset ja niiden yhteyteen työntekijöitä varten rakennetut asuinalueet ovat merkittävä osa Aallon perintöä suomalaisessa arkkitehtuurissa. (Korvenmaa 2004)

Tehtaanomistajilla oli 1930-luvulla vaikutusvaltaa. Heillä oli mahdollisuus, sekä usein myös kiinnostusta, investoida niin teollisuuslaitoksiin, kuin niihin liittyviin yhteisöihin. Tämä mahdollisti laadukkaan asumisen tason tehtaan työntekijöille, niin johtajista työväkeen. Modernismi ja sen pohjoismainen suuntaus funktionalismi liitettiin vasemmistolaisuuteen. Suomessa 1930-luvun poliittinen ilmapiiri oli kansallismielinen, oikeistolainen ja agraarinen. Aalto, funktionalistinen arkkitehti, kuitenkin pystyi toimimaan yhteistyössä teollisuuseliitin kanssa. Aallon ensimmäinen suuren teollisuuskokonaisuuden suunnittelu oli Oulun Toppilaan vuosina 1930-1931. Modernismin ajatus muutti tehdasrakennuksen hierarkiaa suhteessa muuhun rakennuskantaan korostaen sitä. Silti edelleen arkkitehdin työ tehdasrakennusten, kuten Aallolla Toppilan puunjalostustehtaan, suunnittelussa oli insinöörien rakennussuunnitelmien viimeistely. Näin optimoitiin tehtaan toiminnan suorituskyky. Tehdasalueiden suunnittelussa toimisto-, asuin- ja apurakennuksien osalta arkkitehdeillä oli suurempi

mahdollisuus kokeiluille. Modernismin kannattaja, 1930-luvun suurimman yksityisen yrityksen A. Ahlström Oy:n johtaja, Harry Gullichsen teki yhteistyötä ja ystävystyi Aallon kanssa. Ystävyyttä johti useiden kansainvälisesti huomiota herättäneiden rakennusten, kuten Villa Mairean, toteutumiseen. Sunila syntyi modernin arkkitehdin ja valistuneen teollisuusjohtajan yhteistyöllä, mikä mahdollisti arkkitehti Aallolle hänen suurimman vapauden maankäytön suhteen.

Ennen Sunilan suunnittelua Aalto matkusti Keski-Euroopassa osallistuen esimerkiksi CIAM konferenssiin Frankfurtissa 1929, jossa hän tapasi modernismin ja Bauhaus -suuntauksen vaikuttajan, Walter Gropiuksen. Aallolla oli henkilökohtaisia yhteyksiä ympäri Eurooppaa, joten ei ole yllättävää, että Sunilan työväen asuinrakennuksissa näkyvät modernismin ideologioiden vaikutukset. Ruotsalaisesta funktionalismista on jo 1920-luvulta esimerkki teollisuuskokonaisuudesta. Tukholman lähellä sijaitsevalle Kvarnholmen saarelle suunniteltiin ja rakennettiin saha ja asuinalue. Modernistit arkkitehdit usein tapaamisissaan ja kirjoituksissaan käsitelivät työläisten asuinolosuhteita. Aalto puhui modernismin aatteiden puolesta ja samalla teki suunnitelmia teollisuuspuhalletalle. (Korvenmaa 2004) Työläisten asuinolosuhteisiin oli ollut vaikea arkkitehtien vaikuttaa laajemmin. Aallolle suotu vapaus mahdollisti vaikuttamisen asuinoloihin. Hierarkia erojen kaventaminen onnistui, mutta olisiko se voitu viedä entistä pidemmälle?

Aalto listasi ”Hyvä asunto” artikkelissaan vuonna 1932 asuinrakennuksen vaatimuksia. Esimerkiksi ihmisryhmän, kuten perheen, tulee olla erotettu muista ryhmistä, sekä yksilöllä tulee olla mahdollisuus eristäytyä tarpeen mukaan. Asunnot tulee suunnitella niin ettei kitkaa synny naapureiden tai asunnon sisällä asuvien yksilöiden välille. Aalto korosti myös luonnon ja auringonvalon, sekä asumismukavuutta parantavien varustelujen kuten lämmityksen, kuuman veden ja sähkön saatavuutta asuntoon. (Korvenmaa 2004, s. 44) Sunilan työväen asuntojen suunnittelussa ajankäytökäiset perustarpeet täytyivät.

• ”Kyl se tietyst hienoo oli,
• kun vessat oli sisäs.
• Mut olihan se ens outoo kerrostaloo,
• kun ei kumpakaa ollu asunut ni.

• Sisäs ves tuli,
• lämmin vesi oli,
• sauna vieres,
• pyykkkitupa oli vieres.”

• Sunilan asukas uusista asunnoista
• (momoneco)

Vanha Sunila ja Sunilan asukkaat

Sahayhteisö laajeni ja kehittyi 1930-luvulta lähtien selluloosatehtaan rakentamisen myötä. Sunila asutettiin jo 1800-luvulla, jolloin alueen sahan työntekijät asuivat kaksikerroksisissa usean perheen taloissa eli kasarmeissa. Uuden tehtaan rakentamisvaiheessa tarvittiin rakennus- ja tehdastyöntekijöitä paljon aikaisempaa enemmän, jolloin vanhan sahan aikaiset, tuolloin tyhjiällä olevat asuinrakennukset otettiin käyttöön. Yhdessä huoneessa saattoi kuusi miestä. Uudet Alvar Aallon suunnittelemat yksiot ja kaksiot eivät suinkaan olleet yhden tai kahden henkilön koteja vaan usein kokonaisen perheen. Heille asunnot olivat uusia ja tilavia. Sisällä oleva wc ja juokseva vesi olivat monelle työläiselle uusi mukavuus. Kaksiossa, joka oli 45 m², saattoi asua jopa kuusihenkinen perhe. Uusien asuintalojen asukkaat olivat tottuneet kantamaan veden sisälle ja käyttämään pihahuussia, joten heille asunto oli huomattava muutos entiseen. (Momoneco)

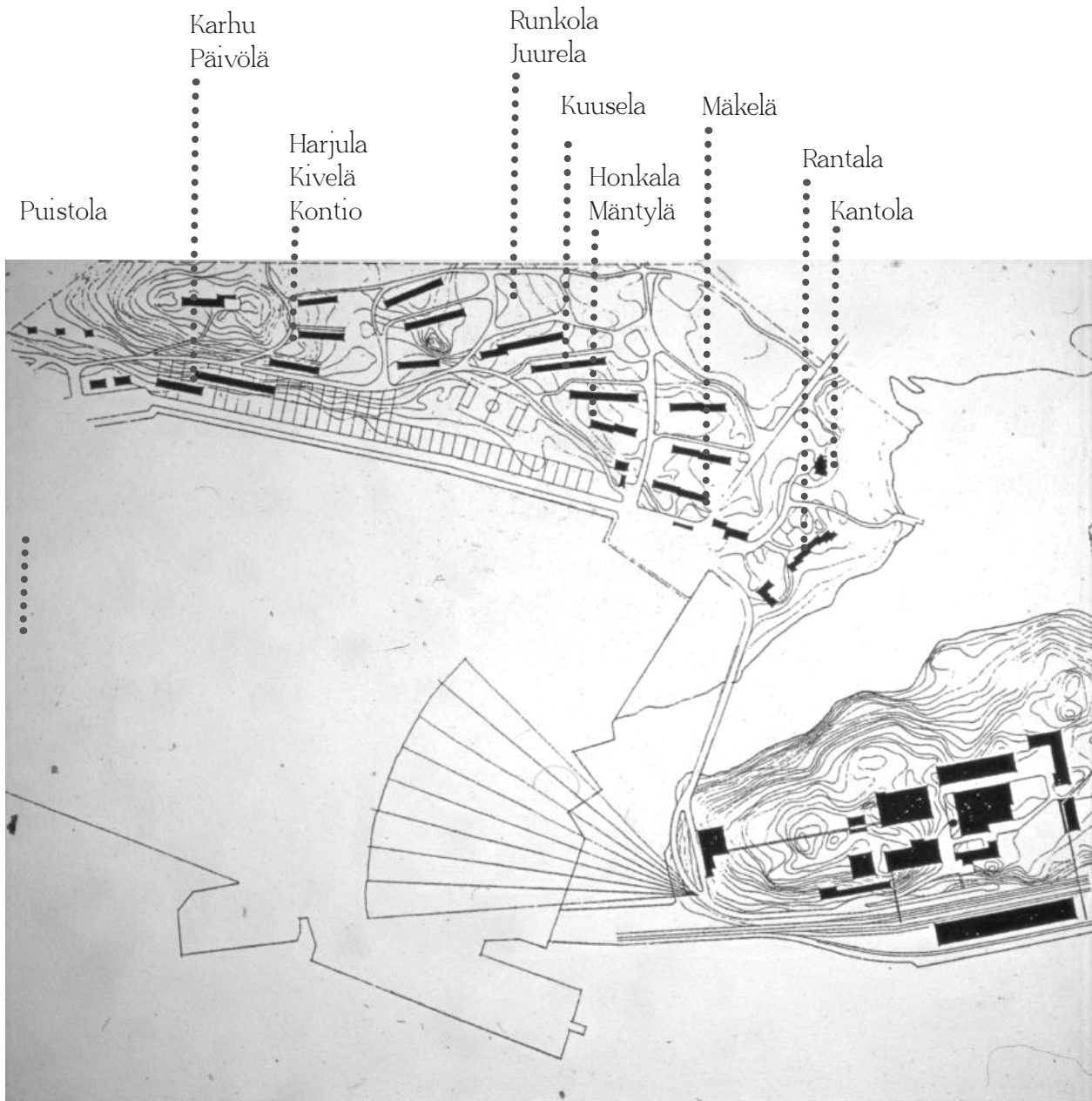
Sunilan asuinalue rakentui perinteisiä kaavoja noudattaen sosiaalisen hierarkian suhteen. Tehtaan johtajan asunto on 450 m² kokoinen erillään oleva omakotitalo, joka rakennettiin ensimmäisenä asuntopulasta huolimatta. Viimeisimpinä rakennettu Kuusela eroaa aikaisemmasta Sunilan rakentamisesta niin, että samassa rakennuksessa on asuntoja niin työläis- kuin virkaperheille. (Momoneco) Muutos hierarkian suhteen tapahtui vähitellen.

Sunilan rakentuminen

Sunilan alueen suunnittelun lähtökohtana oli insinööri Lauri Kannon tekemä aluesuunnitelma tehtaan sijoituspaikasta, minkä pohjalta arkkitehti Alvar Aalto suunnitteli asuinalueen tehtaan läheisyyteen. Alkuperäisen aluesuunnitelman pohjana olivat rakennus- ja käyttökustannukset. Kannosta tuli myöhemmin myös tehtaan johtaja. Alueen rakentaminen aloitettiin

kesällä 1936 palkkaamalla insinöörit ja työmaajohtajat. Ensimmäinen osa asuinalueesta valmistui seuraavana talvena. Markkinatalouden huonon tilanteen vuoksi rakennussuunnitelmia karsittiin, mikä lisäsi betonin käyttöä teräksen sijaan. Sunilan alue suunniteltiin vanhan sahan paikalle ja sen tiloja käytettiin rakennustöiden aikaisina toimistoina ja asuintoina. Lopullinen Aallon suunnittelema asuinalue rakentui lämpökeskuksen, urheilukentän ja saunarakennuksen ympärille. Kannon alkupe- räisessä suunnitelmassa, jota Aalto kehitti, alue oli jaettu asukkaan aseman mukaan. (Korvenmaa 2004)

Asuinalueen ensimmäisessä vaiheessa rakennettiin Valliniemen alueelle Kantola ja Rantala asuintalot, lämpökeskus- ja paloasemarakennus, sekä Mäkelä, Mäntylä ja Honkala asuintalot. Toinen rakennusvaihe koostuu Etelä-Kymen asuinrakennus Oy:n (EKA) rakennuksista. EKA rakennukset koostuivat toisesta lämmityskeskuksesta ja viidestä asuintalosta, joihin rakennettiin tilaa yhteensä 555 aikuiselle ja 244 lapselle. EKA-yhtiön tarkoituksena oli tehdä halpoja, ajanmukaisia asuntoja työläisille, jotka halusivat omistaa asuntonsa. Aallon ohella suunnittelijana toimi myös Paul Bernoulli. EKA-rakennusryhmään kuuluivat rinnetalot (ROT) Karhu ja Päivölä, kerrostalot Harjula, Kivelä ja Kontio. Ensimmäisenä rakennettiin siis tehtaan johtajan, insinöörien ja työnjohtajien asunnot. Ajatuksena oli saada tehtaan tärkeimmät henkilöt mahdollisimman lähelle tehdasta mahdollisimman nopeasti. (Korvenmaa 2004) Vaikka Sunila esitetään luokattoman yhteiskunnan esimerkkinä, on jako sosiaalisen hierarkian mukaisesti selvä. Johtajan talo ja insinöörien rivitalot rannassa kertovat hierarkian yläpäästä, kun työläisten asuin- kerrostalot kauempana Sunilan yhteiskunnan luokkajaon alimmasta osasta. Aallon alkuperäisen aluesuunnitelmien mukaan rakennuksia olisi enemmän.

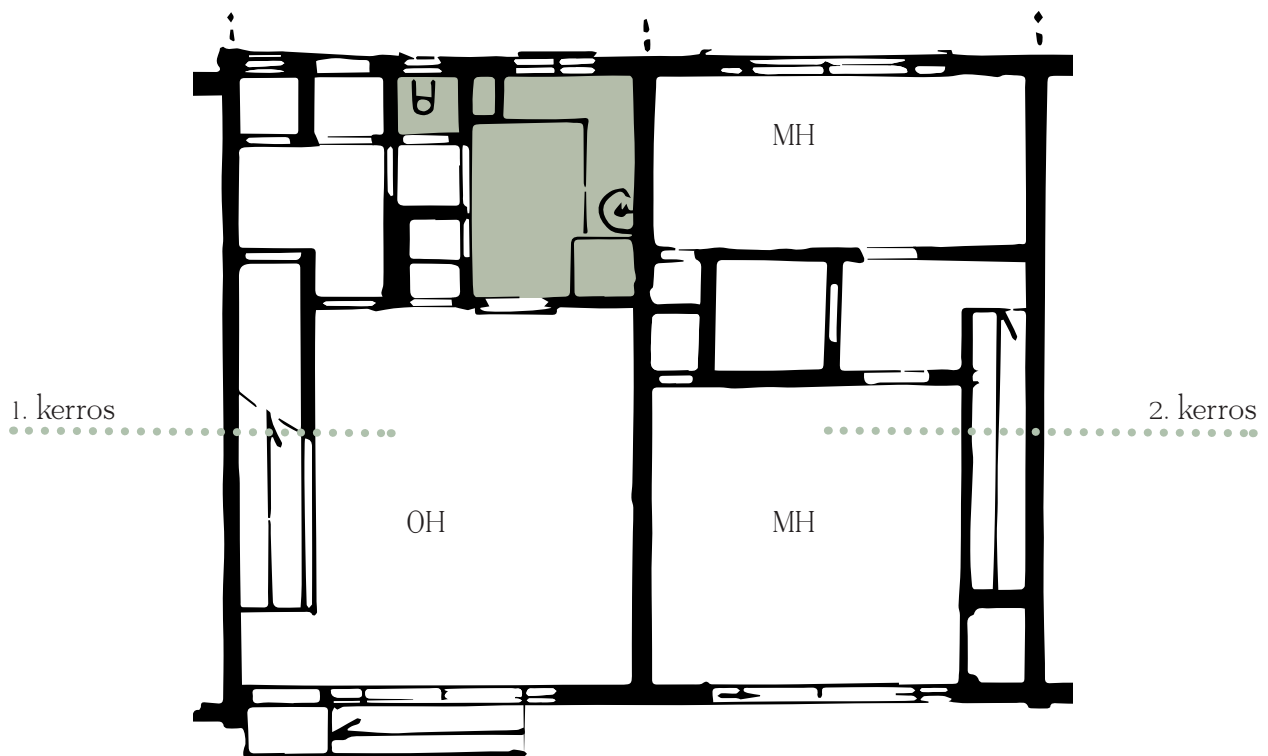

Kartta 6:
 Sunilan selluloosatehtaan ja asuinalueen suunnitelma 1930-luvulta. Muutama suunniteltu rakennus jäi toteuttamatta. Osa toteutuneista rakennuksista, kuten Karhu ja Päivölä, ovat eri kohdissa kuin suunnitelmassa. Kartassa ei ole 1950-luvulla rakennettuja Runkolaa ja Juurelaa (Aalto 1936. Raami)

Omakotitalo Kantola, sekä rivitalot Rantala ja Mäkelä 1937

Kantola, tehtaanjohtajan erillistalo, valmistui asuinrakennuksista ensimmäisenä, jonka jälkeen rivitalot insinööreille ja työnjohtajille. Kantolan runko on tehty tiilestä ja julkisivut on slammattu valkeaksi yksityiskohtia lukuun ottamatta. Nykyään rakennus on Sunila-yhtiön ja Kotkan kaupungin vieraiden käytössä. Rantala, insinöörien rivitalo, sijaitsee rannan tuntumassa lähellä johtajan taloa. Rivitalossa on neljä noin 180 m² asuntoa ja yksi muita suurempi, 280 m² kokoinen asunto. Kantavana rakenteena on punatiili ja julkisivut on kolmikerrosrapattu valkoiseksi. Asunnossa on olohuone, keittiö, kirjasto ja ruokasali pohjakerroksessa, halli ja kolme tai neljä makuuhuonetta yläkerroksessa. Asuntoihin kuuluu myös piian huone.

Niin Kantolaan kuin Rantalaan kuului oma rantasauna. Rantalan asunnot ovat nykyään yksityiskäytössä. Mäkelän eli työnjohtajien rivitalon pohja-ajatukseen Aallolla oli pieni rivitalo "existenzminimum" -ajatukseen mukaisesti. Kaksikerroksisen rivitalon tuli olla taloudellinen ja käytännöllinen asuinrakennus, jossa oli hyvin varusteltu keittiö. Kantavana rakenteena on paikallavalettu betoni ja ulkoseinissä punatiili, joka on slammattu valkoiseksi. Mäkelässä on 14 kaksikerroksista 85 m² kokoista asuntoa. Pelkistetty rivitalo muistuttaa Siedlung -tyylistä saksalaisten tehdasalueiden asuinrakennusta. (Korvenmaa 2004, s. 116-121; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b) Mäkelän asuntoihin ei kuulunut kylpyhuonetta.

Piirustus 19:

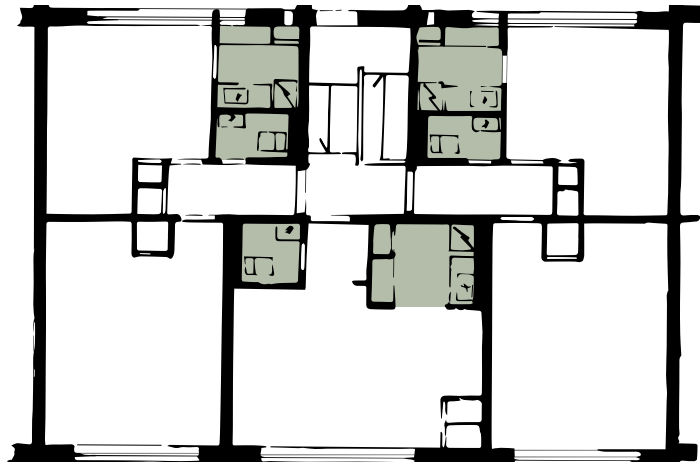
Työnjohtajien rivitalon Mäkelän pohjapiirustus. Mittakaava noin 1:100.

Kerrostalot Mäntylä ja Honkala 1937

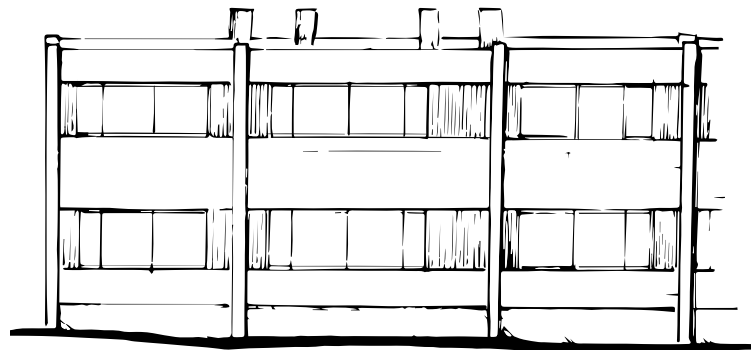
Vuoden 1937 ensimmäiseen rakennusvaiheeseen kuuluivat myös työläisten asuinkerrostalot Mäntylä ja Honkala. Talot ovat kaksikerroksisia teräsbetonisia lamellitaloja. Ulkoseinät on tehty kevytbetoniharkkoista ja slammattu valkoisella kalkkimaalilla. Harkkojen käyttö näkyy julkisivuissa, mikä erottaa sen muista alueen asuinrakennuksista. Alkuperäisessä rakennuksessa porraskäytävästä oli yhteys kolmeen asuntoon: yksiöön ja kahteen kaksioon. Kaksiot olivat 45 m² ja yksiöt 30 m² kokoisia. Rakennuksissa ei ollut kylpyhuonetta, mutta työntekijöillä oli mahdollisuus käyttää heille tarkoitettua yhteistä saunaa ja pesutupa. Asuntoihin ei myöskään tullut lämmintä

vettä. Ehdotuksista huolimatta jääkaappi ja puhelin eivät kuuluneet asunnon varusteluihin. Kuitenkin Mäntylä ja Honkala edustivat työväenasuntojen tason nousua. Vasta 2000-luvulla tehtiin suuri LVIS-saneeraus, jossa wc-tilat laajennettiin kylpyhuoneiksi. Kaksioissa tila kylpyhuoneeseen otettiin jo valmiiksi pienestä keittokomerosta. Yhteissauna lopetti toimintansa 1980-luvulla. (Korvenmaa 2004, s. 122-124; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b, momoneco) Mäntylän ja Honkalan, kuten myös Mäkelän, asunnot muistuttavat CIAM-kongressin vuoden 1929 näyttelyn minimiasuntoja.

*Piirustus 21:
Mäntylän ja Honkalan
pohjapiirustus.
Mittakaava noin 1:200.*

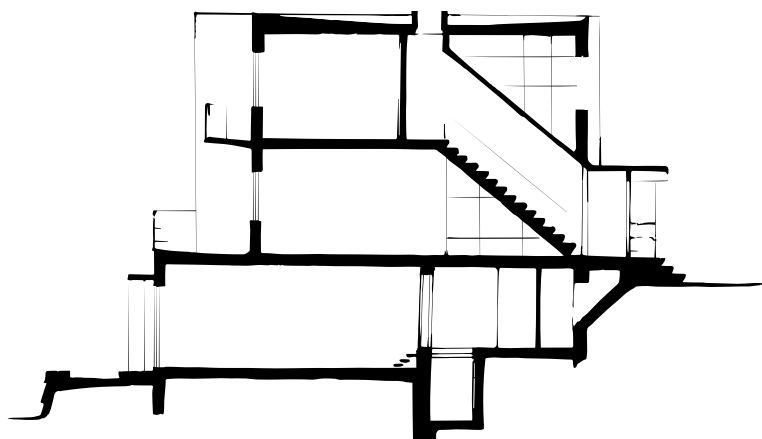
*Piirustus 20:
Mäntylän ja Honkalan julkisivu.
Mittakaava noin 1:200.*

Rinnatalot ROT Karhula ja Päivölä 1938-1939

Toisessa rakennusvaiheessa vuosina 1938-1939 rakennettiin EKA yhtiön toimesta Karhula (Karhu) ja Päivölä, työntekijöiden rinnetaloasunnot ROT, jotka saivat nimensä RinneOmakotiTalo ja myöhemmin RinneOviTalo -nimityksien mukaan. Rakennuksen kantavat rakenteet ovat teräsbetonia ja ulkoseinät tiilimuurattuja. Julkisivut ovat valkealla kalkkimaalilla sileäksi rapattuja. Rakennukset koostuvat 40 – 50 neliömetrin asunnoista ja jokainen kolme kerrosta

ovat erilaisia pohjiltaan. Alimman kerroksen yksiö avautuu yhteen suuntaan. Asuntojen varustelut olivat Mäntylää ja Honkalaa paremmat. Muihin, myös myöhemmin rakennettuihin työväenasuntoihin verrattuna Karhulassa ja Päivölässä on paljon ulkotilaa asuntoa kohden koko asunnon mittaisten parvekkeiden takia. Rinnatalot ovat Sunilan kuvatuin kohde. (Korvenmaa 2004, s. 125; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b)

*Kuva 49:
Rinnatalo ROT
(Helin 1936. Raami)*

*Piirustus 22:
Rinnatalon leikkaus.
Ei mittakaavassa.*

Kerrostalot Harjula, Kivelä ja Kontio 1938-1939

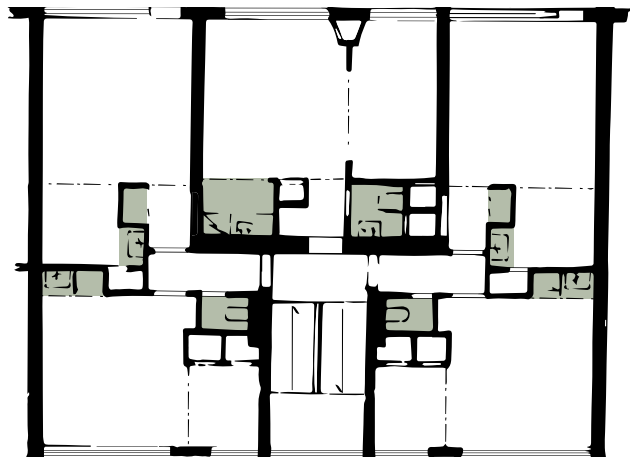
Vuosina 1938-1939 rakennetut Harjula, Kivelä ja Kontio ovat myös EKA -yhtiön rakennuttamia työsuhdeasuntoja työläisille. Asuinkerrostalot ovat kolmekerroksisia lamellitaloja. Kuten Mäntylässä ja Honkalassa, yhdessä kerroksessa on 30 m² yksiö, sekä kaksi 45 m² kokoista läpitalon kaksiota, mutta rakennuksissa on myös muutamia suurempia asuntoja. Erotuksena ensimmäisen vaiheen asuinkerrostaloihin ovat punatiiliset julkisivut, jotka on edellisten

rakennusvaiheiden mukaisesti slammattu valkoiseksi. Kaksioihin rakennettiin parvekkeet. Osa asunnoista oli tarkoitettu yksin asuville miehille, asunnot muodostettiin jakamalla päätyhuoneiston kaksio kahdeksi asunnoksi, joilla oli yhteinen wc ja ulko-ovi. Myöhemmin lamellitalon asuntoja on yhdistetty. (Korvenmaa 2004, s. 126; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b)

*Kuva 50:
Harjula, Kivelä tai Kontio
(Tuntematon kuvaaja. Ajoittamaton.
Raami)*

*Piirustus 23:
Kivelän poikamiesasunnot.
Mittakaava noin 1:200.*

Pientaloalue Puistola 1938-1939

Puistolan pientaloalue rakennettiin vuosina 1938-1939. Alue koostui kahdestatoista 50-60 m² kokoisesta puurakenteisesta omakotitalosta, jotka oli valmistettu A. Ahlströmin tehtaalla Varkaudessa. Asuinrakennukset oli tarkoitettu Sunilan sahan työntekijöille. Epäsymmetrinen harjakatto ja iso kuisti luovat tunnistettavien talojen ulkomuodon. Pienten talojen suunnitelman pohjana oli mahdollisuus laajentaa asuntoja moduulimitoin, vaikka mitään konkreettista laajennussuunnitelmaa ei ole. (Korvenmaa 2004, s. 127; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b) Talot ovat todennäköisesti osa AA-järjestelmää tai vähintään niiden esias-te.

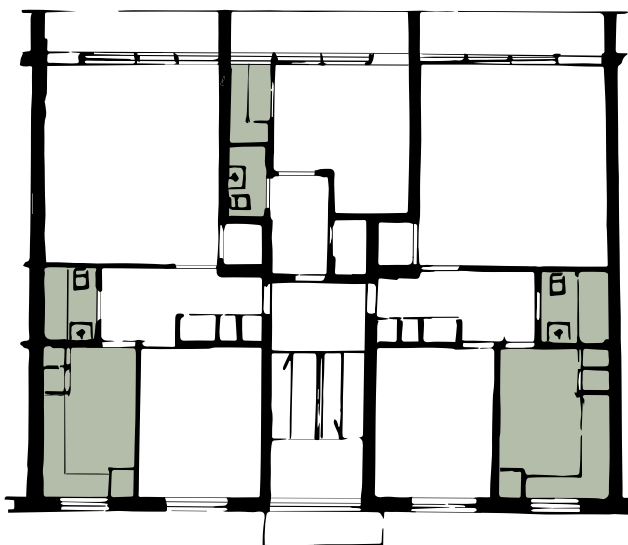
Kerrostalo Kuusela 1940-luku

Sotien jälkeen 1940-luvuilla rakennettiin Kuusela johtotason henkilökunnalle. Kolmikerroksisen asuinkeuhkoston rakentamisen syynä oli tehtaalla laajentumisen aiheuttama asuntopula. Seinien runkomateriaalina on punatiili ja julkisivut on slammattu valkoiseksi. Reunimmaisessa lamellissa on viisi asuntoa keskelle sijoitetun porrashuoneen ympärille. Lamelli tyyppiä on kaksi, sisempi ja ulompi. Asunto-

tyyppiä on useita 18 m² yksiöstä 105 m² huoneistoon, joka sijaitsee lamellin toisessa päässä. Yhdessä rakennuksessa on neljä lamelliä, kaksi molempia tyyppiä peilikuvina. Alkuperäisessä piirustuksessa yksiöistä puuttuu kylpyhuoneet, jotka on lisätty viimeistään 2000-luvulla tehdyssä LVIS-saneerauksessa. (Korvenmaa 2004, s. 129; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b)

Kerrostalot Juurela ja Runkola 1950-luku

Alueen viimeiset kerrostalot Juurela ja Runkola rakennettiin Arava-lainoituksella 1950-luvun alussa tehtaalla henkilökunnalle. Asuinkeuhkosto koostuu erilaisista asuinnoista, yksiöistä lähtien jopa kahdeksan huoneen asuntoihin. Yleisin lamelli koostuu kahdesta kaksioista ja yksiöstä, mutta rakennuksien reunoilla on suuremmat asunnot. Isoin asunto oli sahan lääkärin ja asunnossa oli tilat lääkäritoiminnalle, kuten laboratorio. Alkuperäisen pohjapiirustuksen mukaan kaikissa asunnoissa on kylpyhuone ja niitä laajennettiin tarvittaessa 2000-luvun saneerauksessa. (Korvenmaa 2004, s. 130; Soukka; Sunilan asuinalueen korjausohjeisto 2010b)

*Piirustus 24:
Juurelan ja Runkolan pohjapiirustus.
Mittakaava noin 1:200.*

Sunilan nykytilanne

Sunilan alue on asemakaavassa suojeltu, sekä tehdas ja asuinalue kuuluvat Museoviraston Valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen luetteloon. Sunila on myös yksi DOCOMOMO-järjestön modernismin ajan merkkiteoksista. Alueesta ja sen rakennuksista on tehty useita tutkimuksia, harjoitustöitä ja hankkeita, sekä Sunilan asuinalueen korjausohjeet. Tehtaan työläisille rakennuttamat talot ovat olleet osin myynnissä vuodesta 1969 lähtien. Työvoimatarve on vähentynyt huomattavasti tehtaassa, joten asuinalueen käyttöaste on vähentynyt luoden uusia ongelmia alueelle. Sunila on muuttotappioisen kaupungin lähio, joten

kiinteistöjen arvo ja haluttavuus ovat huonot. Rakennuksien omistajilla ei ole kiinnostusta tai resursseja hoitaa asuntoja. Asukkaiden vähenemisen vuoksi myös palvelut ovat siirtyneet, mikä entisestään vähentää alueen kiinnostavuutta asuntomarkkinoilla. Sunilasta on ollut käsitys homogeenisenä ja haisevana asuinalueena ja tästä mielikuvasta on vaikea päästä eroon. Alueen paikallinen arvostus on vähissä huolimatta sen arkkitehtonisista merkityksistä. Viime vuosikymmeninä Pro Sunila -liikkeen avulla on aluetta tehty tunnetuksi, sekä rakennuksia on alettu saneeraamaan nykyajan varusteluja vastaavaksi. (Momoneco; Soukka)

Kuva 51:

Edessä Kuusela, takana Juurela ja

Runkola -kerrostalot.

(Tirilä 2001. Museovirasto Musketi)

6 ”Halpoja koteja kaikille”

”Halpoja koteja kaikille” on Rakennustieto Oy:n julkaisun nimi (Standertskjöld 2011), jossa käydään läpi puurakenteisten tyyppitalojen, kuten rintamamiestalojen varhaisvaiheita. Omakotitaloa halvempia ratkaisuja ovat kuitenkin esimerkiksi rivitalo ja kerrostalo. Rivitalo on nähty omakotitalon ja tiiviin kaupunkiasumisen välimuotona: työväen ainoana mahdollisuutena omaan pihaan. Kerrostalot ja elementtilähiöt ovat kuitenkin usein halvin asumismuoto. Kaupunkien kerrostalolähiöt ovat alue, johon huono-osaisuus on kasautunut Nyky-Suomessa (Erola ym. 2017).

Kuva 52:
Rintamamiestalo rivi- ja omakotitalojen ympäröimänä.
(Helminen 2020)

“Suomalainen mies haluaa illalla kiertää
kotitalonsa nurkat ennen kuin vetäytyy yöpuulle”

Otto-livari Meurman 1940-1960. (Nikula 2014, s. 102)

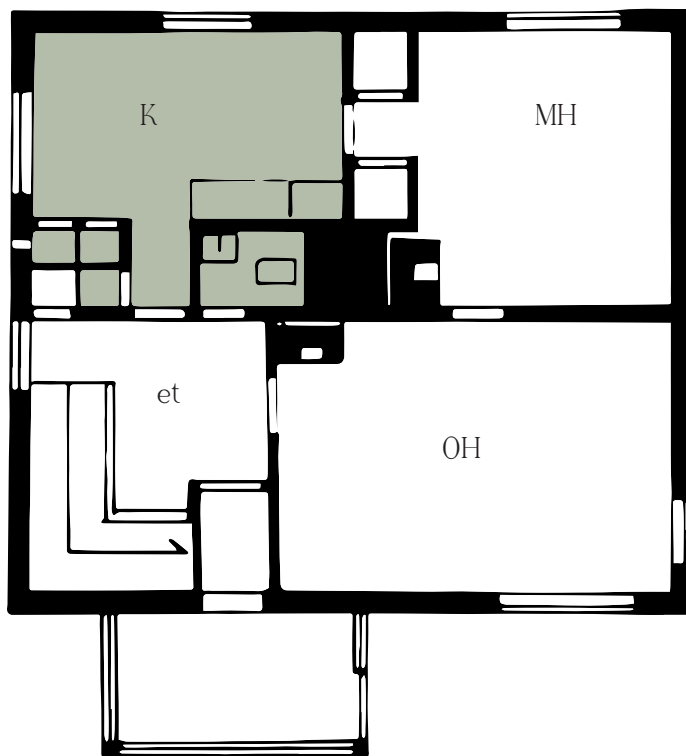
6.1 Tyypitalot

Puutalojen sarjatuotannon avulla pohdittiin jo 1900-luvun alussa ratkaisua asutuspulaan. Työväen tarpeisiin sarjatuotannolla valmistetut asuinrakennukset mahdollistivat nopean teollisuusyhdyskunnan rakentumisen. Asunto saattoi olla teollisuusyrityksen tapa houkutellessa työntekijöitä, joista oli ajoittain pulaa. Rakennuksien materiaalivaihtoehtona puu oli suomalaisille tuttu materiaali ja sitä oli hyvin saatavilla myös pula-aikana. Hirsirakenne kuitenkin vaati paljon puuta. Teollisuuslehdessä esiteltiin jo 1800-luvun lopulla kehikkorunko eli frame house -rakenne. Esimerkiksi Tapanilaan ra-

kennettiin Egna Hem – Oma Koti Oy:lle tällaisia kehikkorunkoisia pienkotitaloja. Puu-Käpylän rakentaminen 1920-luvulla on varhaisimpia teollisuustuotannon esimerkkikohteita. Sota-aika hidasti rakennusosien tyypittämistä, mutta samalla pakotti rakentamisen muuttumaan tehokkaammaksi. (Standertskjöld 2011) Ilman asutuspulaa, ei tyyppirakennuksia, kuten rintamamiestaloja, olisi rakennettu samoissa määrin. Tyypitalojen pohjalta ovat syntyneet nykyajan talopakettit, joiden markkinoinnissa käytetään samoja teesejä; nopeutta ja halpaa hintaa.

Piirustus 25:
Tyypillinen 1950-luvun
rintamamiestalon 1. kerroksen
pohjaratkaisu.
Mittakaava noin 1:100

Rintamamiestalon 1. kerroksen pohja koostui usein neljästä suurin piirtein samankokoisesta tilasta; keittiöstä, makuuhuoneesta, olohuoneesta ja eteisestä. Yksityisin huoneista oli makuuhuone, joka sijaitsi talon perällä. Keittiö oli funktionalismin mukaisesti eriytetty oleskelusta, vaikka rintamamiestalon keittiön suuri koko mahdollisti siellä oleskelun ja ruokailun. Erillään olohuone jatkoi “parempi huone” käytäntöä, josta oli pyritty pois. Rintamamiestalon lähtökohtana oli ydinperhe, jossa äidin työpaikkana oli keittiö. (Saarikangas 2002, s. 364-365, 375)

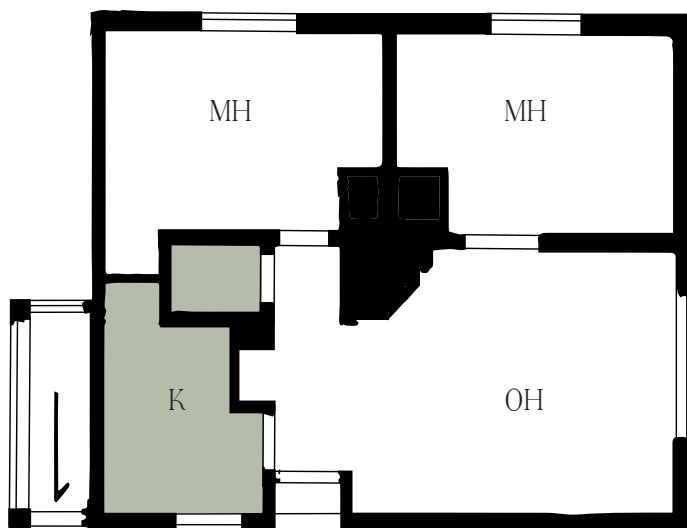

Rintamamiestalo

Vuoden 1945 maanhankintalain perusteella maata saivat sotainvalidit, sotaalesket- ja orvot sekä rintamamiessotilaat perheineen. Myös aikaisemman pika-asutuslain mukaan maata viljellyt siirtoväki oli oikeutettu maahan. Tavoitteena oli mahdollistaa ennen sotaa ollut elinkeino, joten karjalaisista suurin osa jatkoi elämää pienviljelijänä. Talonpoikaisuutta ihannoitiin. Vuosina 1945-1956 rakennettiin 75 000 asuntaloa, joista suurin osa oli niin sanottuja rintamamiestaloja. Arkkitehtien laatimien tyyppiperustuksien pohjalta joko pystytettiin elementtirakenteinen, tehtaalla valmistettu omakotitalo tai rakennettiin itse oma asuinrakennus. Tyyppitalot johdattivat suomalaista rakentamista kohti modernia ja keskiluokkaisuutta yhdyskuntaa. (Saarikangas 2002, s. 352-354) Tyyppitaloissa oli modernismin mukaisesti jaettu asunto erillisiin tiloihin käyttötarkoituksen mukaan. Standardisoinnin sekä valtiontukien avulla työvälle avautui mahdollisuus rakentaa omakotitalo.

Standardisoituja puisia tyyppitaloja eli rintamamiestaloja rakennettiin ympäri Suo-

men, niin maaseudulle kuin kaupunkeihin. Asutuskeskittymissä talot sijoitettiin niin, että ne muodostivat yhtenäisen asuinalueen. Rintamamiestalot erottuivat selkeästi muusta rakentamisesta, vaikka niillä on ollut useita eri suunnittelijoita ja valmistajia. Talojen rakenne myös vaihteli hirsisestä lautarakenteiseen. Yleensä kuutiomainen talo sisälsi keittiön, olohuoneen ja makuuhuoneen, jotka olivat suurin piirtein samankokoisia. Ullakolle saatettiin rakentaa muutama lisähuone, joko perheen omaan tarpeeseen tai vuokrattavaksi ulkopuoliselle. Huoneet oli sijoitettu yhden muurin ympärillä, jolloin tarvittiin vain yksi savupiippu. Rintamamiestaloista on pienempiä keittiön ja huoneen, sekä suurempia versioita. Talojen kattomuoto oli harjakatto. Rintamamiestalojen ulkomuoto on perinteinen, mutta sisätilat ovat modernit. Taloja onkin kutsuttu maaseudun funktionalismiksi. Asuintilojen kolmijako keittiöön, oleskelutilaan ja makuuhuoneisiin on selvä. Talojen malli levisi funktionalismin aatteiden mukaisesti koko Suomeen ja jokaiselle suomalaiselle keskiluokasta työväestöön.

Piirustus 26:

AA-järjestelmän TALO - UL - 25.

Mittakaava noin 1:100

Alvar Aallon suunnitteleman AA-järjestelmän talon pohjaratkaisun keskiössä on olohuone, eikä tupakeittiö. Kuitenkin käytännössä keittiötä lähellä oleva makuuhuone saatettiin sisustaa olohuoneeksi, joka oli rauhoitettu vieraiden käyttöön ja työskentelyyn. Olohuoneeksi tarkoitettu huone oli taas lapsien, joita saattoi olla useita, makuuhuoneena. Vanhemmat saattoivat nukkua olohuoneessa vuodesohvalla. (Saarikangas 2002, s. 375-37)

Rintamamiestalo oli työläisen mahdollisuus omakotitaloon, jossa ihanteen mukaan kasvasi onnellinen ja moraalisesti terve perhe. (Saarikangas 2002, s. 356-359)

Jälleenrakentamiskaudella asuntopula oli suuri ja samalla materiaaleista oli puute, mihin ratkaisuna oli puisten tyyppitalojen rakennusohjeet ja valmistus. Asuntopulan ratkaisemiseksi kehitettiin vuonna 1940 Puutalo Oy, johon kuului useita eri toimijoita. Ensimmäinen puisten asuinrakennuksien tyyppisarja koostui seinäelementeistä ja kattotuoleista. Yrityksen tavoitteena ei ollut tehdä tuottoa, mutta 1950-luvulla yrityksen rakennuksia vietiin paljon ulkomaille, joista osa Neuvostoliittoon sotakorvauksina. Jälleenrakentamiskauden tyyppitalot poikkeavat jonkin verran toisistaan, mutta pääosa rakennuksista on puolitoistakerkosisia, harjakattoisia puutaloja eli niin sanottuja rintamamiestaloja. Yksi tunnetuimmista tyyppitalojärjestelmistä on alun perin Alvar Aallon ja Ahlström Oy:n kehittämä AA-järjestelmä 1930-luvun lopulta. Varkauden tehtaalla näitä esivalmistettuja tyyppitaloja valmistettiin parhaimmillaan 25 eri tyyppiä, joiden määrä kuitenkin 1950-luvulla tippui viiteen. (Standertskjöld 2011) Aallon suunnittelema tyyppitalo poikkesi tyyppillisestä rintamamiestalojen mallista. Ne olivat yksikerkosisia ja usein kellarillisia puurakenteisia pientaloja. Talon suurin huone oli olohuone, johon liittyi pieni keittiö tai keitokomero. Makuuhuoneet olivat myös pienet, toisin kuin tyyppillisessä rintamamiestalojen pohjaratkaisussa. AA-järjestelmän talot muistuttavat Olympiakylän minimiasuntoja. Yksi järjestelmän ideoista oli rakennuksen

mahdollinen laajentaminen olohuoneesta makuuhuoneilla. Ulkoasultaan taloissa oli edelleen epäsymmetrinen harjakatto. (Saarikangas 2002, s. 372-374) Jatkosodan jälkeen arkkitehti Paul Bernoulli kehitti Aallon AA-järjestelmästä A-talo mallin, joiden pohjaratkaisu muistuttaa tyyppillisen rintamamiestalon pohjaa samankokoisine huoneineen (Nikula 2014, s. 114-115). A-talot sopivat paremmin maaseudulle, niin historian, kuin käytön puolesta. Tuvalla oli ollut suuri merkitys elämää kokoavana tilana, mutta myös käytännöllisesti maaseudulla ruuanlaitto vaati enemmän tilaa. Tyyppillinen rintamamiestalo jatkoi niin tupa, kuin "parempi huone" -perinnettä.

STANDARDISOIMISLAITOS

1920-21	Standardisoimiskomitea perustetaan.
1921	Ikku- ja ovityypit.
1931	Arkkitehtiliiton mietintö: "Normaalimääräysten aikaansaaminen rakennustöiden suorituksille, rakennusaineille ja rakennustöiminnassa käytettävillä laitteilla"
1942	Suomen Arkkitehtiliitto perustaa Jälleenrakennustoimiston Alvar Aallon esityksen pohjalta.
1943	Rakennustieto- eli RT-kortiston perusta eli 70 kortiston sarja valmistuu.
1947	Jälleenrakennustoimiston nimi vaihtuu Asemakaava- ja Standardisoimislaitokseksi. Ensimmäiset RT-kortit laaditaan.
1972	Rakennustietosäätiö RTS sr perustetaan RT-kortiston ja Helsingin Rakennuskeskuksen pohjalta.
1974	Rakennustieto Oy perustetaan hoitamaan säätiön liiketoimintaa sekä esimerkiksi säätiön kirjojen julkaisua.

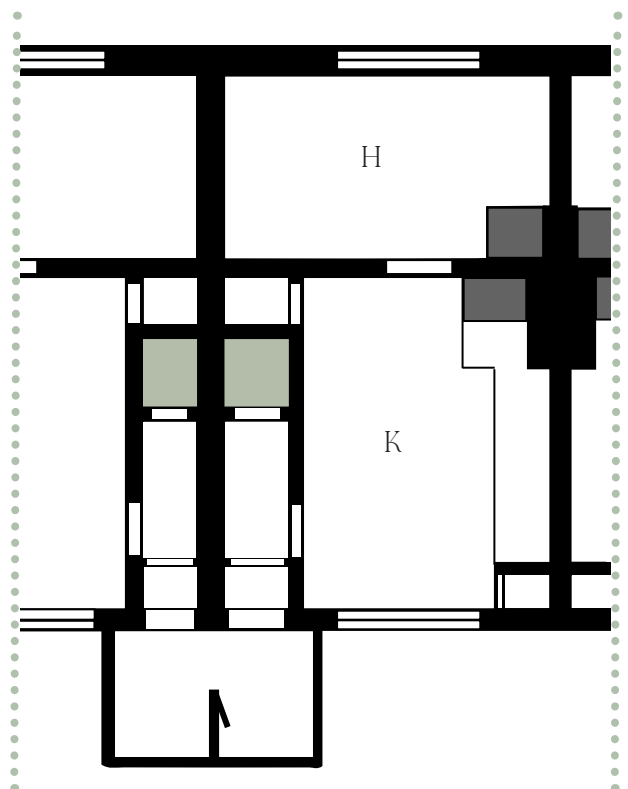
Standertskjöld 2011; Rakennustieto

6.2 Rivitalot

Rivitalo on käsitteenä yksinkertainen, mutta ajatuksia jakava. Suomen asunnoista noin 14 % on rivi- tai ketjutaloja, ja niissä asuvista kolme neljäsosaa on yhden tai kahden henkilön asuntokuntia (Tilastokeskus 2018b). Rivitalo on 2000-luvulla huomattavasti harvemmin lapsiperheen, kuin aikuisen yksinasuvan tai pariskunnan asuinratkaisu. Riitta Nikulan kirjassa *Suomalainen rivitalo - Työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi* (2014) Nikula kuvaa rivitaloa köyhän miehen omakotitaloksi. Rivitalo talotyyppinä ei ole uusi, mutta nykyajan tyyppillinen rivitalo saavutti suosion vasta 1970-1980 -luvulla. Työväenasuntoina rivitalo oli tuttu Suomessa jo 1900-luvun alussa, mutta vanhimmat työläisten rivitalot rakennettiin jo 1500-luvulla Saksaan. Tyyppillistä rivitaloratkaisua ovat 2000-luvulla muuttaneet niin sanotut "townhouse" asuintalot, joissa asunnot sijaitsevat omalla tontilla. (Nikula 2014, s. 6-30) Mielikuva rivitalosta on usein kompromissi, jossa oikeasti asukas haluisi asua omakotitalossa. Rivitalo sanana saatetaan yhdistää johonkin negatiiviseen ja ehkä siksi käytetään townhouse-nimitystä.

Rakennustyyppinä rivitalo yhdistää kerrostaloasumisen tiiveyttä ja omakotitalon pihamahdollisuuden. Asemakaavaoppi -kirjassa (1982), jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1947, Otto-Iivari Meurman arvioi rivitalon ominaisuuksia. Rakennustyyppin halpuus yhdistettynä puutarhaan tekevät siitä Meurmanin

mukaan hyvän tavan parantaa asuinolosuhteita. Naapurin kanssa yhteinen seinä vähentää rakennus- ja ylläpitokustannuksia, sekä mahdollistaa tontin paremman hyötykäytön kuin omakotitalossa. Ulkomailla rivitalo on usein nähty monikerroksisena ja kapeana rakennuksena, mutta Meurman pitää yksikerroksista edullisimpana vaihtoehtona. Rivitalon hyviä puolia ovat sen läpituuletettavuus ja valoisuus. Jotta asukkailla olisi yksityisyyttä puutarhassa, tulisi rakennus porrastaa vaakatasossa, jolloin korkeita aitoja ei välttämättä tarvita. Esimerkkikohteina kirjassa ovat Eliel Saarisen suunnittelemat rivitalot Munkkiniemessä ja Alvar Aallon suunnittelemat Sunilan tehdasalueen rivitalot, sekä Kuopioon puusta rakennetut kunnalliset asuintalot.

Piirustus 27:

Elementeistä valmistetun rivitalon pohjapiirustus Ählström Oy:n A-sarjasta vuodelta 1945. Talossa on kuusi 36 m² kokoista keittiön ja huoneen asuntoa. Runkosyvyys on 7,8 m. Vihreällä "pesukomero". Mittakaava noin 1:100.

Työläisille suunnattujen rivitalojen ensimmäisiä esimerkkejä maailmalla on Augsburgin Fuggerei Saksassa. Suomessa ensimmäisiä rivitaloja ovat Port Arthur Turussa ja Ruoholahden villat Helsingissä. 1500-luvulla rakennettu Fuggerei on tiettävästi Euroopan vanhin säilynyt vähävaraisille rakennettu asuinalue. Englannissa rivitalo nähtiin 1800-luvun lopulla ankeana työväenasuntona, mutta Saksassa ja Pohjoismaissa rivitalo edusti parempaa asumista puutarhakaupunki-ideologian tuomana. Euroopassa kaupungistumisen asunto-ongelman yhdeksi ratkaisuksi tuotiin rivitalo. Asumisen ahtausta ja huonoa laatua ajoivat suomalaiset arkkitehdit ja päättäjät pohtimaan uusia asumismuotoja 1900-luvun alussa. Vuoden 1917 asuntokongressissa Helsingin asemakaava-arkkitehti, Birger Brunila, luennoi ”eri asuntotyyppien eduista ja haitoista”. Ajatus rivitaloista ei synnyttänyt innostusta, vaikka niitä oli rakennettu Suomeen useita. Saksassa ja muualla Keski-Euroopassa 1920-luvulta lähtien modernistit suunnittelivat useita vähävaraisille tarkoitettuja asuinalueita esikaupunkeihin. Suomessa ja Ruotsissa rivitalosta kehittyi vä-

hitellen 1900-luvun kuluessa keskiluokan asumismuoto. (Nikula 2014)

Suomessa työväenasuntoja pyrittiin kehittämään 1930-luvulla, sekä sotien jälkeen. Rivitaloja rakennettiin 1940-luvulla esimerkiksi laivatyöläisille Turkuun ja Strömberg AB:lle Vaasaan. Alvar Aalto kuvaili suunnittelemaansa Vaasan työväenasuntoja slummeiksi, joihin ei tullut edes juoksevaa vettä. Kotimainen elementtivalmisteisten rivitalojen tuottaja A. Ahlström Oy kehitti yhteistyössä Alvar Aallon kanssa AA-järjestelmän ja arkkitehti Paul Bernouillyn kanssa A-talojen malliston. A-talon yksi tyyppirivitalo koostui kuudesta noin 36 m² kokoisista yksikerroksisista asunnoista, joissa oli tupakeittiö ja huone. Tyyppitaloja rakentanut Puutalo Oy rakennutti myös rivitaloja, joista ensimmäinen valmistui vuonna 1949 Herttoniemeeseen Helsinkiin. Talon elementit valmistettiin Varkauden tehtaalla. Yhteensä kahdessa talossa oli 26 asuntoa, joissa oli olohuone ja pieni keittiö sekä kolme makuuhuonetta ja kylpyhuone toisessa kerroksessa. (Nikula 2014) Asuntojen pohjaratkaisu muistuttaa norjalaista selvaakitaloa.

Kuva 53: Rivitalo Nuppulinna VR:n työntekijöille. (Karasjoki. 1963. Suomen Rautatiemuseo)

Selvaakitalot

Selvaakitaloloja eli Selvaag-patentin mukaisesti ja sitä jäljitellen rakennettuja taloja rakennettiin Pohjoismaihin sotien jälkeen. Norjalaisen insinöörin Olof Selvaagin kehittämää rakennustapaa markkinointiin halpana ja järkevänä rakennustapana niin kerros-, rivi- kuin omakotitaloihin. Suomessa patentin mukaisia taloja rakennettiin 1950-luvulla ja tiettävästi kaikki olivat rivitaloja. Selvaakitalot ovat runkorakenteisia ja niissä on standardimitoilla valmistetut julkisivuelementit. Arkkitehtien piirissä Selvaagia pidettiin huomionhakuksena ”humpuukimaakarina”. Suomessa selvaakitalojen eli norjalaistalojen kokonaisuuksia rakennettiin esimerkiksi Vaasaan, Joensuuhun ja Ouluun. Hankkeissa patentin mukaista perusratkaisua muokkasi paikallinen arkkitehti. Esimerkiksi Oulun Höyhtyälle rakennettiin vuosina 1957–1961 selvaakitaloja Uki Heikkisen ja Veijo Ke-

rolan suunnittelemina. Tiukasti mitoitettujen asunnot ovat 15 talon ryhmässä. (Nikula 2014, s. 99-100, 123-128; Nikula 2009) Höyhtyän selvaakitalojen alue on arvoitu maakunnallisesti merkittäväksi alueeksi. Muualle Ouluun ei ole patentin mukaisesti rakennettu ja alue on säilynyt yhtenäisenä rakennuskokonaisuutena. (Oulun kaupunki 2015) Oulun selvaakitalot erottuvat ympäristöstään omalaatuisena ja pienimittakaavaisena kokonaisuutena.

Selvaakitalot edustavat sodan jälkeistä vaatimatonta rakentamista, joiden arvostus on noussut vasta useamman asukassukupolven jälkeen. Tosin verrattuna rintamamiestaloihin jälleenrakennuskauden rivitaloja pidetään negatiivisessa mielessä yhteisöllisinä ja keskiluokkaisina asumisratkaisuinä. Asumismuotojen vertailussa rivitalo jää kerros- ja omakotitalojen varjoon. (Nikula 2009)

Piirustus 28:

Selvaakitalon tyyppipiirustus 2801. Esimerkki on neljäkerroksinen luhtikäväällinen pienkerrostalo. Asunnon syvyys on 8,7 metriä, leveys 4,6 metriä ja pinta-ala noin 80 m², kun ulkoseinät lasketaan mukaan.

Mittakaava noin 1:100

6.3 Kerrostalolähiöt

Kaupungistuminen alkoi 1950-luvulta lähtien kasvamaan, jolloin pääpaino rakentamisessa siirtyi maaseudun pientaloista asutuskeskitymien kerrostaloihin. Yksittäisistä rakennuksista siirryttiin suurten kokonaisuuksien eli lähiöiden rakentamiseen. Betonielementtitekniikan myötä oli taloudellista rakentaa alue kerrallaan. Asunnot 1940-1950-luvun kerrostalossa olivat nykyistä pienempiä. Keittiön varustelut olivat usein puutteelliset, esimerkiksi ruoka säilytettiin ulkoseinää vasten olevassa viileäs-

sä komerossa. 1960- ja 1970-luvuilla kaupungistuminen ja lähiöiden rakentaminen kiihtyi. Lähiöiden suunnittelussa maastonmuotoja tärkeämmäksi tulivat torninostureiden liikeradat. Korkeatasoista lähiörakentamista edustaa Olari Espoossa ja massatuotantoa edustavat Itä-Pasila Helsingissä ja Hervanta Tampereella. Esimerkkejä suomalaisista kerrostalolähiöistä löytyy paljon, kuten Oulusta Kaukovainio, joka on pääasiassa rakennettu 1960-luvulla ja Kuopiossa Puijonlaakso (1965-1974). (Neuvonen 2006)

Kuva 54: Hervanta (Tuntematon kuvaaja. 1975. Tampereen museot)

Koivukylä

Lähiöiden tiivistämisellä pyrittiin luomaan elävä asuinalue, mikä oli myös 1960-luvun lopulla Vantaalle suunnitellun Koivukylän lähtökohdanna. Pohjana käytettiin ”kompaktikaupunki on kontaktikaupunki” teesiä. Ajatuksena oli, että tiivis ja korkea rakentaminen synnyttäisi automaattisesti kaupunkimaisen ympäristön. Koivukylästä suunniteltiin asuinalueita 20 000 henkilölle rautatien yhteyteen. Alue oli lähiölle tavanomaisesti rakentamatonta aluetta kaukana keskustasta. Tehokkaasti rakennettu talo- ja asuntokanta teki alueesta esteettisesti yksitoikkoisen. (Jalkanen 1990, s. 28-29) Elämää nuorena Koivukylässä on kuvattu Yleisradion Kelli on onni -sarjan *Ihmisiä 12 kerrosta* ja *Tavallinen tarina* jaksoissa (Mansikkala 1980). Lähiötä kutsutaan paikaksi, joka yksinkertaisesti on kaukana. Jaksoissa kaksi työläisperhettä kertoo arjesta vuokra- ja aravatalossa. Vuok-

ra-asuintalon maine on huono, mutta perheen äiti kuvaa elämää hyväksi ja tavalliseksi. Ongelmaksi sarjassa kerrotaan asukkaiden yhteisten tilojen puuttuminen. Esimerkiksi pihamaa toimii yleisenä kulkureittinä, eikä asukkaille varattuna alueena. Vuokratalossa ongelmat ja välinpitämättömyys kasautuvat. Viereisessä ja muuten samanlaisessa aravatalossa samoja ongelmia ei ollut.

Koivukylä ei ole asuinalue, johon huono-osaisuus olisi kasautunut (Erola ym. 2017). Vantaan kaupunki kuvaa Koivukylän suuraluetta yhteisölliseksi ja monikulttuurilliseksi asuinalueeksi, jossa luonto, palvelut ja liikenneyhteydet ovat lähellä. Asukkaita suuralueella on 30 000. (Vantaa) Mielikuva lähiöistä on ollut negatiivinen, mutta ehkä samanlainen imagon muutos kuin esimerkiksi puutaloalueilla oli, on lähiöillä vielä edessä.

Kuva 55: Kerrostalon piha Hervannassa Tampereelle. (Kuvakulma Kulmala & Peltonen Oy. 1970 - 1989. Tampereen museot)

7 Johtopäätelmät

Läpikatsaus työväenasumisesta

Suomalaisen työväenluokan synty ja kehitys liittyvät vahvasti teollistumiseen ja sen tarjoamiin työpaikkoihin 1800-luvun lopulta lähtien. Maatalousyhteiskunnasta siirryttiin hitaasti ja vaihtelevasti kohti kaupungistuvaa teollisuusyhteiskuntaa. Samalla siirryttiin sääty-yhteiskunnasta luokkayhteiskuntaan. Työväenluokkaan kuuluvan työ, kuten tehdastyö, vaati vain vähän ammattitaitoa, jolloin työntekijä oli helposti korvattavissa. Epävakaata työtilannetta ja matala palkka kuuluivat vahvasti työväen elämään.

Työväen asuin- ja työolot kehittivät hitaasti. Suurimmat muutokset tapahtuivat jälleenrakentamiskaudella, kun työväki siirtyi elintavoiltaan kohti keskiluokkaa. Työväkikäsitetään tilalla voisi nykyään puhua vähävaraisista, jotka ovat matalapalkkaisessa kausiluontaisessa työssä tai joiden tulot ovat riippuvaisia yhteiskunnan tuista.

Kaupungeissa työläisten asuinalueet syntyivät kaupunkien laidoille ja maaseudulla tuotantolaitoksen yhteyteen. Ensimmäiset työläisten asuinalueet rakentuivat kaupunkien

asemakaava-alueen tai rajojen ulkopuolelle, jolloin esimerkiksi rakennusmääräyksiä voitiin soveltaa tai jättää kokonaan huomioimatta. Kaupunkien kasvaessa työläisten asuinalueet siirtyivät myös kauemmas muodostaen omia esikaupunkeja.

Läpi historian kaupungistumisen ongelmat, kuten asuntojen puute, näkyivät erityisesti työläisten elämässä. Vuokratiskonta pakotti monen työläisen asumaan ahtaasti, mikä vielä 1900-luvun alussa tarkoitti yhden huoneen asuntoa eli hellahuonetta, jossa asui perheen lisäksi asukki tai useampi. Asuntopulan ratkaisemiseksi, yhdessä puutarhakaupunki- ja funktionalismisuuntauksien kanssa, työläisten asuinalueita alettiin suunnittelemaan osaksi kaupunkia. Maaseudulle syntyi teollisuusyhdyskuntia ruukkien, sahojen ja tehtaiden läheisyyteen. Suomessa puuteollisuuden ympärille kehittyi kaupunkeja ympäri maan otollisten vesiyhteyksien yhteyteen. Osa työnantajan tapaa houkutellessa työntekijöitä oli tarjota ajanmukaisesti laadukas asunto osana palkkaa.

Työväenasuntojen ja -asuinalueiden leimautuminen

Asuinalueen historia voi luoda mielikuvan, eli positiivisen tai negatiivisen leiman siitä min-käläinen alue on. Positiivinen leima romantisoi aluetta ja antaa sille tunnusomaisen piirteen. Vanhoissa puurakennuksissa sijaitsevia työväenasuntoja kuvataan idyllisinä asuinpaikkoina elämää romantisoiden. Helsingin ja Tampereen työväenasuntomuseoiden kuvaukset työväen-elämästä liittyvät vahvasti esineisiin ja sisustukseen luoden nostalgiaa. Molemmat museot sijaitsevat yli 100 vuotta vanhoissa puutaloissa. Toinen romantisoitu asuinalue on Kallio. Aluetta kuvataan urbaanina nuorten kaupunginosa-
na, mikä osin johtuu asuntojen pienuudesta ja keskustan läheisyydestä. Positiivinen leima on myös Tampereella, jota usein kuvataan työläisten kaupungiksi.

Ajatus kerrostalolähiöiden ankeudesta on muuttumassa. Muutoksesta kertoo esimerkiksi tv-sarja *Downshiftajat* (2012-2020). Humoristisessa sarjassa kuvataan pakkomuuttoa

Vantaan lähioon ja uutta elämää vähemmällä. Kuluttamatta oleminen on osa kulutusyhteiskuntaa.

Alueen positiivista mielikuvaa on usein edeltänyt negatiivinen leima. Esimerkkinä on puutalovaltaisten kaupunginosien purkuinto 1960-luvulla (Jalkanen ym. 1988). Tällä hetkellä teollisuuskaupungeilla on negatiivinen leima, mitä kaupungit yrittävät omalla mainonnalla muuttaa. Esimerkiksi Oulun kaupunki mainostaa itseään teknologian ihmekaupunkina ja Imatran kaupunki jakaa Myönteisen Imatra-kuvan edistäjän palkinnon (Oulun kaupunki; Imatra.fi). Teollisuuskaupunki -nimike ei anna tällä hetkellä positiivista kuvaa kaupungista. Kotkassa sijaitsevan Sunilan teollisuusyhdyskunnan Pro Sunila-yhdistyksen tarkoituksena on lisätä alueen arvostusta ja tunnettavuutta, johon keinona on ollut esimerkiksi Sunilan asuinalueen korjausohjeiston laatiminen (Soukka & Wasastjerna).

Kuva 56:

Port Arthur eli Portsa Turussa (Heima 2008. Museovirasto Musketti)

Port Arthurin asuinalue rakentui pääasiassa 1900-luvun alussa työväelle. Asuintalot rakentuivat osin työväen asunto-osakeyhtiöinä. (Nikula 2014, s. 12)

Asumisen vähimmäissuosituksiset

Työväenasuminen ja -asunnot ovat kehittyneet asumisen vähimmäissuosituksien myötä. Ensimmäiset työläiset asuivat joko hökkelilylissä kaupungin laidoilla tai asumiseen huonosti sopivissa tiloissa kuten kellareissa ja piharakennuksissa. Asumisen laatu kehittyi niin perhekäsityksen kuin teknisten kehityksien myötä. Sotien jälkeen 1950-luvulta lähtien työväen asuminen on ollut moninaista, niin pientaloista kerrostalolähiöihin.

Ensimmäisiä vähimmäissuosituksia asunnolle oli sen rauhoittaminen vain perheen käyttöön sekä määritelty vähimmäisilmamäärä henkilöä kohti. Tavoitteena oli saada asukit ja alivuokralaiset pois. Vielä 1900-luvun alussa asunnon kokoon ei vaikuttanut asujien määrä, vaan tulotaso. Funktionalismin myötä

1930-luvulta lähtien vähimmäishuonemäärä oli riippuvainen perheen koosta. Lapsilla tuli olla oma makuuhuone sukupuolen mukaan. Vanhemmat aluksi nukkuivat olohuoneessa, mutta pian vanhempien oma makuuhuone oli suosituksena. Samaan aikaan huonemäärän kasvaessa asuntoihin tuli uusia varusteluita, kuten vesi ja sähkö, sekä wc ja myöhemmin kylpyhuone. Keittiö pyrittiin tekemään mahdolliseksi paikaksi nukkua.

Yhden huoneen asunnoista kokonaisuudeksi perheelle on sadan vuoden aikana siirrytty pohjaratkaisuun, jossa jokaisella asukkaalla on oma huone. Vähimmäissuosituksien saavuttamiseksi aravalainoitetuissa asunnoissa ja valtion tuissa oli vaihtelevasti määritelty esimerkiksi asunnon vähimmäis- ja enimmäiskoot.

Aikajana: Suomalaisen työväenasumiseen vaikuttaneet vähimmäissuosituksiset.

Yksi diplomityön aihevalinnan taustalla oli löytää yhteyksiä nykyajan ja menneisyyden asunto-ongelmien kesken, sekä pohtia tulevaisuuden asumisen vaatimuksia. Lopullisessa työssä tulevaisuusosio jäi taustapohdinnaksi sen laajuuden vuoksi.

Työväenasumiseen tiivistyy taloudellinen ja yksinkertainen rakentaminen. Esimerkiksi joidenkin työväenasuntojen rakentamisen taustalla oli kiertotalous. Materiaalit kierrätettiin. Rakennusmateriaalina puu oli paljon käytetty sen saatavuuden ja helpon työstettävyyden takia. (Waris 1973)

Suoraan kuitenkaan työväenasumisesta ei voi ottaa mallia nykyajan asumiseen, mutta on ollut kiinnostavaa huomata työväenasuntojen asumiskäyttö myös nykypäivänä. Monet työväenasuntoihin liitetyt seikat, kuten puutarha ja pienimittakaava, tuntuvat olevan haluttuja kodin tuntomerkkejä.

Vapaa-ajan kasvaessa kodin merkitys on kasvanut. Mitä enemmän kodissa on ollut mahdollisuus viettää aikaa, sitä tärkeämmäksi sen merkitys on tuullut. Yksilölliset ratkaisut, kuten asunnon valinta, kuuluvat osaksi nykyajan yksilökulttuuria.

Lopuksi

Diplomityöni tavoitteena oli tutkia asumisen kehitystä ja siihen liittyviä taustavaikutuksia. Toinen tavoite oli kirjoitustaitoni kehittäminen. Vaikka molemmat tavoitteet koen saavuttaneeni, jäi vielä paljon tutkittavaa ja kehitettävää.

Asuminen koskettaa kaikkia ihmisryhmiä ja arkkitehtuuri on länsä jokaisen kodissa. Kiitän erityisesti läheisiäni taustatuesta ja Özlemiä kannustavista sanoista.

Hanna

Kuva 57: Kirjoittajan kotikylän tehdas.

Lähdeluettelo

Painetut lähteet

- Asuntohallitus. 1990. Rivi- ja kerrostalojen suunnittelu. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 33 s. ISBN 951-37-0110-7 nidottu
- Hoffmann, J. 1933. Internationale Kongresse für Neues Bauen. Die Wohnung für das Existenzminimum: Auf Grund der Ergebnisse des II. Internationalen Kongresses für Neues Bauen, sowie der vom Städtischen Hochbauamt in Frankfurt am Main veranstalteten Wander-Ausstellung : einhundert Grundrisse mit erklärenden Referaten von Victor Bourgeois ... [et al.]. 2. painos. Stuttgart, Saksa. 207 s.
- Härö, M. 1981. Työväenasunnot -näyttely. Helsinki: Suomen rakennustaitteen museo. 48 s. ISBN 951-9229-08-6
- Jalkanen, R. & Kajaste, T. & Kauppinen, T. & Pakkala, P. 1990. Asuinaluesuunnittelu. 1. painos. Jyväskylä: Rakentajainkustannus Oy. 195 s. ISBN 951-676-446-0
- Juntto, A. 1990. Asuntokysymys Suomessa - Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 412 s. ISBN 951-9228-16-0.
- Jäppinen, J. 2009. Yhdeksän pientä kotia – Arjen historiaa työväenasuntomuseossa. Jyväskylä: Helsingin kaupunginmuseo. 128 s. ISBN 978-952-223-587-9
- Korvenmaa, P. (toim.). 2004. Alvar Aalto Architect volume 7: Sunila 1936-54. Helsinki: Alvar Aalto Foundation. 176 s. ISBN 952-5498-00-X
- Lappalainen O. & Tiainen S. & Waronen E. & Zetterberg S. 2002. Horisontti – Historia Napoleonista nykypäivään. 4 painos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 429 s. ISBN 951-1-15541-5
- Leinonen, P. (toim.) & Aitasalo, A. & Maula, M. 2003. Amurin työläismuseokortteli - Opas. Tampereen museot ja kirjoittajat. ISBN 95-609-201-2
- Nenonen, K. & Toppari, K. 1997. Herrasväen ja työläisten kaupunki - Helsingin vanhoja kortteleita 2. 4. painos. Hämeenlinna: Helsingin sanomat. ISBN 951-9135-03-0
- Neuvonen, P. (toim.). 2006. Kerrostalot 1880 – 2000. Tampere: Rakennustietosäätiö RTS. ISBN 13: 978-951-682-794-3
- Niiranen, T. 1981. Miten ennen asuttiin - Vanhat rakennukset ja sisustukset. Helsinki: Otava. 332 s. ISBN 951-1-06423-1
- Nikula, R. 1981. Yhtenäinen kaupunkikuva 1900 – 1930 – Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämäärästä, esimerkkinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica. 318 s. ISBN 951-653-103-2
- Nikula, R. 2009. Selvaakitalo: The Selvaag house. Arkkitehti-lehti, Vuosikerta 2009, Nro 5, Sivut 74-78.
- Nikula, R. 2014. Suomalainen rivitalo - Työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura (SKS). 251 s. ISBN 978-952-222-568-9
- Rasila, V. 1984. Tampereen historia 2. Tampereen keskuspaino. 756 s.
- Saarikangas, K. 1993. Model Houses for Model Families - Gender, Ideology and the Modern Dwelling - The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura (SHS). ISBN 951-8915-65-2
- Saarikangas, K. 2002. Asunnon muodonmuutoksia – Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 630 s. ISBN 951-746-309-X
- Waris, H. 1973. Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle. Helsinki: Weilin+Göös. 300 s. ISBN 951-35-1023-0

Sähköiset lähteet

- Ahola, T. 2013. Putikon asemakaavan päivitys - Kulttuuriympäristöselvitys. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa https://www.savonlinna.fi/filebank/6571-Liite_4_Kulttuuriymparistoselvitys.pdf
- Aihio Arkkitehdit Oy. 2015. Puuvillatehtaankatu 6:n kortteli – Rakennus- ja Kulttuuriympäristöselvitys. [verkkopublication]. [viitattu 5.2.2020]. Saatavissa <https://docplayer.fi/15921382-8503-puuvillatehtaankatu-6-n-kortteli.html>
- ARA - asumista läpi vuosikymmenten. 2019. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa [https://www.ara.fi/fi-FI/Ajankohtaista/ARA_70/ARAasumista_lapi_vuosikymmenten\(49167](https://www.ara.fi/fi-FI/Ajankohtaista/ARA_70/ARAasumista_lapi_vuosikymmenten(49167)
- ARA. 2017. Vuokra- ja asumisoikeusasuntoja valtion tuella. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://www.ara.fi/fi-FI/ARAasuntokanta>
- Archdaily. AD Classics: Unité d'Habitation, Berlin Le Corbusier [verkkoaineisto]. [viitattu 21.12.2019]. Saatavissa <https://www.archdaily.com/88704/ad-classics-corbusierhaus-le-corbusier>
- Asuntoreformiyhdistys. [verkkosivut]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <http://ary.fi/>
- Downshiftaajat. 2012-2020. Tv-ohjelma. <https://areena.yle.fi/1-3467247>

- Enbom, L. & Mäkelä, M. 2015. Ideaalit ja toteutus – Puu-Kallion saneeraus modernistisena projektina. *Yhdyskuntaasuunnittelu -lehti* 2015:4. [Verkkolehti]. Vol 53. [viitattu 26.11.2019]. Saatavissa <http://www.yss.fi/journal/ideaalit-ja-toteutus-puu-kallion-saneeraus-modernistisena-projektina/>
- Erola, J. & Kallio, J. & Vauhkonen, T. 2017. Ylisukupolvinen kasautuva huono-osaisuus Turussa ja muissa Suomen suurissa kaupungeissa. [verkkoraportti]. Turun kaupunki. [viitattu 23.1.2020]. Saatavissa http://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files//tutkimuskatsauksia_2-2017.pdf
- Finna.fi a. Kuvateksti – Uudenmaankatu 36. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.1.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0045he>
- Finna.fi b. Kuvateksti – Ruoholahdenkatu 9-19. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km003y4g>
- Fiskars Village a. Kasarmit [verkkosivu]. [viitattu 4.2.2020]. Saatavissa <https://www.fiskarsvillage.fi/kulttuuri/kasarmit/>
- Fiskars Village b. Kardusen [verkkosivu]. [viitattu 4.2.2020]. Saatavissa <https://www.fiskarsvillage.fi/kulttuuri/kardusen/>
- Fiskars Village c. Peltorivi [verkkosivu]. [viitattu 4.2.2020]. Saatavissa <https://www.fiskarsvillage.fi/kulttuuri/peltorivi/>
- Helen Oy. Historia. [verkkosivu]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <https://www.helen.fi/yritys/helen-oy/tietoa-meista/helen-oy-pahkinankuoressa/historia>
- Helsingin karttapalvelu. Kaupunginosat. [verkkosivu]. [viitattu 9.1.2019]. Saatavissa <https://kartta.hel.fi/?setlanguage=fi#>
- Imatra - Työväen asuinalueet. [verkkosivu]. [viitattu 12.12.2019]. Saatavissa <https://www.imatra.fi/ty%C3%B6v%C3%A4en-asuinalueet>
- Imatran kaupunki. Tietoa Imatrasta. [verkkosivu]. [viitattu 7.2.2020]. Saatavissa <https://www.imatra.fi/tietoa-imatrasta/my%C3%B6nteisen-imatra-%E2%80%93kuvan-edist%C3%A4j%C3%A4n-palkinto>
- Juntto, A. 2008. Asumisen muutos ja tulevaisuus – Rakennetarkastelu - Erilaistuva asuminen, osaprojekti 1. [verkkokjulkaisu]. Helsinki: Ympäristöministeriö. ISBN 978-952-11-3218-6 (PDF). [viitattu 12.12.2019]. Saatavissa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38362/SY33_2008_Asumisen_muutos_ja_tulevaisuus.pdf
- Karhula, A. 2015. Artikkelit: Missä on Kallion gentrifikaatio?. *Yhdyskuntasuunnittelu -lehti* 2015:4. [Verkkolehti]. Vol 53. [viitattu 10.1.2019]. Saatavissa <http://www.yss.fi/journal/missa-on-kallion-gentrifikaatio/>
- Kauppinen, T. & Vaalavuo, M. 2017. Työikäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulostason mukaan suurilla kaupunkialueilla. URMI kaupunkianalyysi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. [verkkoraportti]. [viitattu 23.1.2019]. Saatavissa http://urmi.fi/wp-content/uploads/2017/04/URMI_kaupunkianalyysi_1.pdf
- Kemin työläismuseo. [verkkosivu]. [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa <http://merilapinmuseot.fi/nayttelyt/kemin-tyolais-museo>
- Momoneco – Modernist Movement Neighbourhood Cooperation – Sunila. [verkkosivu]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa http://momoneco.kotka.fi/sunila_fi.html
- Mumford, E. 2000. The CIAM Discourse on Urbanism 1928-1960 – Summary. [verkkoaineisto]. [viitattu 21.12.2019]. Saatavissa <https://mitpress.mit.edu/books/ciam-discourse-urbanism-1928-1960>
- Museokortteli.fi. [verkkosivu]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <http://www.museokortteli.fi>
- Museovirasto a. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Torkkelinmäen asuinalue. [verkkoaineisto]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4088
- Museovirasto b. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 – Vallilan asuinalueet. [verkkoaineisto]. [viitattu 7.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2000
- Museovirasto c. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Käpylän puutaloalueet ja Käärmetalo. [verkkoaineisto]. [viitattu 7.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1566
- Museovirasto d. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Olympiarakennukset. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1575
- Museovirasto e. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Pohjan ruukkiympäristöt. [verkkoaineisto]. [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=888
- Museovirasto f. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Karihaaran tehdasyhdyskunta. [verkkoaineisto]. [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2190
- Museovirasto g. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Putikon sahayhdyskunta. [verkkoaineisto]. [viitattu 11.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1136

- Museovirasto h. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009 - Kaukopään tehtaan asuinalueet. [verkkoaineisto]. [viitattu 12.12.2019]. Saatavissa http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1168
- Mäkelä, M. 2013. Kallion saneeraus modernistisen kaupunkisuunnittelun esimerkkinä. [verkkojulkaisu]. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, aluetiede. [viitattu 22.12.2019]. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39590/Gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Mäkinen, M. 2019. Stora Enso pani Insinöörieniemen valkoiset, Väinö Vähäkallion suunnittelemat funkistalot myyntiin, koska ne eivät toimi enää houkuttimina huippuosaajille— ”Toivottavasti nuo helmet säilyvät helminä jatkossakin”, sanoo viestintäjohtaja Satu Härkönen. Uutisvuoksi –julkaisu. [verkkojulkaisu]. [viitattu 12.12.2019]. Saatavissa <https://uutisvuoksi.fi/uutiset/lahella/72384135-4f5c-41cd-9fb8-e4d5a0a9cfeb>
- Nurmi, E. 2010. Alussa oli hellahuone - Asuntoreformiyhdistys 100 vuotta 1910–2010. [verkkojulkaisu]. Asuntoreformiyhdistys ry. Hämeen kirjapaino. ISBN 978-952-92-7100-9. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <http://www.ary.fi/aineisto/Alussa%20oli%20hellahuoneLOW.pdf>
- Nurmi, Esko. 2017. Pienistä pääomista syntyy talo - Asunto-osakeyhtiöjärjestelmän synty 1864-1939. Teoksessa Nurmi, E. & Puro, L. & Lujanen, M. 2017. Kansan osake. Suomalaisen asunto-osakeyhtiön vaiheet. [verkkojulkaisu]. Suomen Kiinteistöliitto ry. Viro. [viitattu 22.10.2019]. ISBN 978-952-5072-20-4. Saatavissa <https://issuu.com/kiinteistoliitto/docs/kansanosake>
- Osakekirja.fi 2020. Alku Työväen Osakeyhtiö [verkkoaineisto]. [viitattu 2.2.2020]. Saatavissa <https://www.osakekirja.fi/product/7378/>
- Oulun kaupunki. 2015. Arvokkaita alueita Oulussa 2015. [verkkojulkaisu]. Oulun yleiskaavoitus. Sarja A 219 ISSN 0357-8194. [viitattu 22.1.2020]. Saatavissa https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=14e80b1f-3357-42bf-bae7-fde1dcb8cb02&groupId=64220
- Oulun kaupunki. Oulu tietoa. [verkkoaineisto]. [viitattu 7.2.2020]. Saatavissa <https://www.ouka.fi/oulu/oulu-tietoa>
- Pörssitieto.fi a. Villa Lugnet. [verkkoaineisto]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/villanlugnet.shtml>
- Pörssitieto.fi b. 1865–1912 perustetut osakeyhtiöt F–Hel. [verkkoaineisto]. [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/fhel.html>
- Rakennustieto. Historia. [verkkosivu]. [viitattu 21.1.2020]. Saatavissa <https://www.rakennustieto.fi/index/rakennustieto/historia.html>
- Rista, S. 2020. Heka Helsingin kaupungin asunnot Oy – Historiaa. [verkkosivu]. [viitattu 4.2.2020]. Saatavissa <https://www.hekaoy.fi/fi/heka/perustietoa/historiaa>
- Saari, J. 2019. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti. [verkkojulkaisu]. Sosiaaliturva 2030. [viitattu 18.1.2020]. Saatavissa <https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkil%C3%B6+Juhon+Saaren+raportti+30.1.2019+++Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa>
- Salastie, R. Olympiakylä ja Kisakylä - Docomomo. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2020]. Saatavissa <http://docomomo.fi/kohteet/olympiakyla-ja-kisakyla/>
- Soukka, S. & Wasastjerna, R. Sunila – Alvar Aalto. Pro Sunila Ry. [verkkosivu]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://www.alvaraaltosunila.fi/>
- Standertskjöld, E. 2011. Halpoja koteja kaikille - Puisten tyyppitalojen ja teollisen sarjavalmistuksen varhaisvaiheita Suomessa. Rakennustieto Oy. [verkkoaineisto]. [viitattu 21.1.2020]. Saatavissa <https://www.rakennustieto.fi/Downloads/RK/RK090703.pdf>
- Sunilan asuinalueen korjausohjeisto. 2010a. Johdanto 1-6. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://static1.squarespace.com/static/5a216888ace864c4e864c279/t/5a33a9488165f5e58a3e99cc/1513335151513/1-6.pdf>
- Sunilan asuinalueen korjausohjeisto. 2010b. Rakennusryhmät 9. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://static1.squarespace.com/static/5a216888ace864c4e864c279/t/5a58aaf353450a9c63134b35/1515760469628/90.pdf>
- THL. 2019a. Eriarvoisuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [verkkoaineisto]. [viitattu 23.1.2020]. Saatavissa <https://thl.fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/eriarvoisuus>
- THL. 2019b. Elinympäristö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [verkkoaineisto]. [viitattu 23.1.2020]. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/keino/esimerkkeja- uusi- elinymparisto>
- Tilastokeskus. 2018a. Rakennukset käyttötarkoituksen ja valmistumisvuoden mukaan. [verkkoaineisto]. [viitattu 18.1.2020]. Saatavissa http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asu__rakke/statfin_rakke_pxt_116g.px/
- Tilastokeskus. 2018b. Asuntokunnat koon ja talotyyppin mukaan, 1985-2018. [verkkoaineisto]. [viitattu 20.1.2020]. Saatavissa http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asu__asas/statfin_asas_pxt_116a.px/table/tableViewLayout1/

Kuvalähteet

Kansikuva. Kollaasi kuvista 1. 13. 16. 45. 48.

1. Rista, E. 1970. Ruoholahden villojen syksyistä pihapiiriä. Helsingin kaupunginmuseo HKM [verkkoaineisto]. [viitattu 5.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000oah7>
2. Uusi-Honko, M. 1967–1968. Oy Kaukas Ab; Ilmakuva Kaukaan tehtaasta. Lappeenrannan museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2020]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/musketti_lpr museot.M40:KUVLKV583:31
3. Sirelius U. T. 1908. Savutupa Kirvun Lahdenmaan kylässä. Museovirasto - Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:KK985:7>
4. Sirelius U. T. 1908. Savutuvan uuni Kirvun Lahdenmaan kylässä. Museovirasto - Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:KK985:12>
5. Brander, S. 1909. Iso Roobertinkatu 19. Piha. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:000000ui>
6. Brander S. 1907. Pyykinpesijöitä Leppäsuolla. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0038pz>
7. Hoffers E. 1860-luku. Näkymä Kallioliinnasta (Kallioliinntie 12) Eteläsatamaan. Helsingin kaupunginmuseo HKM [verkkoaineisto]. [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km002t8d>
8. Tuntematon kuvaaja. 1900-1929. Tuntematon koti, sali. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 16.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0039nx>
9. Axelsson E. 1890-1910. Turun työväenyhdistyksen naiskuoro; ateljeokuva. Turun museokeskus. [verkkoaineisto]. [viitattu 18.12.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/musketti_tm k.M20:N49046
10. Rista, S. 1976. Pihanäkymä Puu-Käpylästä. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 24.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000nt39>
11. A. Pietinen Oy. 1936. Keittiö. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 21.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:00001629>
12. Gullers, K. W. 1945. Person - Alva Myrdal vid sina krukväxter i vardagsrummet i villan, Bromma. Nordiska museet. [verkkoaineisto]. [viitattu 21.12.2019]. Saatavissa <https://digitaltmuseum.se/011013839782/person-alva-myrdal-vid-sina-krukvaxter-i-vardagsrummet-i-villan-bromma>
13. Tuntematon kuvaaja. 1950-luku. Yksityinen valokuvakokoelma.
14. Kuvakulma Kulmala & Peltonen Oy. 1972 - 1992. Talvinen kerrostaloalue. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 24.1.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-E690D3AC-AA6B-2B8C-ACB7-930CB609591B>
15. Carberg, G. (kust.). 1800–1899. Tammerkoski nähtynä Pyhäjärveltä päin. Museovirasto Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 22.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:HK10000:4758>
16. Lyytikäinen, E. (kust.). N. 1900-luvun alku. Puutalovaltaista kaupunkia. Museovirasto Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 27.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:HK10000:4821>
17. Staf, E. M. 1957. Puutalo-Amurin viimeiset hetket vuonna 1957. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 28.12.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-77D970F9-B507-0D8F-01A6-E63FCF77F1EA>
18. Staf, E. M. 1935. Piisikeittiö, mies istuu piisin ääressä. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 28.12.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-77D970F9-B507-0D8F-01A6-E63FCF77F1EA>
19. Staf, E. M. 1935. Pakaritupa. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 28.12.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-77D970F9-B507-0D8F-01A6-E63FCF77F1EA>
20. ja 21. Helminen, H. 2020
22. Staf, E. M. 1930-1939. Piisikeittiö. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 28.12.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-77D970F9-B507-0D8F-01A6-E63FCF77F1EA>
23. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy (kust.). 1880-1910. Helsinki. Museokeskus Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:HK18781231B:3>

24. Wright von, Magnus. 1868. Katajanokalta. Maalaus. Kansallisgalleria. [verkkoaineisto]. [viitattu 2.2.2020]. Saatavissa <https://www.kansallisgalleria.fi/fi/object/625107>
25. Rönnerberg A. 1926. Lapinlahdenkatu 10, Helsinki. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0038do>
26. Tuntematon kuvaaja. 1890-1899. Läntinen Viertotie 6 (Mannerheimintie 34), Tallgrenin huvilat, Fjälldal A. Kaalimaa Tallgrenin huviloiden luona. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0025gy>
27. Sundström, O. 1933. Malminkatu 1-3, taustalla 18, 20, 22, 24, 26 - Kuvattu Fredrikinkatu 61:stä. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km003vhp>
28. Foto Roos. 1930-luku. Kamppi, ilmakehä. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 29.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0039m5>
29. Punkari, P. 1977. Näkymä Ruoholahden villoille Työmiehenkadun ja -puistikon suunnalta. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000o9gc>
30. Salokangas, V. S. 1954. Ruoholahdenkatu 9-19 - Työmiehenkatu 3-7 - Porkkalankatu 1. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km003y4g>
31. Heinonen, E. Noin 1950. Pyykinkuivatusta Hietalahdenkatu 16 pihalla. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 2.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0037ex>
32. Hoffers E. 1866. Siltasaari ja Pitkäsilta. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 29.12.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0035nq>
33. Brander, S. 1912a. Helsinginkatu 3, 1. Taustalla Vaasankatu. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:000000ua>
34. Sundström, E. 1913. Helsinginkatu 13, 7, Harjukatu 2 pihan puolelta. Taustalla on Itäinen Viertotie 47 (= Hämeen-tie 50). Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km003r7j>
35. Brander, S. 1912b. Panoraama Kallion kirkon tornista länteen. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:0000006j>
36. Brander, S. 1912c. Panoraama Kallion kirkon tornista itään. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:0000006f>
37. Brander, S. 1912d. Panoraama Kallion kirkon tornista kaakkoon. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:0000006e>
38. Hakli, K. 1969. Niin sanotun Kone- ja Silta Oy:n työläisten asuintalon korttelipiha. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km003vww>
39. Tuntematon kuvaaja. Noin 1927. Pohjolankatu 30 (edessä), 28, 26, 24. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000miyv>
40. Sundström, H. 1949. Pohjolankatu 19, 21, 23. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000miy5>
41. Rista, S. 1973. Peruskorjausremonttia odottava tyhjennetty keittiö Puu-Käpylässä. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000pn5v>
42. Wickberg N. E. 1940-luku, aikaisintaan 1941. Väinöläkatu 17, Olympiakylä, Käpylä. Helsingin kaupunginmuseo HKM. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:km0000miwh>
43. Åström, B. 1920. Åkerraden i Fiskars. Svenska litteratursällskapet i Finland SLS. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/sls.SLS+1555_SLS+1555_572
44. Väisänen, P. 1974. Aalto-yliopiston kuvatielikanta Raami. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.2.2020]. Saatavissa <https://raami.aalto.fi/kuvatielikanta/displayObject.html?objectId=http%3A%2F%2Fwww.profium.com%2Ftaikarchivedobject%2F305D38BB-107D-ADC6-8B65-A6A84336A204>
45. Mikkola, E. 1930. panoraama Kemistä: työväenasuntoja Karihaaran Juntonkankaalla. Museovirasto Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:KK5065:4.2B>
46. Helminen, H. 2019.
47. Hämäläinen, A. 1986 – 1987. Imatra, Lättälä; arkkitehti Väinö Vähäkallion 1934-35 suunnittelema funktionalistinen asuinrakennus asuntoalueella. Lappeenrannan museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/musketti_lpmuseot.M40:KUVKVV659:279

48. Tuntematon kuvaaja. 1936. Arkkitehtuurin historian opetusdiat, arkkitehdit: Alvar Aalto, Sunila (K76). Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiun.com%252Ftaikarchivedobject%252F19A761DF-18BB-C147-DDF0-225138B5EA99
49. Helin, P. 1936. Arkkitehtuurin historian opetusdiat, arkkitehdit: Alvar Aalto, Sunila (K76). Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiun.com%252Ftaikarchivedobject%252F6E012339-5D82-DB58-7D71-D024546824C7
50. Tuntematon kuvaaja. Ajoittamaton. Arkkitehtuurin historian opetusdiat, arkkitehdit: Alvar Aalto, Sunila (K76). Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami. [verkkoaineisto]. [viitattu 4.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiun.com%252Ftaikarchivedobject%252F9B739A51-6EBE-18DC-F63B-032ED7969D75
51. Tirilä, S. 2001. Sunilan asuntoalue; ulkokuva. Museovirasto Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 27.1.2019]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:RHO125498:1>
52. Helminen, H. 2020
53. Karasjoki, O. 1963. VR:n keskuspuutarhan rivitalo. Suomen Rautatiemuseo. [verkkoaineisto]. [viitattu 14.1.2019]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/musketti_rautatie.M014:VR1:9667
54. Tuntematon kuvaaja. 1975. Ilmakuva Hervannasta. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 24.1.2019]. Saatavissa http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://museosiiri.tampere.fi:8080/VALOKUVA/content/SIR_EXEC/images/primary/2003092913/10648307161270.jpg
55. Kuvakulma Kulmala & Peltonen Oy. 1970 - 1989. Kerrostaloja Hervannassa. Tampereen museot. [verkkoaineisto]. [viitattu 24.1.2019]. Saatavissa <http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profiun.com/archive/ArchivedObject-6944E1C0-1AF3-52DD-4FFF-8DB006B98BF5>
56. Heima, T-P. 2008. Arvinkatu Turun Port Arthurin kaupunginosassa; Ulkokuva heinäkuussa 2008. Museovirasto Musketti. [verkkoaineisto]. [viitattu 5.2.2020]. Saatavissa <https://www.finna.fi/Record/musketti.M012:RHO125877:2>
57. Helminen, H. 2020.

Karttalähteet

Kaikkia karttoja on muokattu värien suhteen.

1. Helsinki 1874. Asuinhuoneitten ja henkilöiden keskinäinen suhde eri kortteleissa. Kansallisarkisto. [verkkoaineisto]. [viitattu 27.12.2019]. Saatavissa <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=25586098>
2. Karta öfver Tammerfors stad. 1877. Kansallisarkisto. [verkkoaineisto]. [viitattu 27.12.2019]. Saatavissa <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=33503616>
3. Helsingin kaupungin kartta. 1920-1930-luku. Kansallisarkisto. [verkkoaineisto]. [viitattu 9.1.2019]. Saatavissa <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=25921771>
4. Plan af Helsingfors. 1891. Kansallisarkisto. [verkkoaineisto]. [viitattu 27.12.2019]. Saatavissa <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=25585953>
5. Plan öfver Helsingfors. 1872. Kansallisarkisto. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.1.2020]. Saatavissa <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=25012412>
6. Aalto, A. n. 1936. Sunilan asemakaava - Arkkitehtuurin historian opetusdiat, arkkitehdit: Alvar Aalto, Sunila (K76). Aalto-yliopiston kuvatietokanta Raami. [verkkoaineisto]. [viitattu 6.1.2020]. Saatavissa https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profiun.com%252Ftaikarchivedobject%252FFF472F7C-1876-CDEE-1D96-7425741921C8

Piirustuslähteet

Kaikki diplomityön piirustukset on tehnyt kirjoittaja lähdeaineiston pohjalta.

1. 10.

Rasila, V. 1984. Tampereen historia 2. Tampereen keskuspaino. 756 s.

2.

Waris, H. 1973. Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkän sillan pohjoispuolelle. Helsinki: Weilin+Göös. 300 s. ISBN 951-35-1023-0

3.

Niiranen, T. 1981. Miten ennen asuttiin - Vanhat rakennukset ja sisustukset. Helsinki: Otava. 332 s. ISBN 951-1-06423-1

4. 11. 12. 13. 15. 17. 18.

Härö, M. 1981. Työväenasunnot -näyttely. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo. 48 s. ISBN 951-9229-08-6

5. 6.

Hoffmann, J. 1933. Internationale Kongresse für Neues Bauen. Die Wohnung für das Existenzminimum: Auf Grund der Ergebnisse des II. Internationalen Kongresses für Neues Bauen, sowie der vom Städtischen Hochbauamt in Frankfurt am Main veranstalteten Wander-Ausstellung : einhundert Grundrisse mit erklärenden Referaten von Victor Bourgeois ... [et al.]. 2. painos. Stuttgart, Saksa. 207 s.

7. 16. 25. 26.

Saarikangas, K. 2002. Asunnon muodonmuutoksia – Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 630 s. ISBN 951-746-309-X

8. 9.

Aihio Arkkitehdit Oy. 2015. Puuvillatehtaankatu 6:n kortteli – Rakennus- ja Kulttuuriympäristöselvitys. [verkkojulkaisu]. viitattu 5.2.2020]. Saatavissa <https://docplayer.fi/15921382-8503-puuvillatehtaankatu-6-n-kortteli.html>

14.

Nikula, R. 1981. Yhtenäinen kaupunkikuva 1900 – 1930 – Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämääristä, esimerkkinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica. 318 s. ISBN 951-653-103-2

21. 22.

Soukka, S. & Wasastjerna, R. Sunila – Alvar Aalto. Pro Sunila Ry. [verkkosivu]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://www.alvaraaltosunila.fi/>

19. 24.

Korvenmaa, P. (toim.). 2004. Alvar Aalto Architect volume 7: Sunila 1936-54. Helsinki: Alvar Aalto Foundation. 176 s. ISBN 952-5498-00-X

20. 23

Sunilan asuinalueen korjausohjeisto. 2010b. Rakennusryhmät 9. [verkkoaineisto]. [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa <https://static1.squarespace.com/static/5a216888ace864c4e864c279/t/5a58aaf353450a9c63134b35/1515760469628/90.pdf>

27.

Nikula, R. 2014. Suomalainen rivitalo - Työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura (SKS). 251 s. ISBN 978-952-222-568-9

28.

Nikula, R. 2009. Selvaakitalo: The Selvaag house. Arkkitehti-lehti, Vuosikerta 2009, Nro 5, Sivut 74-78.

Muut lähteet

Rakennustyö lupa 1947. Sähköpostikeskustelu Savonlinnan kaupungin Tarkastusinsinööri Jari Heiskasen kanssa 17.12.2019.

Helsingin Työväenasuntomuseo. Kohdekäynti 8.9.2019.

Amurin työläismuseokortteli. Kohdekäynti 6.9.2019.

